

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΑΙ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ

ΘΕΜΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

Η ΠΑΡΟΧΗ ΕΝΝΟΜΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

ΣΥΜΕΩΝ Κ. ΚΡΕΤΣΗΣ

Α. Μ. : 1340200400692

Η ΕΡΓΑΣΙΑ ΓΙΝΕΤΑΙ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ
ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ, ΥΠΟ ΤΗΝ ΕΠΟΠΤΕΙΑ ΤΟΥ
κ. ΑΝΔΡΕΑ Γ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελ.

<u>ΕΙΣΑΓΩΓΗ</u>	3	
<u>ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ</u>	4	
<u>Η ΑΞΙΩΣΗ ΠΑΡΟΧΗΣ ΕΝΝΟΜΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ</u>		
<u>A. Νομική φύση της αξίωσης</u>		
1. <u>Θεμελιώδες δικαίωμα ή</u> <u>κατευθυντήρια διάταξη</u>	7	
2. <u>Το είδος του δικαιώματος</u>	8	
3. <u>Οι συνέπειες της νομικής φύσης του δικαιώματος</u>	11	
<u>B. Αντικείμενο και περιεχόμενο του δικαιώματος</u> <u>παροχής έννομης προστασίας</u>		
1. <u>Αντικείμενο του δικαιώματος</u>	13	
2. <u>Περιεχόμενο του δικαιώματος</u>	16	
<u>Γ. Όργανα και φορείς του δικαιώματος δικαστικής</u> <u>προστασίας</u>		18
<u>Δ. Τα στάδια της έννομης προστασίας</u>		
1. <u>Ελεύθερη πρόσβαση στη δικαιοσύνη και επίλυση της</u> <u>διαφοράς</u>	24	
2. <u>Προσωρινή δικαστική προστασία</u>	26	
3. <u>Αναγκαστική εκτέλεση</u>	28	
<u>Ε. Περιορισμοί του δικαιώματος παροχής έννομης</u> <u>προστασίας</u>		31
<u>ΒΑΣΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ</u>	32	
<u>ΠΕΡΙΛΗΨΗ (Ελληνική – Αγγλική)</u>	33	
<u>ΛΗΜΜΑΤΑ- TERMS</u>	34	
<u>ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ</u>	34	
<u>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ</u>	68	

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η αναγκαιότητα και η επιτακτικότητα της ύπαρξης κράτους δικαίου για την εύρυθμη και ομαλή λειτουργία του κοινωνικού ιστού αποτελεί αποκρυσταλλωμένη και παγιωμένη αντίληψη για τον σύγχρονο κόσμο. Κύρια γνωρίσματα ενός κράτους δικαίου είναι ο περιορισμός της κρατικής εξουσίας, ο προσδιορισμός της, βάσει κανόνων τεθειμένων εκ των προτέρων, και μάλιστα από τα Αντιπροσωπευτικά Σώματα, και ο έλεγχός της από ανεξάρτητα δικαστήρια. Οι διοικούμενοι στα σύγχρονα δημοκρατικά πολιτεύματα έχουν τη δυνατότητα να προσφεύγουν στα δικαστήρια για να προστατευθούν από ενδεχόμενες παραβάσεις των κανόνων αυτών, επικαλούμενοι ακόμη και την αντισυνταγματικότητά τους.

Το ελληνικό Σύνταγμα του 1975 κατοχυρώνει το κράτος δικαίου μέσα από μια σειρά διατάξεων, στον πυρήνα των οποίων βρίσκεται και η παροχή έννομης προστασίας. Το ά.20§1Σ αποτελεί καινοτομία στην ελληνική συνταγματική ιστορία, αφού για πρώτη φορά ρητά ο συντακτικός νομοθέτης διασφαλίζει το κράτος δικαίου διαμέσου του δικαστικού ελέγχου των πράξεων, αποφάσεων ή ενεργειών που θίγουν έννομα δικαιώματα και συμφέροντα. Το ά.20§1Σ ακολούθησε βασικά το γερμανικό πρότυπο (ά.19§4γερμΣ: «Όποιος θίγεται στα δικαιώματά του από τη δημόσια εξουσία μπορεί να προσφύγει στα δικαστήρια»). Επιπλέον, η μεγάλη σημασία που έχει η δικαστική προστασία οδήγησε στην κατοχύρωσή της όχι μόνο σε συνταγματικό επίπεδο στα σύγχρονα κράτη, αλλά και σε διεθνές (ά.8 και 10 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του Ο.Η.Ε., ά.6 και 13 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου).

Στην παρούσα εργασία θα αναφερθούμε στο άρθρο 20 παράγραφος 1 του Συντάγματος, και αφού γίνει μια ιστορική αναδρομή, θα αναλύσουμε τη νομική φύση της αξίωσης παροχής έννομης προστασίας, το αντικείμενο και την έκταση προστασίας στα διάφορα στάδια της δικαστικής διαδικασίας, τους περιορισμούς του δικαιώματος, ειδικότερα πρακτικά ζητήματα που αναφέρονται σε νομοθετικό και νομολογιακό επίπεδο καθώς και τη σχέση του άρθρου αυτού με την ΕΣΔΑ.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η καθιέρωση του δικαιώματος της δικαστικής προστασίας στις διατάξεις του άρθρου 20 παρ.1 του Συντάγματος 1975, πρέπει να χαρακτηριστεί σαν μια από τις πιο σημαντικές πρωτοβουλίες και καινοτομίες του συνταγματικού νομοθέτη.

Η αρχή της έννομης προστασίας συναντιέται για πρώτη φορά στα «συνταγματικά κείμενα» του 1968 και 1973, και συγκεκριμένα στο άρθρο 119, το οποίο περιείχε την ακόλουθη διακήρυξη «Έκαστος δικαιούται εις την παροχήν έννομου προστασίας υπό δικαστηρίου και δύναται να αναπτύξει ενώπιον τούτου τις απόψεις του περί των δικαιωμάτων ή συμφερόντων του». Είναι φανερό όμως ότι δεν κατοχυρωνόταν στη πραγματικότητα η αρχή της έννομης προστασίας σαν θεμελιώδες δικαίωμα. Και αυτό γιατί η παραπάνω διάταξη, όπως και πολλές άλλες ρυθμίσεις των «συνταγματικών κειμένων» της χούντας, αποτελούσαν νεκρό γράμμα, αφού πρόθεση του «συνταγματικού νομοθέτη» της εποχής δεν ήταν η επάνοδος στη συνταγματική νομιμότητα και στην ακώλυτη επαναλειτουργία των δημοκρατικών θεσμών, αλλά η επιμήκυνση της ζωής του αυταρχικού καθεστώτος. Επιπλέον πρέπει να παρατηρηθεί πως και η ίδια η συστηματική θέση της διάταξης του άρθρου 119 στο «Σ 1968/1973» (το άρθρο δεν είχε συμπεριληφθεί στο κεφάλαιο περί ατομικών δικαιωμάτων, μέρος δεύτερο, κεφάλαιο Α', αλλά στο κεφάλαιο Γ', περί «λειτουργίας απονομής της δικαιοσύνης» του τέταρτου τμήματος, «η δικαιοσύνη»), αφήνει φανερό πως πρόθεση του «συνταγματικού νομοθέτη» δεν ήταν η καθιέρωση υπέρ του πολίτη ενός θεμελιώδους δικαιώματος. Την πραγματικότητα όμως επιβεβαιώνει και η νομοθετική πρακτική που υιοθέτησε το δικτατορικό καθεστώς, καθιερώνοντας εκλεκτικά και με διάφορες μεθοδεύσεις το απαράδεκτο της αιτήσεως ακυρώσεως ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας για τις πράξεις του που είχαν πολιτική βαρύτητα.

Το καθεστώς της 21ης Απριλίου 1967 με την κατάλυση του δημοκρατικού πολιτεύματος και συνεπώς της δημοκρατικής αρχής είχε σωρεύσει τραυματικές εμπειρίες, τις οποίες ο συντακτικός νομοθέτης της μεταπολιτευτικής περιόδου δεν μπορούσε να αγνοήσει. Στην προσπάθειά του να περιβάλλει με συνταγματικό κύρος τη δικαστική προστασία, ενσωμάτωσε με τη Συντακτική Πράξη της 7ης Αυγούστου 1974 στο κείμενο του Σ 1952 τη σχετική διάταξη που περιελάμβαναν τα δικτατορικά «Συντάγματα» χωρίς καμία απολύτως αλλαγή.

Με τον τρόπο αυτό προετοιμάστηκε το έδαφος για την καθιέρωση του δικαιώματος δικαστικής προστασίας και στο Σύνταγμα του 1975. Πράγματι το δικαίωμα αυτό θεσπίστηκε με το άρθρο 20 παρ. 1 με τη σημαντική τροποποίηση της επιφύλαξης νόμου (:όπως νόμος ορίζει).

Μετά την επισκόπηση της ιστορίας της διάταξης χρήσιμος είναι ο εντοπισμός των διατάξεων άλλων Συνταγμάτων και διεθνών συμβάσεων που χρησίμευσαν ως πρότυπα για την υιοθέτησή της.

Πρέπει να υπογραμμισθεί πάντως ότι η δικαστική προστασία αποτελεί εγγενές και σταθερό στοιχείο της σύγχρονης δικαιοκρατικής αρχής, που με τη σειρά της αποτελεί οργανωτική βάση και καθοριστική συνιστώσα όλων ανεξαιρέτως των φιλελεύθερων πολιτευμάτων . Τούτο σημαίνει πως -και αν ακόμα ένα φιλελεύθερο δημοκρατικό Σύνταγμα δεν καθιερώνει ειδική διάταξη- δεν αδιαφορεί για τη δικαστική προστασία. Είναι ωστόσο εξίσου βέβαιο, ότι η ενσωμάτωση στον Καταστατικό Χάρτη ρητής και ειδικής διάταξης συμβάλλει αποφασιστικά στη διαμόρφωση της νομοθεσίας και της νομολογίας κατά τρόπο, που να ενισχύονται η έννομη προστασία και κατ' επέκταση η δικαιοκρατική αρχή στην πράξη.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι τι πρότυπο του άρθρου 20 παρ. 1 πρέπει να αναζητηθεί κυρίως στα άρθρα 19 παρ. 4 και 103 παρ. 1 του δυτικογερμανικού Θεμελιώδους Νόμου του 1949. Η αποκλειστική παράθεση του άρθρου 19 παρ. 4 ως πηγής της νέας διάταξης είναι ασφαλώς εύλογη. Πρέπει ακόμη να σημειωθεί πως την άποψη αυτή δέχονται όλοι οι συγγραφείς που αναφέρονται στο θέμα. Την καθιέρωση και διαμόρφωση της διάταξης φαίνεται ότι επηρέασαν επίσης τα άρθρα 24 παρ. 1 και 113 παρ. 1 του ιταλικού Συντάγματος του 1948, παρόλο που δεν μνημονεύονται στο Κυβερνητικό Σχέδιο. Οι παραπάνω πρόνοιες αναφέρονται πάντως συχνά στη βιβλιογραφία και ευκαιριακά στη νομολογία ως πηγές έμπνευσης του 20 παρ. 1 Σ. Ανάλογες διατάξεις περιλαμβάνουν εξάλλου τα Συντάγματα και άλλων δυτικοευρωπαϊκών κρατών. Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στο άρθρο 30 παρ. 1 και 2 του Κυπριακού Συντάγματος του 1960, που πάντως (παρά τη δικαιοτεχνική αρτιότητά του και το μεστό περιεχόμενό του) αγνοήθηκε τελείως.

Από τη συγκριτική παρουσίαση που προηγήθηκε προκύπτει ότι την καθιέρωση και την επιμέρους διαμόρφωση της διάταξης που εξετάζεται επηρέασαν περισσότερο τα αντίστοιχα άρθρα του δυτικογερμανικού και κατά δεύτερο λόγο του ιταλικού Συντάγματος. Δεν πρέπει ωστόσο να διαφεύγει της προσοχής μας ότι τα ξένα πρότυπά της, όπως φανερώνει και η απλή ακόμη αντιπαράθεση της διατύπωσής τους, διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους. Το παραπάνω βασικό μας βοηθά να εντοπίσουμε τις εθνικές έννομες τάξεις στις οποίες πρέπει να διαφεύγουμε κατά προτίμηση για την αναζήτηση των λύσεων που θα μπορούσαν να συμβάλλουν λειτουργικά στην αντιμετώπιση προβλημάτων σχετικών με την ερμηνεία του άρθρου 20παρ. 1 του Συντάγματος. Τούτο δεν σημαίνει βέβαια ότι πρέπει να αποκλειστεί η συνεκτίμηση και λύσεων που υιοθετούν άλλες δικαιοταξίες, ιδίως μάλιστα όταν αποδεικνύονται πρόσφορες για το υπό κρίση ζήτημα.

Στο σημείο αυτό αξίζει να κάνουμε μία κριτική αποτίμηση της ξένης επιρροής που παρατηρήθηκε κατά τα τελευταία χρόνια για την ερμηνεία της διάταξης στην επιστήμη και την δικαστηριακή πράξη. Ο προσανατολισμός προς τη γερμανική θεωρία υπήρξε όχι μόνο κυρίαρχος αλλά αποκλειστικός και απόλυτος. Πραγματικά, όλες ανεξαιρέτως οι σχετικές συγκριτικές αναφορές, οι οποίες είναι συχνές στη βιβλιογραφία και σπάνιες στις δικαστικές αποφάσεις, γίνονται με

άξονα το γερμανικό δίκαιο . Η γερμανική επιστήμη μάλιστα, σαν να ήθελε να εκφράσει την ευαρέσκειά και την ικανοποίηση της για την κατάσταση αυτή, έχει να επιδείξει για την προβληματική της δικαστικής προστασίας που παρέχει το Σύνταγμα δύο αξιόλογες συμβολές δημοσιευμένες σε ελληνική γλώσσα, που αποτελούν προσιτά «προσγεφυρώματα» προς την ελληνική θεωρία και πράξη. Πρόκειται για το άρθρο του K.A.Bettermann που περιέχει εκτεταμένες και ενδιαφέρουσες αναπτύξεις για το ελληνικό δίκαιο, και το άρθρο του W. Schmitt Glaeser , που περιλαμβάνει περιθωριακές μάλλον παρατηρήσεις για το άρθρο 20 παρ. 1 Συντ. Το μονότονο προσανατολισμό που διαπιστώνουμε εξηγούν : α) το γεγονός ότι το άρθρο 19 παρ 4 του Θεμελιωδούς Νόμου από την αρχή και ήταν το κυριότερο πρότυπο για την συνταγματική κατοχύρωση της δικαστικής προστασίας και β) η ευρεία διάδοση που γνωρίζει στη χώρα μας η γερμανική νομική επιστήμη, ιδιαίτερα του δικονομικού αλλά και του συνταγματικού δικαίου.

Η διεθνοποίηση που παρατηρήθηκε μεταπολεμικά για τη διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ιδιαίτερα στο δυτικοευρωπαϊκό χώρο, ήταν επόμενο να καταβάλει και την έννομη προστασία, την οποία προβλέπει και ρυθμίζει το άρθρο 6 παρ.1α της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του 1950. «Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα όπως η υπόθεσις του δικασθή δίκαιως, δημοσία και εντός λογικής προθεσμίας υπό ανεξαρτήτου και αμερόληπτου δικαστηρίου, νομίμως λειτουργούντος, το οποίο θα αποφασίση είτε επί των αμφισβητήσεων επί των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του αστικής φύσεως, είτε του βασίμου πάσης εναντίον του κατηγορίας ποινικής φύσεως». Η διάταξη αυτή αποτελεί οπωσδήποτε η σημαντικότερη διεθνή πηγή έμπνευσης του άρθρου 20 παρ.1 Συντ. Επίσης αποτελεί μετά την εκ νέου κύρωση της Σύμβασης ισχύοντα κανόνα δικαίου, που σύμφωνα με το άρθρο 28 παρ 1 Συντ διαθέτει τυπική δύναμη υπέρτερη από εκείνη του κοινού νόμου. Εύλογα θα περίμενε κανείς, η εν λόγω διάταξη να συναρθρώνεται κατά την εφαρμογή της στην πράξη σε μια κανονιστική ενότητα με το άρθρο 20 παρ.1 Συντ. Η πραγματικότητα απέχει όμως πολύ από την προσδοκία αυτή. Τόσο η βιβλιογραφία όσο και οι δικαστικές αποφάσεις δείχνουν πόσο αναξιοποίητη παρέμεινε στη χώρα μας η διάταξη αυτή της Σύμβασης της Ρώμης.

Η ΑΞΙΩΣΗ ΠΑΡΟΧΗΣ ΕΝΝΟΜΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

Α. ΝΟΜΙΚΗ ΦΥΣΗ ΤΗΣ ΑΞΙΩΣΗΣ

1. Θεμελιώδες δικαίωμα ή κατευθυντήρια διάταξη;

Το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος ορίζει: «Καθένας έχει το δικαίωμα στην παροχή έννομης προστασίας από τα δικαστήρια και μπορεί να αναπτύξει σ' αυτά τις απόψεις του για τα δικαιώματα ή συμφέροντά του, όπως νόμος ορίζει».

Ο καθορισμός της νομικής φύσης της διάταξης αυτής που θεμελιώνει τη δικαστική προστασία, είναι πάντα ένα επίκαιρο θέμα από πλευράς θεωρίας και νομολογίας. Το κεντρικό πρόβλημα είναι καταρχήν το εξής: Το Σύνταγμα του 1975 καθιερώνει με το άρθρο 20 παρ. 1 θεμελιώδες δικαίωμα ή περιορίζεται στην υιοθέτηση μιας κατευθυντήριας αρχής;

Υποστηρίχθηκε αρχικά η άποψη, πως το ά.20§1Σ δεν αποτελεί παρά κατευθυντήρια και προγραμματική αρχή με θεσμικό και αξιοκρατικό χαρακτήρα, έτσι ώστε ο νομοθέτης να έχει την εξουσία να αποκλείει τη δυνατότητα πρόσβασης στα δικαστήρια για ορισμένες κατηγορίες διαφορών και υποθέσεων. Όμως, η άποψη αυτή δεν είναι ορθή καθώς οδηγεί ουσιαστικά στην περιθωριοποίηση της λειτουργίας και στη ματαίωση του σκοπού της διάταξης. Η ρητή κατοχύρωση της δικαστικής προστασίας και ακρόασης στο Σύνταγμα της προσδίδει αυξημένες νομικές εγγυήσεις, αυξημένη τυπική δύναμη και αναμφισβήτητο κύρος. Γι' αυτό η θέση αυτή γρήγορα εγκαταλείφθηκε. Σήμερα πλέον γίνεται δεκτό ότι η διάταξη του ά.20§1Σ κατοχυρώνει ένα δικαίωμα, μια αξίωση συνταγματικά κατοχυρωμένη. Η συντριπτική πλειοψηφία της θεωρίας τάσσεται υπέρ αυτής της άποψης, που είναι ορθότερη, με τεκμηρίωση που παρουσιάζει πολλές αποχρώσεις, παραλλαγές και διαφοροποιήσεις. Θα αρκεστούμε εδώ στα σημαντικότερα επιχειρήματα. Ξεκινώντας από την ίδια τη διατύπωση του ά.20§1Σ και ανατρέχοντας στη γραμματολογική ερμηνευτική μέθοδο, θα διαπιστώσουμε ότι ο συντακτικός νομοθέτης δεν απέβλεψε στην κατοχύρωση μιας προγραμματικής αρχής με ομόλογο περιεχόμενο («καθένας έχει δικαίωμα», «μπορεί»). Η ένταξη, εξάλλου, της διάταξης στο κεφάλαιο με τίτλο «Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα» ενισχύει την άποψη αυτή (συστηματική – ερμηνευτική μέθοδος)¹. Κυρίως όμως δεν πρέπει να υποτιμούμε την ιστορική συγκυρία κατά το χρόνο θέσπισης του άρθρου. Πράγματι, ο συντακτικός νομοθέτης θέλησε πάνω απ' όλα να εκσυγχρονίσει και να ενισχύσει τόσο το σύστημα των θεμελιωδών δικαιωμάτων όσο και τη δικαιοκρατική αρχή, μέσω της

¹ Δαγτόγλου Π.Δ., Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, Β' τόμος, Αθήνα - Κομοτηνή 2001, 1413, Παπαδημητρίου, ό.π., 603-604

γενικευμένης αναγνώρισης της δικαστικής προστασίας. Ο σκοπός αυτός όμως του νομοθέτη δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί αν θεωρήσουμε τη ρύθμιση του ά.20§1Σ απλώς κατευθυντήρια αρχή, παρά μόνο ως θεμελιώδες δικαίωμα.

2. Το είδος δικαιώματος

Η παραδοχή της ως άνω υποστηριχθείσας μας οδηγεί στην εξέταση ενός άλλου ζητήματος που αφορά στη φύση του θεμελιώδους αυτού δικαιώματος. Είναι, λοιπόν, αναγκαίο να παρατεθούν οι απόψεις που έχουν υποστηριχθεί για να κατανοήσουμε τις διαφορετικές συνέπειες που συνεπάγεται η υιοθέτηση καθεμιάς. Αρχικά, σκόπιμη είναι η μνεία στην παραδοσιακή - κλασσική θεωρία των status, η οποία κατέταξε τα συνταγματικά δικαιώματα σε τρεις κατηγορίες. Τα ατομικά (status negativus) συνιστούν αξιώσεις του ατόμου για αποχή από παρεμβάσεις σε μια συνταγματικά κατοχυρωμένη σφαίρα ιδιωτικής αυτονομίας. Τα κοινωνικά (status positivus) καθιερώνουν υποχρεώσεις του κράτους για παρέμβαση με θετικές ενέργειες και παροχή αγαθών ή υπηρεσιών, χωρίς όμως να συνοδεύονται από αντίστοιχες αξιώσεις συγκεκριμένων δικαιούχων. Τα πολιτικά (status activus) έχουν ως αντικείμενό τους την ενεργό συμμετοχή του πολίτη στο σχηματισμό της πολιτειακής βούλησης και την ταυτόχρονη υποχρέωση του κράτους να ανέχεται την παρέμβαση αυτή στις πιο καίριες λειτουργίες του. Μιλούμε, λοιπόν, για «αρνητική», «θετική» και «ενεργητική» κατάσταση του ατόμου².

Εντούτοις, η διάκριση αυτή δεν είναι πάντα καθαρή και απλή. Πρωτίστως, δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες της σύγχρονης νομικής ζωής, αφού μετά την αναγωγή της ανθρώπινης αξίας σε προστατευτική υποχρέωση του κράτους (ά.2§1Σ), όλα τα θεμελιώδη δικαιώματα περιέχουν αμυντικές, προστατευτικές και διεκδικητικές προς το κράτος αξιώσεις, και προτείνεται αντίστοιχα η διάκρισή τους σε αμυντικά, προστατευτικά και διεκδικητικά - εξασφαλιστικά³. Επιπλέον, η κλασσική θεωρία δημιουργεί πράγματι δυσχέρειες σε περιπτώσεις όπου οι διατάξεις φαίνονται να εμπεριέχουν στοιχεία όλων των παραπάνω status. Χαρακτηριστική ακριβώς είναι η περίπτωση του ά.20§1Σ. Το δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας είναι αφενός, συνυφασμένο με τα ατομικά δικαιώματα, καθώς παρέχει τη βάση για την αποτελεσματική προστασία των φορέων τους δια της δικαστικής οδού όταν αυτά θίγονται, αφετέρου, θα μπορούσε να γίνει αντιληπτό ως δικαίωμα καθενός για ακώλυτη και ίση πρόσβαση στη δικαιοσύνη και αντίστοιχα ως απαγόρευση ρητρών αποκλεισμού ή υπέρμετρης δυσχέρασης αυτής της πρόσβασης, υπαγόμενο έτσι στο status

---

² Δημητρόπουλος Α., *Συνταγματικά Δικαιώματα*, Γενικό Μέρος, Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου, Τόμος Γ΄ Ημιτόμος 1, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2005, 133

³ Δημητρόπουλος Α., *ό.π.*, 134 - 135

negativus, ενώ ταυτόχρονα η άσκησή του συνιστά αναγκαία συμμετοχή του φορέα του στη διαμόρφωση του κράτους δικαίου, φέρνοντάς το κοντά στα πολιτικά δικαιώματα, προϋποθέτει δε τη δημιουργία και συντήρηση ενός περίπλοκου και πολυδάπανου μηχανισμού απονομής δικαιοσύνης, με αποτέλεσμα να φέρει και χαρακτήρα κοινωνικού δικαιώματος. Ενώ, λοιπόν, ομόφωνα πλέον η θεωρία δέχεται ότι η διάταξη του ά.20§1Σ κατοχυρώνει δικαίωμα, υπάρχει διαφωνία σχετικά με την ειδικότερη φύση του.

Υποστηρίχθηκε η άποψη ότι το δικαίωμα ά.20§1Σ είναι πολιτικό, με τη σκέψη ότι η άσκησή του καθιστά το φορέα του παράγοντα στην διαμόρφωση της πολιτειακής βούλησης, καθώς τα δικαστήρια συγκαταλέγονται ανάμεσα στους εκφραστές της, ενώ κατά κανόνα δεν ενεργούν αυτεπάγγελα αλλά κατόπιν άσκησης κάποιου ένδικου βοηθήματος (αιτήματος δικαστικής προστασίας). Με άλλα λόγια, η άσκησή του καταλήγει στην άσκηση κρατικής εξουσίας με τη μορφή της έκδοσης δικαστικής απόφασης. Η άποψη αυτή δεν υποστηρίχθηκε ευρέως.

Μεγαλύτερη απήχηση βρήκε η άποψη ότι πρόκειται για κοινωνικό δικαίωμα, με την έννοια ότι δεν υποχρεώνει το κράτος σε παράλειψη, αλλά σε θετικές ενέργειες παροχής υπηρεσιών. Αναφέρεται, λοιπόν, πως η διάταξη αυτή δίνει στον πολίτη τη δυνατότητα να απαιτήσει από την πολιτεία μια συγκεκριμένη παροχή που συνίσταται στην προστασία των δικαιωμάτων ή εννόμων συμφερόντων του τα οποία έχουν προσβληθεί, παροχή που εμφανίζεται με την απονομή δικαιοσύνης και αποσκοπεί στην προστασία του ατόμου από τις κάθε φύσεως παράνομες επεμβάσεις στο χώρο ανάπτυξης της προσωπικότητάς του, και ιδίως στο χώρο ασκήσεως των ελευθεριών του, που παρέχεται από τα αρμόδια δικαστικά όργανα, ως το μόνο αντικειμενικό και αμερόληπτο κριτή⁴. Με άλλα λόγια, η έννοια της διάταξης είναι ότι θετικά μεν «καθένας» δικαιούται να ζητήσει έννομη προστασία από ανεξάρτητο δικαστικό όργανο, αρνητικά δε κανένας δεν μπορεί να δρα ανέλεγκτα. Η «κοινωνική» αυτή παροχή συνίσταται ακριβώς στη ίδρυση, λειτουργία και επάνδρωση του δικαστικού μηχανισμού, στη συνεχή βελτίωσή του, στη θέσπιση των αναγκαίων βοηθημάτων, στην απλούστευση της διαδικασίας, στην ταχεία απονομή έννομης προστασίας, στην κατάργηση των δικονομικών κυρώσεων που υπερβαίνουν το εύλογο μέτρο και των απαραδέκτων.

Ευρύτερης όμως αποδοχής είναι η θέση που υποστηρίζει πως πρόκειται για ένα μικτό δικαίωμα. Χωρίς να αγνοείται ο κοινωνικός του χαρακτήρας, απλά συμπληρώνεται από την κατοχύρωση ενός ατομικού δικαιώματος, που αντιστοιχεί στην υποχρέωση του κράτους να απέχει με κάθε τρόπο από την οποιαδήποτε παράνομη παρεμπόδιση της λειτουργίας του συνταγματικά εγγυημένου θεσμού της δικαστικής προστασίας⁵. Αναφέρεται δε πως διαφέρει από τα κλασσικά ατομικά

---

⁴ Παυλόπουλος Π., Η συνταγματική κατοχύρωση της αιτήσεως ακυρώσεως, Αθήνα - Κομοτηνή 1982, 125-126

⁵ Λαμπράκης Κ., Η δικαστική προστασία και το άρθρο 20§1Σ 1975, ΕλλΔνη 1986, 623,

δικαιώματα κατά το ότι δεν έχει ως περιεχόμενο την αδράνεια του κράτους αλλά, αντίθετα, αξίωση επέμβασής του: δεν είναι αρνητικό δικαίωμα αλλά δικαίωμα παροχής, αφού δεν απευθύνεται μόνο στη δικαστική εξουσία, αλλά και στη νομοθετική και στην εκτελεστική, απαιτώντας να προβούν σε οτιδήποτε είναι αναγκαίο για να μπορέσουν τα δικαστήρια να εκπληρώσουν τη συνταγματική επιταγή παροχής έννομης προστασίας. Εντούτοις, ο διπλός αυτός χαρακτήρας συχνά επικρίθηκε με το σκεπτικό ότι είναι «παράδοξο» να θεωρείται πως το δικαίωμα αυτό περιέχει ταυτόχρονα αγωγή και μη αγωγή αξίωση έναντι του κράτους⁶.

Τόσο ο ατομικός όσο και ο κοινωνικός χαρακτήρας του δικαιώματος της παροχής έννομης προστασίας οδήγησαν στην ανάπτυξη της άποψης ότι πρόκειται για ένα δικονομικό δικαίωμα, μια αξίωση δημοσίου δικαίου⁷, με την έννοια ότι οι έννομες συνέπειες που απορρέουν από την άσκησή του γίνονται αισθητές στο χώρο εκείνο ο οποίος διέπεται από διατάξεις που πλαισιώνουν την κρατική δραστηριότητα κατά την άσκηση δημόσιας εξουσίας, και ότι επομένως η φύση του ως δικαιώματος, η ένταξή του στο χώρο αυτό και η κατοχύρωσή του από συνταγματικής τάξεως διατάξεις δικαιολογούν το χαρακτηρισμό του ως θεμελιώδους δικονομικού δικαιώματος. Το δικαίωμα αυτό είναι διάφορο του επίδικου ουσιαστικού δικαιώματος και δεν αποτελεί μια μορφή άσκησής του. Είναι δημόσιο δικονομικό δικαίωμα που προϋποθέτει μεν την ύπαρξη του πρώτου, αλλά είναι ανεξάρτητο απ' αυτό. Είναι μια χωριστή αξίωση που έχει ο διάδικος και μάλιστα κάθε διάδικος, όχι μόνο ο δανειστής αλλά και ο οφειλέτης, και δε στρέφεται εναντίον του αντιδίκου αλλά εναντίον της πολιτείας. Εντούτοις, και αυτή η άποψη έχει επικριθεί με το σκεπτικό ότι θα πρέπει να προσδιορισθούν τα παθητικά υποκείμενα της αξίωσης αυτής δημοσίου χαρακτήρα και να αποδειχθεί η δυνατότητα δικαστικής ικανοποίησής της, κάτι που κρίνεται ως αμφίβολης σκοπιμότητας και αποτελεσματικότητας.

Καταλήγει, λοιπόν, η θεωρία στο συμπέρασμα ότι η διάταξη του ά.20§1Σ θεσπίζει αφενός, ένα δικαίωμα, μια έννομη αξίωση του ατόμου, χωρίς να υπάρχει συμφωνία ως προς τη φύση της, και αφετέρου, μια θεμελιώδη δικονομική αρχή, μια θεσμική επιταγή εις όφελος της αντικειμενικής δικαιοσύνης εν γένει ή της χρηστής διοίκησης, η οποία αποτελεί εγγύηση της λειτουργίας του κράτους δικαίου και των κατοχυρωμένων δημοκρατικών αρχών της ελευθερίας, της ισότητας και της ανθρώπινης αξίας. Η αρχή δε αυτή καταλαμβάνει άμεσα ή έμμεσα τα επιμέρους θέματα που αναφέρονται στην οργάνωση

Οικονομόπουλος Γ., Έννοια και έκταση του συνταγματικού δικαιώματος δικαστικής ακρόασης και προστασίας, Δ 1979, 14, Παυλόπουλος Π., ό.π., 126, Σαρμάς Ι., Η συνταγματική και διοικητική νομολογία του ΣτΕ, Εξελικτική μελέτη των μεγάλων θεμάτων, Αθήνα-Κομοτηνή 1994, 701, Ψωμάς Ι., Το συνταγματικό δικαίωμα της παροχής έννομης προστασίας και η εφαρμογή του από τη νομολογία και τη θεωρία, Δ 1982, 563

⁶ Μανιτάκης Αντ., Η διπλή νομική φύση του δικαιώματος παροχής δικαστικής προστασίας, Δ 1982, 635

⁷ Σοϊλεντάκης Ν., Το δικαίωμα δικαστικής προστασίας στη διοικητική δικονομία, Αθήνα-Κομοτηνή 1993, 54, Σταμάτης Κ., Η έννοια της δικαστικής προστασίας του άρθρου 20§1Σ 1975 και οι προϋποθέσεις της εφαρμογής της, Δ 1982, 660

των δικαστηρίων, τη λειτουργία τους και την απονομή δικαιοσύνης γενικότερα. Με άλλα λόγια, η διάταξη του ά.20§1Σ καλείται να προστατεύσει το αγαθό της δικαιοσύνης και να θεσπίσει ταυτόχρονα ένα θεμελιώδες δικαίωμα. Γι' αυτό άλλωστε αναφέρεται πως αποτελεί εγγύηση θεσμού, το περιεχόμενο της οποίας αναλύεται στην πρόβλεψη των απαραίτητων εκείνων εγγυήσεων, οι οποίες εξασφαλίζουν τη δυνατότητα αιτήσεως δικαστικής προστασίας σε περίπτωση προσβολής των αναγνωριζομένων από την έννομη τάξη δικαιωμάτων και συμφερόντων. Υποστηρίζεται, ωστόσο και η άποψη ότι δεν πρόκειται για εγγύηση θεσμού, αλλά για θεσμική εγγύηση υπέρ της απονομής δικαιοσύνης από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστή, που συνάπτεται άμεσα με την οργάνωση και την απονομή της δικαιοσύνης και αποσκοπεί στην εύρυθμη και ορθή λειτουργία των δικαστηρίων. Ορθότερη όμως φαίνεται η πρώτη άποψη, καθώς τα δικαστήρια και οι λοιπές λειτουργικές και οργανωτικές προϋποθέσεις αποτελούν τα μέσα προστασίας των δικαιωμάτων ή των συμφερόντων, η δε ανεξαρτησία και αμεροληψία του δικαστή προστατεύονται από άλλες συνταγματικές διατάξεις και μόνο έμμεσα κατοχυρώνονται από το ά.20§1Σ.

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε πως πρόκειται για ένα «πολυμορφικό δικαίωμα» που καταδεικνύει τη σχετικότητα της διάκρισης των δικαιωμάτων σύμφωνα με την κλασική θεωρία. Η διάταξη του ά.20§1Σ έχει αφενός, αντικειμενική θεσμική διάσταση, με την έννοια ότι κατοχυρώνεται αντικειμενική αρχή του δικονομικού δικαίου, την οποία οφείλει να ακολουθεί ο κοινός νομοθέτης κατά τη θέσπιση των κανόνων που αφορούν την οργάνωση και λειτουργία της δικαιοσύνης, αφετέρου, υποκειμενική διάσταση, με την έννοια ότι κατοχυρώνεται το δικαίωμα του κάθε ατόμου για παροχή έννομης προστασίας με τριπλή πτυχή (αμυντική, προστατευτική, διασφαλιστική υπόσταση). Απευθύνεται δε τόσο εναντίον του κράτους, με αντικείμενο να οργανωθεί έτσι που να μπορεί να ασκηθεί δραστικώς αυτή η αξίωση, όσο και εναντίον του δικαστηρίου που εκάστοτε δικάζει, με αντικείμενο την ενεργοποίηση του υπηρεσιακού του καθήκοντος να στηρίξει την κρίση του στο πραγματικό αποδεικτικό και νομικό υλικό που θα προσκομίσει ο δικαιούχος αυτής της αξίωσης⁸.

3. Οι συνέπειες της νομικής φύσης του δικαιώματος

Η διπλή νομική διάσταση του ά.20§1Σ, θεσμική και υποκειμενική, κάνει το έργο του δικαστή, κατά την ερμηνεία και εφαρμογή της διάταξης, ιδιαίτερα λεπτό και δύσκολο, διότι του επιβάλλει την υποχρέωση να βρίσκει κάθε φορά τη χρυσή τομή ανάμεσα στην αξίωση για ένα σύστημα δικαιοσύνης, λειτουργικό και προσανατολισμένο στις ανάγκες του γενικότερου δημοσίου και κοινωνικού συμφέροντος, και στην αναζήτηση μιας διαδικασίας δίκαιης και αντικειμενικής,

---

⁸ ΜπέηςΚ., Ερμηνεία του ά.20§1Σ, Ερμηνεία του Συντάγματος Κασσιμάτης / Μαυριάς Ι, Αθήνα-Κομοτηνή 2003, 67

προσηλωμένης στις αξίες της απρόσωπης εφαρμογής του νόμου, και της αποτελεσματικής εγγύησης των δικαιωμάτων του ατόμου, και τελικά να βρει τη σωστή αναλογία μεταξύ εγγύησης και αποτελεσματικότητας και να επιτύχει την αρμονική σύζευξη τυπικής και ουσιαστικής δικαιοσύνης.

Η νομική φύση όμως του δικαιώματος παροχής έννομης προστασίας δεν καθιστά μόνο το έργο του δικαστή πιο περίπλοκο, αλλά συνεπάγεται και ορισμένες άλλες σημαντικές συνέπειες. Ήδη αναφέραμε πως η διάταξη αυτή δε δημιουργεί αλλά προϋποθέτει τα ουσιαστικά δικαιώματα, την ύπαρξη και άσκηση των οποίων προστατεύει με την παροχή «έννομης προστασίας από τα δικαστήρια», δηλαδή προστασίας που παρέχεται από τα δικαστήρια κατά νομικούς κανόνες και διαδικασίες (δικαστική προστασία). Είναι δικαίωμα διαδικασίας και ασκείται ακριβώς για την προστασία δικαιωμάτων και συμφερόντων. Επιπλέον, το δικαίωμα αυτό, εφόσον δεχθήκαμε ότι έχει χαρακτήρα δημόσιας αξίωσης και ρυθμίζεται από κανόνες συνταγματικού επιπέδου, ότι συνιστά δηλαδή το θεμελιώδες δικονομικό δικαίωμα της προσφυγής στα δικαστήρια, δεν μπορεί να τροποποιηθεί, καταργηθεί ή περιορισθεί με διάταξη νόμου, αλλιώς αυτή θα είναι αντισυνταγματική και επομένως υποχρεωτικώς ανεφάρμοστη από τα δικαστήρια βάσει του ά.93§3Σ. Έτσι, θα ήταν αντισυνταγματική διάταξη νόμου η οποία σε περίπτωση διαφοράς διοικητικού ή ιδιωτικού δικαίου παρέχει στη Διοίκηση την εξουσία, χάριν της προστασίας των δικαιωμάτων του Δημοσίου, να παρέχει εκείνη «έννομη» προστασία υπό οποιαδήποτε μορφή και ιδίως με τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων ή με τη διενέργεια αναγκαστικής εκτέλεσης⁹.

Από την άλλη πλευρά, η διάταξη του ά.20§1Σ δεν περιλαμβάνεται ρητά μεταξύ εκείνων που, βάσει του ά.110§1Σ, δεν αναθεωρούνται. Εντούτοις, το ά.20§1Σ αποτελεί ένα στοιχείο προσδιοριστικό της έννοιας του κράτους δικαίου, το οποίο για να εφαρμοσθεί αποτελεσματικότερα απαιτείται να πλαισιωθεί όχι μόνο με κανόνες δικαίου αλλά και με ορθολογικά λειτουργούντες μηχανισμούς, ένας εκ των οποίων είναι και το ά.20§1Σ¹⁰. Τούτο διότι, όπως ήδη αναφέραμε, κατοχυρώνει μια θεμελιώδη εγγύηση θεσμού, στόχος της οποίας είναι η ενίσχυση, στα πλαίσια του δημοκρατικού μας πολιτεύματος, της άρθρωσης και της λειτουργίας στην πράξη της δικαιοκρατικής αρχής. Ενδεικτικό είναι άλλωστε πως δεν περιλαμβάνεται στις διατάξεις των οποίων επιτρέπεται η αναστολή σε περίπτωση εφαρμογής του ά.48Σ.

Η αρχή του κράτους δικαίου ωστόσο ανήκει με τη σειρά της στα μεγέθη εκείνα τα οποία καθορίζουν τη βάση και τη μορφή του πολιτεύματος ως Προεδρευομένης Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας. Σύμφωνα όμως με το ά.110§1Σ δεν αναθεωρούνται οι διατάξεις που καθορίζουν τη βάση και τη μορφή του πολιτεύματος. Δεν υπάρχει,

---

⁹ Οικονομόπουλος Γ., ό.π., 14

¹⁰ Λαμπράκης Κ., ό.π., 623-624

λοιπόν, δυνατότητα αναθεώρησης των διατάξεων που κατοχυρώνουν την έννοια του κράτους δικαίου, επομένως ούτε του ά.20§1Σ που αποτελεί θεμελιακή διάταξη. Το ερώτημα όμως που τίθεται, και αφορά άμεσα την αποτελεσματικότητα της διάταξης, είναι αν μπορεί να αναθεωρηθεί ως προς το σημείο της επιφύλαξης του νόμου. Σημειώνουμε εδώ ότι η αδυναμία αναθεώρησης του ά.20§1Σ αφορά την κατάργησή του και όχι τη βελτίωσή του. Ενδεχόμενη, λοιπόν, απαλοιφή της επιφύλαξης είναι δυνατή σε μια μελλοντική αναθεώρηση, με δεδομένο ότι θα οδηγούσε στην καλύτερη λειτουργία της διάταξης.

Τέλος, από το δημόσιο χαρακτήρα της αξίωσης παροχής έννομης προστασίας και από την αναγωγή της σε θεμελιακό δικαίωμα, απορρέει ο κανόνας ότι ο εκάστοτε φορέας της αξίωσης αυτής δεν έχει εξουσία να τη διαθέσει, με αποτέλεσμα να είναι αυτοδικαίως άκυρη κάθε αντίθετη συμφωνία ή μονομερής παραίτηση. Παλαιότερα, επικρατούσε η αντίληψη ότι η δυνατότητα να ασκηθεί αγωγή για κάποιο αμφισβητούμενο δικαίωμα ήταν ιδιότητα του ουσιαστικού αυτού δικαιώματος, αναγόμενη μάλιστα στο χώρο του ιδιωτικού και όχι του δικονομικού δικαίου, όπου ισχύει η αρχή της αυτονομίας της ιδιωτικής βούλησης. Γινόταν έτσι δεκτό ότι ο δανειστής μπορούσε να παραιτηθεί δεσμευτικά από το δικαίωμά του να ζητήσει δικαστική παρουσία. Σήμερα όμως επικρατεί η αντίληψη ότι το κατοχυρωμένο στο ά.20§1Σ δικαίωμα είναι δημόσιο δικαίωμα για το οποίο δεν υπάρχει εξουσία προς διάθεση. Παρά, λοιπόν, τις αντίθετες συμφωνίες, ενδεχόμενη αγωγή σε μια παρόμοια περίπτωση θα ήταν παραδεκτή, ενδεχομένως όμως αβάσιμη αν αποδεικνυόταν υποβάθμιση της πλήρους ενοχής σε ατελή, με την έννοια ότι η παροχή δε θα μπορούσε να καταβληθεί δίχως την ελεύθερη θέληση του οφειλέτη.

B. Αντικείμενο και Περιεχόμενο του δικαιώματος παροχής έννομης προστασίας

1. Αντικείμενο του δικαιώματος

Αντικείμενο προστασίας είναι δικαιώματα και συμφέροντα του ενάγοντος ή προσφεύγοντος και όχι, κατά κανόνα, άλλων προσώπων¹¹. Αρκεί, συνεπώς, ότι ορισμένο φ.π. ή ν.π. ισχυρίζεται (χωρίς να χρειάζεται να προαποδεικνύει¹²) ότι έχει βλαβεί κάποιο δικαίωμα ή συμφέρον του, οπότε και τίθεται σε λειτουργία ο βασικός κανόνας του ά.20§1Σ. Η «έννομη» προστασία είναι προστασία «εννόμων αντικειμένων» τα οποία το ίδιο το σύστημα δικαίου αναγνωρίζει, ενώ δεν υπάρχει εγγύηση δικαστικής προστασίας για μη αναγνωριζόμενα

---

¹¹ Δαγτόγλου Π.Δ., ό.π., 1415

¹² Μπέης Κ., ό.π., υποσ.27,70,

«δικαιώματα» ή «συμφέροντα», αφού η νομική αναγνώριση, η οποία προηγείται, συνεπάγεται ακριβώς αυτή την εγγύηση¹³. Από την άλλη πλευρά, δεν έχει σημασία ο νομικός χαρακτηρισμός του δικαιώματος ή συμφέροντος, αν δηλαδή αφορά δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου σχέσεις, ούτε έχει σημασία αν προσβάλλεται ή θίγεται από δημόσια αρχή ή από οποιοδήποτε φ.π. ή ν.π. αρκεί τα δικαιώματα ή συμφέροντά του προσβάλλονται ή θίγονται ή αποτελούν αντικείμενο διαφοράς, διοικητικού ή ιδιωτικού δικαίου ή όταν εγείρονται εναντίον του κατηγορίες ποινικού χαρακτήρα. Πρόκειται, συνεπώς, για έναν προστατευτικό κύκλο, έκφραση αυτοπροστασίας του ίδιου του συστήματος δικαίου που διαφυλάττει ακριβώς την αξιοπιστία του. Το ά.20§1Σ κατοχυρώνει την προστασία απέναντι στο άδικο. Δικαίωμα και συμφέρον δεν ταυτίζονται εννοιολογικά. Ως δικαιώματα νοούνται οι εξουσίες οι οποίες κατά τους κανόνες του δικαίου ανήκουν σε φ.π. ή ν.π. για την ικανοποίηση βιοτικών ή ηθικών τους αναγκών¹⁴. Στην έννοια αυτή υπάγονται τα εξουσιαστικά δικαιώματα (απόλυτα ή σχετικά), τα διαπλαστικά δικαιώματα αλλά και τα δικονομικά.

Ως συμφέροντα πρέπει να θεωρηθούν μόνο τα «έννομα», δηλαδή όσα καθορίζονται από το νόμο. Με τον όρο έννομο συμφέρον νοούμε ότι υπάρχει ανάγκη έννομης προστασίας, της οποίας η πραγμάτωση εξαρτάται από το δικαιούχο του δικαιώματος και όχι από τη μέριμνα τρίτου προσώπου και δη της πολιτείας. Δεν μπορεί, λοιπόν, ο ενάγων να επικαλεσθεί καθαρά πολιτιστικά, πολιτικά συμφέροντα ούτε οικονομικά. Για παράδειγμα, μια ασφαλιστική εταιρία δεν μπορεί να εγείρει αγωγή κατά αποφάσεως που παρέχει άδεια λειτουργίας σε άλλες ασφαλιστικές εταιρίες γιατί δε θίγονται τα έννομα αλλά τα οικονομικά της συμφέροντα¹⁵. Ούτε όμως τα απλώς οικονομικά συμφέροντα των εκτελωνιστών, που θίγονται από την απλούστευση των διαδικασιών εκτελωνισμού, ή των καταστηματαρχών, που ζημιώνονται από την κατάργηση ή μετάθεση της στάσης των λεωφορείων που ήταν ως τότε μπροστά στα καταστήματά τους, αποτελούν αντικείμενο δικαστικής προστασίας.

Υπ' αυτή την έννοια, επιβάλλεται η συστατική ερμηνεία της έννομης συμφέρον, αφού δεν μπορεί να θεωρηθεί από τη φύση του άξιο προστασίας ένα συμφέρον νομικά αδιάφορο. Εφόσον, λοιπόν, συμφέρον είναι η συμμετοχή ορισμένου προσώπου σε κάποια κατάσταση από την οποία αντλεί πλεονεκτήματα ή άλλα ωφελήματα, μπορεί και μήπω γεγεννημένο (ουσιαστικό) δικαίωμα να είναι αντικείμενο της αξίωσης παροχής έννομης προστασίας, εφόσον έχει ήδη διαμορφωθεί σχετικό έννομο συμφέρον, όπως ιδίως δικαίωμα προσδοκίας. Το ά.20§1Σ δεν παρέχει αξίωση προστασίας οποιασδήποτε βιοτικής σχέσης, παρά μόνο όσων άμεσα και προσωπικά σχετίζονται με τον ενδιαφερόμενο, έτσι

---

¹³ Δημητρόπουλος Α., ό.π., υποσ. 23, 271

¹⁴ Σοϊλεντάκης Ν., ό.π., 167

¹⁵ Λαμπράκης Κ., ό.π., 625

ώστε να θίγονται τα δικαιώματα ή τα συμφέροντά του. Δεν είναι, λοιπόν, δυνατή η επίκληση των λεγόμενων αντανακλαστικών δικαιωμάτων, δηλαδή των δυσμενών επιρροών κανόνων (αντικειμενικού) δικαίου ή γενικών διοικητικών μέτρων στην υποκειμενική κατάσταση ενός ιδιώτη, καθώς αυτά βασίζονται σε κανόνες που εξυπηρετούν αποκλειστικά το δημόσιο συμφέρον¹⁶. Μόνο δευτερευόντως θίγουν πραγματικά (θετικά ή αρνητικά) συμφέροντα, αλλά η δευτερεύουσα αυτή επενέργεια δεν περιλαμβάνεται στο σκοπό του ά.20§1Σ88. Η παράβαση διατάξεων που μόνο έμμεσα και αντανακλαστικά προστατεύουν συμφέροντα των πολιτών δεν εμπίπτει εδώ. Οι διατάξεις αυτές εξασφαλίζουν κατά τεκμήριο την ορθολογικότερη διακυβέρνηση της χώρας, κάτι όμως που αντιστοιχεί στο γενικό συμφέρον και βρίσκεται εκτός του προστατευτικού πλαισίου του ά.20§1Σ.

Πράγματι, υπάρχουν περιπτώσεις, κατά τις οποίες κανόνες δημοσίου συνήθως δικαίου, επιτακτικοί ή απαγορευτικοί, δε δημιουργούν δικαίωμα αλλά, αποσκοπώντας στο γενικό συμφέρον, αναγνωρίζουν απλώς σφαίρα ελεύθερης εξουσίας της Διοίκησης για την πραγμάτωσή του, οπότε υπάρχει απλό συμφέρον για τη διατήρηση μιας νομικής κατάστασης (λ.χ. ο δημότης έχει έννομο συμφέρον να διατηρείται καθαρή η πόλη χωρίς να έχει και ένδικο βοήθημα σε περίπτωση παράλειψης της υποχρέωσης αυτής εκ μέρους του δ.ν.π.¹⁷). Αυτές, ακριβώς οι περιπτώσεις δεν υπάγονται στο ά.20§1Σ .

Επιπλέον, το ά.20§1Σ χρησιμοποιώντας την κτητική αντωνυμία «του» αναφέρεται καταρχήν μόνο στο υποκείμενο του επίδικου ουσιαστικού δικαιώματος ή συμφέροντος, με αποτέλεσμα, το αν απαιτείται η ύπαρξη ιδίου συμφέροντος - δικαιώματος ή τρίτου, μέλλοντος ή υπό αίρεση, αφορά τη δικονομική θεωρία¹⁸. Με άλλα λόγια, για να θεμελιώσουμε το υποκειμενικό δικαίωμα έννομης προστασίας δεν αρκεί το αντικειμενικό παράνομο, αλλά θα πρέπει αυτό να έχει διαπραχθεί σε βάρος του αιτούντος έννομη προστασία, να αδικήθηκε. Δε δικαιούται επομένως καθένας να ζητεί την παροχή έννομης προστασίας δικαιώματος ή συμφέροντος άλλου ή ακόμη τη διαφύλαξη του δημοσίου συμφέροντος ή του συμφέροντος της ολότητας, γιατί δεν καθιερώνεται η *actio popularis* («δημοτική αγωγή»). Η επικαλούμενη βλάβη πρέπει να είναι προσωπική. Γι' αυτό, ο αποκλεισμός της προσβολής απόφασης Γ.Σ. υπερκείμενης συνδικαλιστικής οργάνωσης από μέλη υποκείμενων οργανώσεων δεν είναι αντισυνταγματικός, επειδή το φ.π. μετέχει στη δευτεροβάθμια οργάνωση δια της υποκείμενης, στην οποία και εναπόκειται να σταθμίσει αν συντρέχει λόγος προσβολής της απόφασης (ά.8 ν.1264/82 «Για τον εκδημοκρατισμό του συνδικαλιστικού

---

¹⁶ Δαγτόγλου Π.Δ., ό.π., 1415

¹⁷ Σοϊλεντάκης Ν., ό.π., 88

¹⁸ Σοϊλεντάκης Ν., ό.π., 89

κινήματος και την κατοχύρωση των συνδικαλιστικών ελευθεριών των εργαζομένων»).

Τέλος, η βλάβη των δικαιωμάτων και συμφερόντων θεμελιώνει την ανάγκη δικαστικής προστασίας σε ενεστώτα χρόνο, υπό την προϋπόθεση ότι εξακολουθεί να υπάρχει στο χρόνο αυτό, ή έστω πιθανολογείται για το μέλλον, γι' αυτό και ο αποκλεισμός της αιτήσεως ακυρώσεως κατά πράξεως που δεν ισχύει πια κατά το χρόνο άσκησης του ένδικου αυτού βοηθήματος δεν αντίκειται στα ά.20§1Σ και 95§1Σ, ακόμη και αν ο αιτών επικαλείται ιδιαίτερο έννομο συμφέρον για την ακύρωση ή είναι ενδεχόμενο να επαναληφθεί η ίδια παρανομία σε μέλλουσες να εκδοθούν πράξεις¹⁹.

2. Περιεχόμενο του δικαιώματος

Περιεχόμενο της παρεχόμενης προστασίας είναι η κατοχύρωση ή αποκατάσταση του θιγόμενου δικαιώματος ή συμφέροντος. Η δικαστική εξουσία τότε μόνο εκπληρώνει το σκοπό της συνταγματικής εγγύησης, όταν είναι πλήρης και αποτελεσματική. Το ά.20§1Σ επιβάλλει την πληρότητα του συστήματος παροχής δικαιοσύνης. Δεν αρκεί να υπάρχει ένα «σύστημα δικαστηρίων», γιατί δεν επιτρέπεται η ύπαρξη «προστατευτικού κενού» ή «κενού αρμοδιότητας» με την έννοια, ότι μπορεί να υπάρχει υπόθεση για την εκδίκαση της οποίας δεν προβλέπεται αρμόδιο δικαστήριο²⁰. Τα δικαστήρια δεν μπορούν να αρνησιδικούν αλλά υποχρεούνται σε απονομή δικαιοσύνης, κάθε φορά που ασκείται το δικαίωμα του ά.20§1Σ. Κατά δεύτερο λόγο, πλήρης είναι η δικαστική προστασία όταν καταλαμβάνει όχι μόνο κάθε διαφορά²¹, αλλά γενικώς κάθε υπόθεση, καθώς πρέπει να υπάρχει η δυνατότητα δικαστικής προστασίας για κάθε έννομη βιοτική σχέση ή δραστηριότητα. Επιπλέον, δεν πρέπει να περιορίζεται απλώς στον έλεγχο της τυπικής νομιμότητας αλλά να περιλαμβάνει και έλεγχο της τήρησης των άκρων ορίων της διακριτικής ευχέρειας. Ειδικότερα, απαγορεύεται να καταργηθεί η παρεχόμενη προστασία σε πρώτο βαθμό, χωρίς ταυτόχρονα να αντικατασταθεί από μία άλλη δικαστική προστασία πρώτου βαθμού, είτε της ίδιας έντασης, είτε πληρέστερης, ταχύτερης, αποτελεσματικότερης από αυτήν που καταργείται. Γι' αυτό στο χώρο της διοικητικής δικονομίας η μεταβολή μιας ακυρωτικής διαφοράς σε διαφορά ουσίας δε συνιστά περιορισμό του εν λόγω δικαιώματος. Τούτο καθώς η αίτηση ακυρώσεως ως ένδικο βοήθημα παρέχει το minimum της δικαστικής προστασίας²².

---

¹⁹ Χρυσόγονος Κ., ό.π., 407

²⁰ Δημητρόπουλος Α., ό.π., υποσ.23, 270

²¹ Δαγτόγλου Π. Δ., ό.π., 1416

²² Γέροντας Απ., «Ελλείμματα» δικαστικής προστασίας, ΔιΔικ1996, 553-554

Η αποτελεσματικότητα της δικαστικής προστασίας εξαρτάται από ένα σύνολο στοιχείων, που περιλαμβάνει διάφορες θεσμικές εγγυήσεις, αλλά και τη μορφή με την οποία παρέχεται και ουσιαστικοποιείται η δικαστική προστασία. Καταρχήν η δικαστική προστασία πρέπει να παρέχεται μέσα σε εύλογο χρόνο, καθώς υπερβολική βραδύτητα αποτελεί, συχνά και από κάθε άποψη, άρνηση απονομής δικαιοσύνης, εξαρθρώνει το δικαίωμα ή συμφέρον για το οποίο ζητείται η παροχή έννομης προστασίας, οξύνει τις διαφορές και τις αντιθέσεις, γίνεται πρόξενος ζημιών και διαταραχών της κοινωνικής ειρήνης, καταλήγοντας ουσιαστικά σε αρνησιδικία και ματαίωση του σκοπού της διάταξης του ά.20§1Σ.

Περαιτέρω έχει τεθεί το ζήτημα αν η αξίωση παροχής δικαστικής προστασίας εξαντλείται στο επίπεδο της διαγνωστικής δίκης ή περιλαμβάνει και τις δύο άλλες μορφές προστασίας ενός δικαιώματος: την προσωρινή εξασφάλισή του και την τελική αναγκαστική εκτέλεσή του. Πριν εισέλθουμε σ' αυτόν τον προβληματισμό, σκόπιμο είναι να τονίσουμε ότι το δικαίωμα δικαστικής προστασίας δεν αναφέρεται στο βάσιμο αλλά στο παραδεκτό της προσφυγής και δε σημαίνει βέβαια ότι το Σύνταγμα εγγυάται την ευνοϊκή απόφαση του δικαστηρίου, αλλά μόνο την ελεύθερη πρόσβαση σ' αυτό, την αξίωση να κινηθεί η δικαστική διαδικασία αντικειμενικής απονομής δικαιοσύνης²³.

Η πλειοψηφία των συγγραφέων δέχεται, ακριβώς, ότι δεν αρκεί η δεσμευτική διάγνωση αλλά απαιτείται τόσο η προσωρινή εξασφάλιση με προληπτικά ή ασφαλιστικά μέτρα (λ.χ. προσημείωση υποθήκης ή προσωρινή επιδίκαση ενός μέρους στο δικαιούχο λ.χ. προσωρινή διατροφή όσο διαρκεί η διαγνωστική δίκη), όσο και η αναγκαστική εκτέλεση, για να μη μένει σε πολλές περιπτώσεις απλώς θεωρητική η παροχή δικαστικής προστασίας²⁴. Η άποψη αυτή θεμελιώνεται κυρίως στη θέση ότι, η μη προσωρινή εξασφάλιση και η μη αναγκαστική πραγμάτωση του εριζόμενου δικαιώματος αποτελούν φαλκίδευση του δικαιώματος δικαστικής προστασίας που συνιστά απροκάλυπτη προσβολή των αρχών του κράτους δικαίου, ενώ παράλληλα, η δέσμευση του εναγομένου από την εκδιδόμενη απόφαση θα ήταν πολύ χαλαρή, αν δεν έφτανε ως τον εξαναγκασμό του να συμμορφωθεί με το περιεχόμενό της, όπως αυτό διαγνώσθηκε. Αποτελεσματική είναι ακόμη η δικαστική προστασία όταν δεν περιορίζεται στην εκδίκαση της ουσίας της υποθέσεως αλλά αποτρέπει την επέλευση ανεπανόρθωτης ζημίας στον ασκούντα το ένδικο βοήθημα. Είναι, λοιπόν, συνταγματικώς αναγκαίο, είτε να επισυνάπτει ο νόμος στην άσκηση του ένδικου βοηθήματος αυτοδικαίως ανασταλτικό αποτέλεσμα, είτε να προβλέπει πλήρη την εξουσία του δικαστηρίου να διατάξει κατ' αίτηση του ενδιαφερομένου την αναστολή.

---

²³ Δαγτόγλου Π.Δ., ό.π., 1411, Παυλόπουλος Π., ό.π., υποσ.10, 126

²⁴ Δαγτόγλου Π.Δ., ό.π., 1417, Μπέης Κ., ό.π., υποσ.17, 202-205, Οικονομόπουλος Γ., ό.π., υποσ.38, 91, Παπαδημητρίου, ό.π., 605, Σοϊλεντάκης Ν., ό.π., 92, Χρυσόγονος Κ., ό.π., 412, 418, Ψωμάς Ι., ό.π., 593

Γενικότερα, τέλος, θα μπορούσε κανείς να προσθέσει πως θεσμικές εγγυήσεις, όπως το δικαίωμα δικαστικής ακρόασης, η ανεξαρτησία των δικαστών και των δικαστηρίων, ο νόμιμος δικαστής, η ισότητα των όπλων, η δημοσιότητα, προφορικότητα και αμεσότητα της διαδικασίας, που αποτελούν και θεμελιώδεις αρχές του οργανισμού των δικαστηρίων, συμβάλλουν στην αποτελεσματικότητα της παρεχόμενης δικαστικής προστασίας.

Γ. ΟΡΓΑΝΑ ΚΑΙ ΦΟΡΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

Από γραμματολογικής σκοπιάς το άρθρο 20 παράγραφος 1 του Συντάγματος είναι απόλυτα σαφές. «Καθένας» έχει δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας. Κατ' αρχάς, λοιπόν, υποκείμενο ή φορέας της σχετικής αξίωσης είναι κάθε άνθρωπος, κάθε φυσικό πρόσωπο, όχι μόνο Έλληνες πολίτες αλλά και αλλοδαποί και ανιθαγενείς²⁵, είτε έχουν την κατοικία ή τη διαμονή τους στην Ελλάδα, είτε στην αλλοδαπή. Η ευρεία αυτή ερμηνεία δε σημαίνει όμως ότι εισάγεται και κατοχυρώνεται η *actio popularis*, κάτι που συνάγεται και από τη διατύπωση του ά.20§1Σ («για τα δικαιώματα ή συμφέροντά του»). Τα φυσικά πρόσωπα, λοιπόν, αποκτούν ικανότητα δικαίου και ικανότητα διαδίκου διαμέσου της γέννησής τους (ΑΚ35) και μάλιστα αυτοδικαίως²⁶.

Επιπλέον, το ά.20§1Σ αδιαφορεί για τις διακρίσεις του δικονομικού δικαίου και δε συνδέεται με τη δικονομική έννοια της νομιμοποίησης, γι' αυτό και δικαίωμα δικαστικής προστασίας δεν έχει μόνο ο ενάγων, εναγόμενος, κυρίως παρεμβαίνων, αιτών, επισπεύδων, προσφεύγων, ενιστάμενος, μηνυτής, εγκαλών, πολιτικώς ενάγων, αλλά και ο εναγόμενος, αντεναγόμενος, προσθέτως παρεμβαίνων, καθού, κατηγορούμενος, μηνυόμενος, υπό την αρνητική μορφή της απόρριψης της εναντίον τους κύριας αίτησης παροχής έννομης προστασίας, η οποία έχει ή μπορεί να έχει επιβλαβείς συνέπειες για την εξέλιξη των εννόμων σχέσεων τους²⁷. Με μια πρώτη ματιά, η θέση αυτή μας παραξενεύει αφού τελικά μόνο ένας από τους αντιμαχόμενους διαδίκους θα προστατευθεί, ενώ ο αντίδικός του θα χάσει. Εντούτοις, δεν πρέπει να λησμονούμε ότι το δικαίωμα δικαστικής προστασίας δεν ταυτίζεται με την εύνοια που τελικά έδειξε το δικαστήριο σε κάποιον διάδικο, αφού περιεχόμενό του είναι, όπως θα δούμε, αξίωση για την

---

²⁵ Δαγτόγλου Π.Δ., ό.π., 1427

²⁶ Μπέης Κ., ό.π., υποσ. 27, 93

²⁷ Σοϊλεντάκης Ν., ό.π., 79

έκδοση δικαστικής απόφασης, στο πλαίσιο της ίσης μεταχείρισης όλων των διαδίκων²⁸.

Επομένως, από το ά.20§1Σ και όχι από το ά.4§1Σ απορρέει η ισότητα των διαδίκων, γιατί η ισότητα στη δικαστική προστασία έχει μια περισσότερο αριθμητική – τυπική έννοια από την αναλογική – ουσιαστική ισότητα. Ιδιαίτερα αξιοσημείωτη είναι άλλωστε και η παρατήρηση ότι η ισότητα των όπλων είναι στοιχείο της δίκαιης δίκης κατά την έννοια του ά.6§1 ΕΣΔΑ. Εντούτοις, η ισότητα των διαδίκων είναι στην πραγματικότητα πολύ σχετική, διότι η αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος δικαστικής προστασίας προϋποθέτει την κατάλληλη νομική υποστήριξη του διαδίκου και αυτή έχει συχνά υψηλό οικονομικό κόστος, με αποτέλεσμα το πρόβλημα της ανισότητας των πραγματικών δυνατοτήτων δικαστικής προστασίας να εξακολουθεί να υπάρχει. Ειδικά στο πλαίσιο της διοικητικής δίκης, ενόψει της ιδιάζουσας θέσης και οργάνωσης της Διοίκησης, έχει υποστηριχθεί η άποψη ότι δικαιολογείται η διαφορετική της μεταχείριση ως διαδίκου από το νομοθέτη. Εντούτοις, καίριας σημασίας είναι η καταδίκη της Ελλάδας από το ΕΔΔΑ στην υπόθεση Πλατάκου²⁹, επειδή κρίθηκε πως η αναστολή των δικονομικών προθεσμιών υπέρ του Δημοσίου για διάστημα μεγαλύτερο από εκείνο που ισχύει για τους ιδιώτες διαδίκους παραβιάζει την αρχή της ισότητας των όπλων και άρα το ά.6§1ΕΣΔΑ, με αποτέλεσμα να καθίσταται επιβεβλημένη η μεταστροφή της νομολογίας και η νομοθετική μεταρρύθμιση. Ήδη, πρόσφατη νομολογία έχει κρίνει πως ό,τι ισχύει για το Δημόσιο εφαρμόζεται και στους ιδιώτες³⁰.

Δεν είναι όμως μόνο τα φυσικά πρόσωπα φορείς της σχετικής αξίωσης αλλά και τα νομικά πρόσωπα, είτε εδρεύουν στην Ελλάδα, είτε όχι. Σε αντίθεση, όμως, με τα φυσικά πρόσωπα που αποκτούν αυτοδικαίως την ικανότητα διαδίκου και δικαίου, τα νομικά πρόσωπα τις αποκτούν μέσω της νομικής ίδρυσής τους που συντελείται κατά τρόπο διαπλαστικό (ΑΚ63, 78 επ., 108, 122, 784). Φορείς του εν λόγω δικαιώματος είναι τα ν.π.ι.δ., τα δ.ν.π., το Κράτος, αλλά και οι στερημένες νομικής προσωπικότητας ενώσεις προσώπων.

Τα αλλοδαπά ν.π. δεν είναι απαραίτητο να ανήκουν σε τύπο ή κατηγορία γνωστά στην Ελλάδα, ενώ φορείς είναι ακόμη και τα διεθνή ν.π. ανεξάρτητα από τη συμμετοχή της Ελλάδας³¹. Η προστασία του ά.20§1Σ καταλαμβάνει ακόμη και το αλλοδαπό Δημόσιο ή αλλοδαπά δημόσια ν.π. εφόσον ενεργούν ως *fiscus*, εκτός αν πρόκειται περί εμπολέμου προς την Ελλάδα κράτους, οπότε το σχετικό δικαίωμα μπορεί να ανασταλεί μέχρι πέρατος του πολέμου (δίκαιο του πολέμου).

²⁸ Μπέης Κ., ό.π., υποσ. 17, 202

²⁹ ΕΔΔΑ 11.1.2001, ΝοΒ2001, 765 επ.

³⁰ ΣτΕ 497/2002 ΔιΔικ2002, 1465 επ.

³¹ Σοϊλεντάκης Ν., ό.π., 81

Δε θα πρέπει να αποκλεισθούν από την προστασία του ά.20§1Σ τα «νομικά αμορφοποίητα κοινωνικά σύνολα που συγκροτούν μια ενότητα συμφερόντων δικαίκα ανιχνεύσιμη», αρκεί βέβαια να έχουν παραβιασθεί ή να απειλούνται συγκεκριμένα δικαιώματα ή έννομα συμφέροντά τους. Εδώ εντάσσονται οι ενώσεις καταναλωτών, οι οποίες νομιμοποιούνται πλέον για τη δικαστική επιδίωξη συλλογικών συμφερόντων σύμφωνα με το ν.2251/94 («Προστασία των καταναλωτών»). Αντίθετα, το ά.20§1Σ δε νομιμοποιεί την κατ' αρχήν απαγορευμένη «ενδοστρεφή δίκη», δηλαδή τη δίκη ανάμεσα σε όργανα που ανήκουν στο ίδιο ν.π., εκτός από όπου την επιτρέπει ο νόμος ρητά ή προκύπτει σαφώς, καθώς η διοικητική δικαιοσύνη είναι μονόδρομος, αποβλέπουσα αποκλειστικά στην προστασία του διοικούμενου έναντι της Διοίκησης, σε αντίθεση με την αστική δικαιοσύνη που είναι αμφίδρομη.

Τέλος, ειδική περίπτωση συνιστούν τα πολιτικά κόμματα και οι θρησκευτικές κοινότητες. Ως προς τα πρώτα, πρέπει να δεχθούμε ότι, αν και κανένας νόμος δεν τα αναγνωρίζει ως ν.π. ούτε αξιώνει την ίδρυσή τους κατά τις διατάξεις που ισχύουν για τα σωματεία ή τις αστικές εταιρίες, εντούτοις, το Σύνταγμα (ά.29) τα αναγνωρίζει ως υποκείμενα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Επομένως, το δικαίωμα λειτουργίας ενός κόμματος δεν μπορεί να θεωρηθεί ως δικαίωμα αποκλειστικώς των φυσικών προσώπων που το ίδρυσαν, αλλά πρωταρχικώς ως δικαίωμα του ίδιου του κόμματος, και ως εκ τούτου εμπίπτει στο προστατευτικό πεδίο του ά.20§1Σ. Ως προς τις θρησκευτικές κοινότητες, πρέπει, επίσης, να γίνει δεκτό ότι έχουν αυτοδικαίως ικανότητα δικαίου και ικανότητα διαδίκου, δίχως να απαιτείται να έχουν νομική προσωπικότητα. Απλώς και μόνο αν οι κανόνες δικαίου αναγνωρίζουν σε ορισμένο μόρφωμα (ιερό ναό, ιερά μονή, ευκτήριος οίκος) συγκεκριμένα δικαιώματα και υποχρεώσεις που από τη φύση τους προϋποθέτουν συνδρομή ικανότητας δικαίου και ικανότητας διαδίκου, έχουν αυτοδικαίως αυτές τις ικανότητες χωρίς να είναι νομικά πρόσωπα.

Εν αντιθέσει με την έννοια του φορέα, η έννοια του αποδέκτη έννομης προστασίας δεν παρουσιάζει ιδιαίτερα προβλήματα. Η αίτηση παροχής έννομης προστασίας πρέπει να στραφεί κατά του προσβάλλοντος. Εντούτοις, αυτός υποχρεώνεται μόνο δευτερευόντως από το ά.20§1Σ, γιατί έχει απλώς υποχρέωση να υποβληθεί σε δικαστικό έλεγχο της συμπεριφοράς του και να συμμορφωθεί προς το περιεχόμενο της δικαστικής απόφασης, ενώ «πρωτοφειλέτης» του δικαιώματος έννομης προστασίας είναι το κράτος ως φορέας της δικαιοδοσίας. Η κρατική εξουσία οφείλει να θεσπίσει τις κατάλληλες δικονομικές ρυθμίσεις για τη διεκδίκηση της ικανοποίησης ουσιαστικών δικαιωμάτων και να διατηρεί σε λειτουργία τους αντίστοιχους δικαστικούς σχηματισμούς για την επίλυση ιδιωτικών ή διοικητικών διαφορών και την άσκηση ποινικής δικαιοδοσίας.

Η δημόσια αξίωση παροχής έννομης προστασίας στρέφεται κατ' αρχήν έναντι του νομοθέτη και έχει ως περιεχόμενο, αφενός μεν, να μην παραχωρήσει στα δικαστήρια διακριτική ευχέρεια, παρά μόνο

εξαιρετικά, αναφορικά με ενδοδιαδικαστικά ζητήματα, αφετέρου δε, να μην τους παραχωρήσει χώρους ανέλεγκτης κρίσης, παρά μόνο εξαιρετικά, όταν η εγγύτητα του δικαστηρίου προς το υλικό της δίκης εγγυάται ορθότερη κρίση από μια αφηρημένη νομοθετική κρίση. Εντούτοις, το ά.20§1Σ (σε συνδυασμό με το ά.93§4Σ) δεν ανοίγει καμία δικονομική πρόσβαση για ευθεία προσβολή νόμου με ειδικό ένδικο βοήθημα και με τον ισχυρισμό ότι αυτός αντίκειται σε διάταξη του Συντάγματος. Πράγματι, δεν κατοχυρώνεται η δυνατότητα ευθείας αμφισβήτησης της συνταγματικότητας τυπικού νόμου (εν αντιθέσει με το γερμΣ, το οποίο παρέχει σε κάθε πολίτη τη συνταγματική προσφυγή κατά προσβολών των ατομικών δικαιωμάτων του, την οποία μπορεί να στηρίξει στο ότι ο νόμος τον οποίο εφάρμοσε η εκτελεστική ή η νομοθετική εξουσία σε βάρος του είναι αντισυνταγματικός). Στο ελΣ ο αποκλεισμός αυτός μπορεί να θεμελιωθεί στη σκέψη ότι, εφόσον δεν εφαρμόσθηκε ο αμφισβητούμενος κανόνας εναντίον του προσφεύγοντος στη δικαιοσύνη, δεν έχει αυτός επαρκές έννομο συμφέρον να πιστοποιηθεί το ανίσχυρο του κανόνα αυτού δικαστικά. Εντούτοις, προβάλλονται αντεπιχειρήματα στο χώρο του φορολογικού δικαίου, αλλά και γενικότερα, όταν η παράβαση ενός τέτοιου κανόνα απειλείται από ποινή, και προτείνεται έτσι ως λύση να είναι δυνατή η συνταγματική προσφυγή κατά νόμου όταν η προσβολή είναι προσωπική, παρούσα και άμεση, (για να μην καταλήξει σε *actio popularis*). Στο ελληνικό δίκαιο η μόνη δυνατότητα που υπάρχει είναι η υποβολή παντός έχοντος έννομο συμφέρον προς το Α.Ε.Δ. στην περίπτωση που εκδόθηκαν αντίθετες αποφάσεις για την αντισυνταγματικότητα διατάξεων τυπικού νόμου των τριών ανωτάτων δικαστηρίων της χώρας.

Από την άλλη πλευρά, η αξίωση παροχής έννομης προστασίας στρέφεται έναντι του δικαστηρίου με αίτημα να εκδώσει απόφαση εναρμονισμένη με τους κανόνες δικαίου, καθώς και έναντι του ιεραρχικώς ανώτερου δικαστηρίου να ελέγξει τη λαθεμένη εξειδίκευση των αόριστων νομικών εννοιών του κανόνα δικαίου τον οποίο εφάρμοσε το ιεραρχικώς κατώτερο δικαστήριο³². Μόνο υπ' αυτή την έννοια μπορούμε να πούμε πως τα δικαστήρια είναι αποδέκτες του δικαιώματος του ά.20§1Σ. Δικαστική προστασία παρέχεται στα άτομα έναντι βλαπτικών πράξεων άλλων ιδιωτών ή των διοικητικών αρχών, όχι όμως και έναντι δικαστικών αποφάσεων. Το ά.20§1Σ εγγυάται την έννομη προστασία μέσω των δικαστηρίων και όχι κατά των δικαστηρίων. Τον αυτοέλεγχο της δικαστικής εξουσίας εξασφαλίζουν τα ένδικα μέσα και η αγωγή κακοδικίας.

Ουσιαστικά, λοιπόν, η εγγύηση της δικαστικής προστασίας του ιδιώτη κατά του κράτους αφορά την εκτελεστική λειτουργία κατά την άσκηση κυριαρχικών εξουσιών.

Το ά.20§1Σ κατοχυρώνει την προσφυγή στα δικαστήρια και την παροχή προστασίας απ' αυτά. Άλλωστε, μόνο τα δικαστήρια έχουν την εξουσία

---

³² Μπέης Κ., ό.π., υποσ.27, 87-88

ν' ασκούν δικαστική λειτουργία (ά.87§1Σ) και δεν αρκεί απλώς η προστασία που παρέχουν διάφορες διοικητικές επιτροπές, κατόπιν έστω ασκήσεως ενδικοφανούς προσφυγής. Το ίδιο ισχύει, τόσο για τα πειθαρχικά συμβούλια δημοσίων υπαλλήλων, όσο και για το Ν.Σ.Κ., τα οποία είναι καθαρά διοικητικά όργανα.

Τα δικαστήρια στα οποία εγγυάται την πρόσβαση το ά.20§1Σ είναι τα ελληνικά κρατικά δικαστήρια συγκροτούμενα από δικαστικούς λειτουργούς που απολαμβάνουν των εγγυήσεων των άρθρων 87επ. Σ. Αντίκειται στη θεμελιώδη αρχή της διάκρισης των λειτουργιών (ά.26Σ) και στις διατάξεις περί οργανώσεως και δικαιοδοσίας των δικαστηρίων (ά.93επ. Σ) η παροχή έννομης προστασίας από όργανα της νομοθετικής ή της εκτελεστικής εξουσίας, με οποιαδήποτε μορφή και για οποιαδήποτε διαφορά, ιδιωτικού ή διοικητικού δικαίου. Όργανα της Διοίκησης δεν έχουν την εξουσία να παρέχουν έννομη προστασία προς εξασφάλιση των συμφερόντων του Δημοσίου. Άλλωστε, ο όρος «έννομη» προστασία προσιδιάζει μόνο σ' αυτήν που παρέχουν τα δικαστήρια με την έκδοση απόφασης υπό τον τύπο και τη διαδικασία που προβλέπουν τα άρθρα του Συντάγματος³³.

Σκόπιμο είναι να αναλύσουμε τα χαρακτηριστικά της έννοιας «δικαστήρια», όπως αυτή γίνεται αντιληπτή στην ελληνική έννομη τάξη. Δικαστήρια είναι μόνο εκείνα που συγκροτούνται (κατά πλειοψηφία τουλάχιστον) από τακτικούς επαγγελματίες δικαστές, που απολαμβάνουν λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας, συνεδριάζουν κατ' αρχήν δημόσια, ενώ η απαγγελία των αποφάσεών τους ανεξαιρέτως υπόκειται στον κανόνα της δημοσιότητας (ά.93§§2,3Σ), οι οποίες πρέπει να είναι ειδικώς και εμπειριστατωμένως αιτιολογημένες, με μνεία και των απόψεων της μειοψηφίας (ά.93§3Σ) και νομικά θεμελιωμένες στο Σύνταγμα και τους (συνταγματικούς) νόμους (ά.87§2, 93§4Σ). Οι παρεκκλίσεις που μπορούν να είναι ανεκτές, είναι μόνο όσες προβλέπονται στο ίδιο το Σύνταγμα (λ.χ. για το Α.Ε.Δ., ά.100Σ). Περαιτέρω, ως δικαστήρια νοούνται μόνο τα κρατικά, με αποτέλεσμα να μην υπάγεται στην έννοια αυτή η γνήσια, δηλαδή συναινετική, διαιτησία, που βασίζεται στη συμφωνία των μερών. Γι' αυτό, η υπαγωγή δια νόμου νομικών διαφορών σε υποχρεωτικές ή αναγκαστικές διαιτησίες ή σε ειδικά δικαστήρια απαρτιζόμενα από τακτικούς δικαστές δε συμβιβάζεται με το ά.20§1Σ. Τέλος, ως προστασία του ά.20§1Σ νοείται μόνο εκείνη που παρέχεται από ελληνικά δικαστήρια, ώστε εκείνη που παρέχεται από διεθνή δικαστήρια (λ.χ. Διεθνές Δικαστήριο Χάγης, ΕΔΔΑ, Δ.Ε.Κ.) να μην επαρκεί για την εκπλήρωση της επιταγής του Συντάγματος. Ας σημειωθεί ακόμη πως το ά.20§1Σ εγγυάται τη δικαστική προστασία, αλλά όχι την προστασία από ορισμένο είδος ή κλάδο δικαστηρίων. Προβληματική εμφανίζεται η περίπτωση του Ελεγκτικού Συνεδρίου. Ο διφυής χαρακτήρας του (όργανο της εκτελεστικής λειτουργίας, αναφορικά με τον έλεγχο νομιμότητας δημόσιων δαπανών και την

---

³³ Χρυσόγονος Κ., ό.π., 399

απονομή συντάξεων και τακτικό δικαστήριο, αναφορικά με το δικαστικό έλεγχο της νομιμότητας των δικών του διοικητικών πράξεων) έρχεται σε σύγκρουση με τη θεμελιώδη αρχή του χωρισμού των οργάνων των τριών λειτουργιών της κρατικής εξουσίας. Επίσης, προβληματική είναι η περίπτωση του ανωτάτου πειθαρχικού συμβουλίου των δικηγόρων, οι αποφάσεις του οποίου δεν υπόκεινται σε χωριστό δικαστικό έλεγχο (ά.78§3Κώδικα Δικηγόρων), γιατί η διοικητική αυτή επιτροπή εντάσσεται περισσότερο στη δικαστική και όχι στη διοικητική δομή της κρατικής οργάνωσης, με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατή η άσκηση αίτησης ακύρωσης στο ΣτΕ. Αφού όμως δεν είναι διοικητική αρχή και οι αποφάσεις εκτελεστές διοικητικές πράξεις, τότε είναι «εκδικαστική» επιτροπή κατά την έννοια του ά.8Σ και μ' αυτόν το χαρακτήρα δεν εναρμονίζεται μέσα στην ισχύουσα συνταγματική τάξη μας. Γενικότερα, πρέπει τα πειθαρχικά όργανα, είτε να ικανοποιούν τα ίδια τις απαιτήσεις του ά.6§1ΕΣΔΑ, είτε οι αποφάσεις τους να μπορούν να προσβληθούν σε δικαστικό όργανο με πλήρη δικαιοδοσία, αρμόδιο να εξετάσει τόσο τις νομικές όσο και τις πραγματικές παραμέτρους της υπόθεσης. Σε άλλα ελεύθερα επαγγέλματα (π.χ. γιατροί, φαρμακοποιοί) τα οικεία πειθαρχικά συμβούλια εκδίδουν αποφάσεις που προσβάλλονται με αίτηση ακύρωσης και όχι με προσφυγή ουσίας και άρα δεν υπάρχει ο απαραίτητος δικαστικός έλεγχος του πραγματικού μέρους της υπόθεσης, ούτε είναι δυνατή η μεταρρύθμιση της απόφαση, με αποτέλεσμα να είναι πολύ πιθανό να καταδικαστεί για αυτό η χώρα μας από το ΕΔΔΑ³⁴.

Τέλος, κρατικά δεν είναι ούτε τα εκκλησιαστικά δικαστήρια, που άλλωστε δεν εκπληρώνουν τους όρους λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας των δικαστών. Η δικαιοδοσία τους επομένως πρέπει να περιορίζεται στην εκδίκαση καθαρά εσωτερικών υποθέσεων της Εκκλησίας και να μη θίγει τη γενική έννομη κατάσταση οποιουδήποτε ατόμου, ακόμη και των κληρικών, οι οποίοι απολαύουν, όπως και οι λαϊκοί, της προστασίας του ά.20§1Σ. Γι' αυτό σήμερα αντιμετωπίζονται ως πειθαρχικά όργανα, και δη πειθαρχικά συμβούλια, και ως εκ τούτου υπάγονται στη ρύθμιση του ά.20§2Σ.

Συνοψίζοντας, διαπιστώνουμε ότι τα δικαστήρια στα οποία αναφέρεται το Σύνταγμα είναι αποκλειστικά και μόνο ελληνικά κρατικά δικαιοδοτικά όργανα³⁵.

---

³⁴ Χρυσόγονος Κ., ό.π., 406-407

³⁵ Δημητρόπουλος Α., ό.π., υποσ.23, 271-272

Δ. ΤΑ ΣΤΑΔΙΑ ΤΗΣ ΕΝΝΟΜΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

1. Ελεύθερη πρόσβαση στην δικαιοσύνη και επίλυση της διαφοράς

Το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντ., εγγυάται, πριν από κάθε τι άλλο, την ελεύθερη πρόσβαση στη δικαιοσύνη ως κρατική λειτουργία. Τούτο σημαίνει ότι ο φορέας του ουσιαστικού δικαιώματος δικαιούται κατά γενικό δικονομικό κανόνα να προσφύγει στη δικαιοσύνη για να το προστατεύσει, ασκώντας τα προσήκοντα ένδικα βοηθήματα. Δεν μπορεί συνεπώς να ανατεθεί σε τρίτα πρόσωπα αποκλειστικό δικαίωμα δικαστικής επιδίωξης της ικανοποίησης του δικαιούχου, καθ' υποκατάσταση του ίδιου, εκτός βέβαια από της εύλογες περιπτώσεις της δικαστικής συμπαράστασης και επιμέλειας (άρθρα 1666 επ. και 1689 επ. ΑΚ αντίστοιχα). Ούτε μπορεί πολύ περισσότερο να απαγορευτεί πλήρως η προσφυγή στη δικαιοσύνη για ορισμένη κατηγορία διαφορών ή έστω για ορισμένα πρόσωπα με ποσοτικά μόνο κριτήρια. Από την άλλη πλευρά οποιεσδήποτε ιδιότητες, κωλύματα κ.λπ. συντρέχουν στο πρόσωπο εκείνου κατά του οποίου ζητείται η δικαστική προστασία δεν μπορούν να ματαιώσουν καταρχήν οριστικά την τελευταία, έστω κι αν εκτιμηθούν ως προσωρινός λόγος αναβολής ή αναστολής της διαδικασίας.

Εξάλλου η προσφυγή στη δικαιοσύνη δεν επιτρέπεται καταρχήν να επιφέρει δυσμενείς ουσιαστικού δικαίου συνέπειες για τον αιτούντα δικαστική προστασία, διότι αυτό θα ισοδυναμούσε με έμμεση παρεμπόδιση, έως πρακτική απαγόρευση, αν οι συνέπειες αυτές είναι ιδιαίτερα βαρείς, της τελευταίας. Αντίθετα το τυπικά παραδεκτό του ενδίκου βοηθήματος ή μέσου μπορεί να εξαρτηθεί από δικονομικής φύσεως όρους ή διατυπώσεις, καθώς και από την απαίτηση προηγούμενης τήρησης ορισμένης διαδικασίας (π.χ. ενδικοφανούς προσφυγής). Στην περίπτωση όμως αυτή γίνεται νομολογιακά δεκτό ότι η διοίκηση υποχρεούται να γνωστοποιεί στον ενδιαφερόμενο, με την ίδια την πράξη της ή με το έγγραφο κοινοποίησής της, ότι κατά της πράξης αυτής προβλέπεται ενδικοφανής προσφυγή, την προθεσμία και το όργανο στο οποίο ασκείται η προσφυγή αυτή, διαφορετικά δεν καθίσταται απαράδεκτη η αίτηση ακυρώσεως. Αν και η σχετική νομολογία δεν αναφέρεται ρητά στο δικαίωμα δικαστικής προστασίας, στη θεωρία υποστηρίζεται με πειστικά επιχειρήματα η άποψη ότι η παραπάνω διοικητική υποχρέωση ενημέρωσης του διοικούμενου απορρέει από τον συνδυασμό των άρθρων 20 παρ. 1 και 25 παρ. 1 Συντ..

Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι η αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος δικαστικής προστασίας δεν είναι δυνατή, αν ο ενδιαφερόμενος δεν μπορεί να χρησιμοποιήσει τις υπηρεσίες νομικού παραστάτη ικανού να αντιμετωπίσει τις νομικές πλευρές της υπόθεσης.

Συνεπώς δεν είναι συνταγματικά θεμιτός ο αποκλεισμός της παράστασης του διαδίκου μετά ή δια του πληρεξουσίου δικηγόρου. Δεν ισχύει όμως και το αντίστροφο: εφόσον επιτρέπεται η εκπροσώπηση από δικηγόρο, είναι επιτρεπτός ο αποκλεισμός -με διατάξεις δικονομικής νομοθεσίας- της αυτοπρόσωπης συμμετοχής του διαδίκου στη διαδικασία, όταν αυτή κρίνεται απρόσφορη για την προάσπιση των δικαιωμάτων και των συμφερόντων του, ενόψει και της φύσεως της συγκεκριμένης διαδικασίας (π.χ. ακυρωτική διαδικασία).

Αμέσως μετά την ελεύθερη πρόσβαση στη δικαιοσύνη, έρχεται το στάδιο της οριστικής δικαιοδοτικής επίλυσης της διαφοράς. Όπως ήδη αναφέραμε, το α. 20§1 Σ εγγυάται ότι κάθε διαφορά μπορεί να γίνει από τους ενδιαφερόμενους αντικείμενο δίκης και ότι το δικαστήριο υποχρεούται να εκδώσει απόφαση. Το δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας εμπεριέχει και το δικαίωμα να ληφθεί απόφαση επί της διαφοράς από τα δικαστήρια. Αλλά η απόφαση αυτή παρέχει έννομη προστασία με το να δημιουργεί βεβαιότητα δικαίου, δηλαδή να παράγει δεδουλευμένο: στον ενάγοντα παρέχεται έννομη προστασία με το να επιβεβαιώνεται το δικαίωμά του που αμφισβητήθηκε από τον αντίδικο και με το να καθίσταται τελεσίδικο, ενώ στον εναγόμενο με την απόρριψη της αγωγής ως ουσία αβάσιμη, αφού έτσι σταθεροποιείται η νομική του θέση και εξασφαλίζεται από μελλοντικές επιθέσεις του ενάγοντος. Η δικαστική προστασία, λοιπόν, περιλαμβάνει αρχικά την αξίωση για διάγνωση της διαφοράς (οριστική δικαστική προστασία), η οποία ικανοποιείται, κατ' άλλη άποψη, «με την έκδοση σχετικής δικαστικής απόφασης, έστω και αν αυτή απορρίπτει το ένδικο βοήθημα ή μέσο ως απαράδεκτο, χωρίς να εισέρχεται στην ουσία της υπόθεσης και να δημιουργεί δεδουλευμένο γι' αυτήν.

Η έκταση, εντούτοις, στην οποία θα ελεγχθεί από το δικαστήριο η ουσιαστική πτυχή της υπόθεσης μπορεί να εξαρτηθεί από τη φύση της τελευταίας καθώς και από την ανάγκη να μην υπερβεί η δικαστική λειτουργία τα όριά της σε βάρος άλλων πολιτειακών λειτουργιών. Γι' αυτό δεν αποκλείεται η εξαίρεση από την ουσιαστική κρίση του δικαστή των καθαρά τεχνικής φύσεως κρίσεων των αρμοδίων διοικητικών οργάνων, τις οποίες αυτός αδυνατεί εξ αντικειμένου να προσεγγίσει άμεσα και να ελέγξει την ορθότητά τους. Διαφορετικά, θα είχαμε το άτοπο να υποκαθίστανται πραγματογνώμονες διορισμένοι από τα δικαστήρια στη θέση των διοικητικών οργάνων, πράγμα που θα οδηγούσε όχι μόνο σε καταστρατήγηση του ά.26Σ αλλά και σε πρακτικά αδιέξοδα (λ.χ. αν ήταν δυνατή η δια της δικαστικής οδού επανεξέταση των γραπτών δοκιμίων πανελληνίων εξετάσεων).

Με βάση τις σκέψεις αυτές, είναι φανερό ότι ο καθού απευθύνεται η αίτηση δικαστικής προστασίας δεν επιτρέπεται να ματαιώσει με τη συμπεριφορά του την ικανοποίηση της αξίωσης του αντιδίκου του για έννομη προστασία. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση αποστολής απ' το καθού η αίτηση ακύρωσης Δημόσιο ή ν.π.δ.δ. του φακέλλου της υπόθεσης μαζί με έκθεση των απόψεών του. Όταν η Διοίκηση δεν αποστέλλει στο δικαστήριο το φάκελλο, ή λοιπά στοιχεία, παρά την έκδοση προδικαστικής απόφασης που την υποχρεώνει προς τούτο,

επιτρέπεται στο δικαστήριο να θεωρήσει ως ακριβή την πραγματική βάση των ισχυρισμών του αιτούντος, συνάγοντας σχετικό τεκμήριο. Αυτό είναι εύλογο διότι διαφορετικά η παροχή δικαστικής προστασίας θα τελούσε υπό την αίρεση της θέλησης της Διοίκησης, και θεμελιώνει ακριβώς υποχρέωση του δικαστηρίου να προχωρήσει στην παροχή έννομης προστασίας θεωρώντας ως ακριβή την πραγματική βάση των ισχυρισμών του αιτούντος.

2. Προσωρινή δικαστική προστασία

Η δικαστική προστασία σε αρκετές περιπτώσεις θα ήταν άνευ σημασίας αν δεν περιελάμβανε και το δικαίωμα να ζητηθεί προσωρινή προστασία έως την έκδοση απόφασης επί του κυρίου ενδίκου βοηθήματος, αφού στο μεσοδιάστημα θα μπορούσαν να δημιουργηθούν τετελεσμένα γεγονότα, που δε θα ήταν δυνατό ν' ανατραπούν στη συνέχεια για πραγματικούς καθαρά λόγους. Για παράδειγμα, η άμεση εκτέλεση απόφασης διακοπής λειτουργίας επιχείρησης μπορεί να προκαλέσει και κατάπτωση ποινικών ρητρών λόγω αδυναμίας εκπλήρωσης ανειλημμένων συμβατικών υποχρεώσεων, απώλεια πελατείας κ.λπ., έτσι ώστε η επαναλειτουργία της να είναι οικονομικώς αδύνατη, έστω και αν γίνει μετά από μερικούς μήνες ή έτη δεκτή η σχετική αίτηση ακυρώσεως³⁶. Για να έχει όμως ουσιαστικό περιεχόμενο το δικαίωμα έννομης προστασίας, πρέπει η αυθεντική διάγνωση ενός δικαιώματος και η λύση μιας διαφοράς να έχουν πραγματικό έδαφος εφαρμογής και όχι να κινδυνεύουν να μείνουν μια ουτοπία εξαιτίας μεταβολής των πραγματικών δεδομένων.

Η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου σαν ατόμου ή σαν μέλους του κοινωνικού συνόλου είναι υποχρέωση του κράτους (ά.25§1εδαφ.α' Σ). Γι' αυτό, στο χώρο της Πολιτικής Δικονομίας, παρέχεται ένα ξεχωριστό ιδιωτικό δικαίωμα στον έναν από τους (έστω μελλοντικώς) διαδίκους της κυρίας δίκης που στρέφεται εναντίον του άλλου και συνίσταται στη λήψη ασφαλιστικών μέτρων, πάντοτε όμως μετά από δικαστική απόφαση και δη διαπλαστική. Ενώ παλαιότερα γινόταν δεκτό ότι πρόκειται για ένα δημόσιο δικαίωμα, σήμερα, η φύση του ως ιδιωτικού θεμελιώνεται στη σκέψη ότι μ' αυτό ικανοποιούνται πρώτιστα ατομικά ή κοινωνικά συμφέροντα, σ' ένα χώρο όπου κυριαρχεί το πνεύμα ισότητας, χωρίς να συμμετέχει κάποιος φορέας δημόσιας εξουσίας μ' αυτή την ιδιότητά του, αφού δεν είναι το κράτος υποχρεωμένο σε μια πράξη ή παράλειψη αλλά ένας ιδιώτης³⁷. Η απόφαση δε των ασφαλιστικών μέτρων είναι περιορισμένης χρονικής διάρκειας και παράγει δεδικασμένο για το δικαίωμα λήψεως ασφαλιστικών μέτρων και το διαπλαστικό αποτέλεσμά της.

---

³⁶ Χρυσόγονος Κ., ό.π., 412

³⁷ Μακρής Δ., Η συνταγματικότητα των ασφαλιστικών μέτρων – Η φύση και τα αποτελέσματα της απόφασης για ασφαλιστικά μέτρα, Δ 1979, 712-713

Όπως και στη διαγνωστική δίκη, το ά.20§1Σ κατοχυρώνει το δικαίωμα του ιδιώτη να υποβάλει αίτημα με περιεχόμενο τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων και θεσπίζει την υποχρέωση του δικαστηρίου, αφού εξετάσει το παραδεκτό αυτού του αιτήματος, να εκδώσει πάντως επ' αυτού απόφαση και να το απορρίψει μεν για τυπικούς λόγους, αν κριθεί απαράδεκτο, να εξετάσει δε την ουσία και να εκδώσει γι' αυτό απόφαση, αν κριθεί παραδεκτό (αξίωση για έκδοση απόφασης επί της ουσίας). Ακριβέστερο είναι, λοιπόν, να πούμε πως δεν κατοχυρώνεται το διάστημα «λήψεως» ασφαλιστικών μέτρων, γιατί τούτο συνεπάγεται οπωσδήποτε την έκδοση ευνοϊκής απόφασης, αλλά η αξίωση να υποβληθεί αυτό το αίτημα στο δικαστήριο και η υποχρέωση αυτού ν' αποφανθεί επί του αιτήματος. Πάνω σ' αυτές τις σκέψεις και με βάση την ερμηνεία του ά.20§1Σ (παροχή έγκαιρης και αποτελεσματικής προστασίας) ομόφωνα θεωρία και πρόσφατη νομολογία τάσσεται υπέρ της άποψης ότι το θεμελιακό δικονομικό δικαίωμα για παροχή έννομης προστασίας από τα τακτικά (πολιτικά ή διοικητικά) δικαστήρια δεν περιορίζεται στην οριστική δικαστική προστασία αλλά και στην παροχή προσωρινής προστασίας. Αναφέρεται δε ότι η προσωρινή παροχή έννομης προστασίας θεμελιώνεται στο Σύνταγμα μόνον όταν χωρίς αυτή ο πολίτης παραμένει χωρίς αποτελεσματική έννομη προστασία, όταν δηλαδή η τελική δικαστική προστασία έρχεται τόσο αργά ώστε να είναι χωρίς αξία για εκείνους στους οποίους αφορά. Δε σημαίνει, δηλαδή, ότι το Σύνταγμα κατοχυρώνει οπωσδήποτε το ζεύγμα «διαγνωστική (κύρια) δίκη – δίκη ασφαλιστικών μέτρων», αφού η απαίτηση παροχής έγκαιρης προστασίας θα μπορούσε να ικανοποιηθεί μέσω μιας αρκετά γρήγορης διαγνωστικής δίκης. Εντούτοις, και αυτή η άποψη τελικά δέχεται ως «αναγκαίο κακό» να θεωρηθεί συνταγματικά επιβεβλημένη η προσωρινή προστασία, παρά τα μειονεκτήματα (κίνδυνος εσφαλμένης απόφασης λόγω μη τηρήσεως όλων των εγγυήσεων ορθής κρίσης, αφού αρκεί πιθανολόγηση των ισχυρισμών και η διαδικασία είναι συνοπτική), προκειμένου να εξαιρεθούν οι κίνδυνοι από την καθυστέρηση της οριστικής προστασίας. Γι' αυτό ο νομοθέτης δεν μπορεί να αποκλείσει την προσωρινή παροχή έννομης προστασίας για ολόκληρα τμήματα του δικαίου ή για ολόκληρες δικαιοδοσίες. Η δραστική πρόσβαση σε δικαστικό όργανο και η παροχή έννομης προστασίας απ' αυτό είναι δύο δικαιώματα που παραβιάζονται όταν ο νόμος, άμεσα ή έμμεσα, δια της σιωπής του, απαγορεύει ή δυσχεραίνει την παροχή προσωρινής δικαστικής προστασίας.

Από την άλλη πλευρά, στο πλαίσιο της διαδικασίας των ασφαλιστικών μέτρων, ο νομοθέτης έχει περιθώρια θέσπισης θεμιτών περιορισμών στο δικαίωμα δικαστικής ακρόασης (δικαστική προστασία εν ευρεία έννοια) ενόψει και της ανάγκης αιφνιδιασμού του οφειλέτη, με αποτέλεσμα να είναι ανεκτή η συρρίκνωσή του σε δικαίωμα μεταγενέστερης και όχι προηγούμενης δικαστικής ακρόασης.

Παρ' όλα αυτά, πρέπει να σημειωθεί ότι δεν χωρεί καταρχήν προσωρινή προστασία κατά αρνητικών πράξεων της διοίκησης. Αφού ιδιαίτερα της αίτησης ακυρώσεως, ο δικαστής δεν μπορεί να μην μπορεί

ούτε με την απόφαση του στην κύρια δίκη να υποκατασταθεί στη θέση της διοίκησης και να εκδώσει αυτός την πράξη, την οποία παράνομα παρέλειψε η ίδια το ίδιο αποτέλεσμα δεν μπορεί να επέλθει ούτε προσωρινά, με την αναστολή αρνητικής πράξης. Και βέβαια δεν πρέπει να ξεχνούμε ότι η αίτηση ακυρώσεως και μάλιστα η γενική ακυρωτική αρμοδιότητα του ΣτΕ βρίσκει έρεισμα στο ίδιο το Σύνταγμα (α. 95 παρ. 1 περ. α). Η αρχή της μη αναστολής αρνητικών πράξεων ή παραλείψεων ισχύει όμως και στις διοικητικές διαφορές ουσίας, με βάση ρητή διάταξη νόμου (α. 31 παρ. 6 π.δ. 341/1978). Κατά άλλη άποψη ο αποκλεισμός της αναστολής αρνητικών πράξεων δικαιολογείται, τόσο στις ακυρωτικές όσο και στις διαφορές ουσίας, από την ίδια την φύση της αναστολής, αφού αυτή έχει αρνητικό χαρακτήρα, παρεμποδίζοντας το αποτέλεσμα της δήλωσης βουλήσεως της διοικήσεως, ενώ δεν προκαλεί νέα δήλωση βουλήσεως. Εξάιρεση από τον κανόνα μη αναστολής των αρνητικών πράξεων, μπορεί να υπάρξει μόνο στην περίπτωση των μη γνήσια αρνητικών πράξεων, που διακόπτουν υφιστάμενη ευνοϊκή για τον διοικούμενο πραγματική ή νομική κατάσταση. Εξάλλου η οδηγία 89/665/ΕΟΚ υποχρεώνει τα κράτη-μέλη να παρέχουν στα όργανα τα επιλαμβανόμενα προσφυγών σχετικά με συμβάσεις κρατικών προμηθειών και δημόσιων έργων πλήρη εξουσία λήψης κάθε προσωρινού μέτρου και μάλιστα ανεξάρτητα από την προηγούμενη κίνηση κύριας δίκης. Η Ελλάδα καταδικάστηκε από το ΔΕΚ για τη μεταφορά της οδηγίας αυτής στο εσωτερικό δίκαιο και επακολούθησε η προσαρμογή της νομοθεσίας με το ν. 2522/1997.

3. Αναγκαστική εκτέλεση

Την δραστικότερη μορφή έννομης προστασίας αποτελεί η αναγκαστική εκτέλεση. Σήμερα γίνεται ομόφωνα δεκτό ότι το ά.20§1Σ κατοχυρώνει και το δικαίωμα αναγκαστικής εκτελέσεως και μάλιστα έναντι όλων. Η διαδικασία της αναγκαστικής εκτέλεσης, καθ' αυτήν, μέσα στο σύστημα της ελληνικής έννομης τάξης, είναι εξώδικη διαδικασία, στο πλαίσιο της οποίας τα αρμόδια όργανα της πολιτείας επεμβαίνουν στην περιουσία (κατ' εξαίρεση στο πρόσωπο) του οφειλέτη και τον εξαναγκάζουν να ανεχθεί βλαπτικά μέτρα, που είναι αναγκαία για να ικανοποιηθεί η εκτελούμενη ουσιαστική αξίωση του επισπεύδοντα δανειστή. Τα δικαστήρια δεν αποτελούν όργανα εκτελέσεως ούτε ενεργούν μεμονωμένες πράξεις, αλλά αποτελούν όργανα απονομής δικαιοσύνης. Συνεπώς, η συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος παροχής δικαστικής προστασίας, υπό τη μορφή της αναγκαστικής εκτελέσεως, περιλαμβάνει τη δημιουργία των απαραίτητων προϋποθέσεων, ώστε να καταστεί εφικτή η δυνατότητα αναγκαστικής εκτελέσεως, και να αρθεί κάθε αμφισβήτηση αναφυόμενη είτε επικείμενης της εκτελέσεως, είτε κατά την εξέλιξή της³⁸.

---

³⁸ Σοϊλεντάκης Ν., ό.π., 188

Δικαίωμα δικαστικής προστασίας *stricto sensu* έχει τόσο ο επισπεύδων δανειστής όσο και ο καθού η εκτέλεση οφειλέτης. Ο δανειστής έχει αξίωση εναντίον της πολιτείας να κινητοποιήσει τα αρμόδια όργανά της προς ικανοποίηση της ουσιαστικής αξίωσης που βεβαιώνεται με οποιοδήποτε νόμιμο εκτελεστό τίτλο, αλλά και να απόσχει από νομοθετικά μέτρα, με τα οποία θα παραλύσει ή θα καταργηθεί η ήδη εκκρεμής διαδικασία για τον εξαναγκασμό του οφειλέτη προς ικανοποίηση της εκτελούμενης ουσιαστικής απαίτησής του, ενώ ο καθού η εκτέλεση οφειλέτης αξίωση για δικαστική ακύρωση των παράνομων πράξεων της εκτελεστικής διαδικασίας που προσβάλλει με ανακοπή, αλλά και για αποφυγή του αιφνιδιασμού του, δηλαδή λήψεως εκτελεστικών μέτρων εναντίον του πριν του κοινοποιηθεί ο σχετικός εκτελεστός τίτλος και του δοθεί η δυνατότητα ν' ασκήσει ανακοπή για έγκαιρη ακύρωση της προδικασίας της παρανόμως επισπευδόμενης εκτελέσεως.

Αντίθετα, το δικαίωμα για προηγούμενη ακρόαση (δικαστική προστασία εν ευρεία εννοία) δεν ισχύει μέσα στη διαδικασία της εκτέλεσης αλλά εναντίον αυτής. Η όλη διαδικασία ξεκινά με πρωτοβουλία του δανειστή χωρίς να δοθεί προηγουμένως η δυνατότητα στον οφειλέτη να ακουσθεί, αφού αρκεί ότι του δόθηκε αυτή η δυνατότητα πριν εκδοθεί εναντίον του ο αντίστοιχος εκτελεστός τίτλος. Από κει και μετά όμως η έννομη τάξη δεν του παρέχει δικαίωμα προηγούμενης δικαστικής ακρόασης, αναφορικά με κάθε ειδικότερη διαδικαστική πράξη εκτέλεσης που επισπεύδεται εναντίον του.

Το δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας περιορίζεται, όπως θα δούμε αργότερα. Επομένως, και το δικαίωμα αναγκαστικής εκτέλεσης υπόκειται σε περιορισμούς, αρκεί να μην αναιρείται στην ουσία του. Έτσι, οι διατάξεις που καθιερώνουν έναν ευρύ κύκλο ακατάσχετων δεν μπορούν να θεωρηθούν ότι προσκρούουν στο ά.20§1Σ, εφόσον δεν καταργούν στην ουσία το δικαίωμα αναγκαστικής εκτελέσεως. Πρόκειται περί αξιολογικής κρίσεως, γι' αυτό ο προσδιορισμός τους επηρεάζεται από τις σχετικές αντιλήψεις της συγκεκριμένης κοινωνίας και του νομοθέτη. Επιπλέον, ο νομοθέτης είναι ελεύθερος να προσδιορίζει τους εκτελεστούς τίτλους και τα όργανα που τους περιάπτουν με τον εκτελεστήριο τύπο, αρκεί να μη φαλκιδεύεται το σχετικό δικαίωμα. Δεν αντίκειται επίσης στη συνταγματική διάταξη η εξάρτηση της αναγκαστικής εκτελέσεως κατά αλλοδαπού Δημοσίου από την προηγούμενη άδεια του Υπουργού Δικαιοσύνης, γιατί αναφέρεται σε γενικής αναγνωρίσεως κανόνες του διεθνούς δικαίου, τους οποίους κατά το ά.2§1Σ, η Ελλάδα οφείλει να ακολουθεί, προκειμένου να διατηρούνται ισορροπημένες οι διεθνείς σχέσεις.

Η αξίωση για αναγκαστική εκτέλεση βρίσκει επίσης όρια στις διατάξεις των άρθρων 2§1 και 5§1Σ, ώστε θεμιτός είναι ο αποκλεισμός πραγμάτων προσωπικής χρήσης του οφειλέτη και της οικογένειάς του, απαραίτητων για τις στοιχειώδεις ανάγκες διαβίωσής του. Η ίδια προβληματική ανακύπτει στην έρευνα που κάνει ο δικαστικός επιμελητής στο σπίτι του οφειλέτη προκειμένου να ανακαλύψει και να κατάσχει κινητά περιουσιακά στοιχεία του. Γι' αυτό, γίνεται δεκτό ότι,

ως όργανο της αναγκαστικής εκτέλεσης, είναι εκπρόσωπος της δικαστικής εξουσίας όπως απαιτεί το ά.9§1Σ³⁹. Πράξεις αναγκαστικής εκτέλεσης δεν επιτρέπεται να γίνουν κατά τη διάρκεια της νύχτας, εκτός αν υπάρχει αναπότρεπτος κίνδυνος βλάβης από την αναβολή, ύστερα από άδεια του Ειρηνοδίκη, εξαίρεση όμως που έχει πέσει σε αχρησία.

Περαιτέρω, αφού θα πρέπει να τηρείται η αρχή της αναλογικότητας (ά.25§1εδάφ.δ΄Σ) συντρέχει κακή χρήση της διακριτικής ευχέρειας του αρμοδίου οργάνου κατά την επιλογή των μέσων διοικητικής εκτέλεσης κατά του οφειλέτη, όταν λαμβάνει το επαχθές μέτρο της κατάσχεσης ακινήτου μεγάλης αξίας για την εξόφληση μικρής απαίτησης, εφόσον ο σκοπός της εκτέλεσης μπορεί να επιτευχθεί με ηπιότερα και αποτελεσματικότερα μέτρα. Εύλογη είναι ακόμη η απαγόρευση διενέργειας πράξεων εκτελέσεως τον Αύγουστο αφού ο δανειστής μπορεί να επιτύχει τη δέσμευση της περιουσίας του οφειλέτη με συντηρητική κατάσχεση, ως αντιστάθμιση στον περιορισμό του δικαιώματος αναγκαστικής εκτέλεσης. Παρόμοιες δε διατάξεις διασφαλίζουν ουσιαστικά ένα διάστημα θερινών διακοπών στους εργαζόμενους με οποιαδήποτε ιδιότητα στο χώρο της Δικαιοσύνης και έτσι βελτιώνουν τις συνθήκες εργασίας τους, βρίσκοντας έρεισμα στο α.22 §1 Σ.

Προβληματική από άποψη συνταγματικότητας εμφανίζεται η προσωπική κράτηση του οφειλέτη ως μέσο αναγκαστικής εκτέλεσης. Η σύλληψη και η στέρηση της προσωπικής ελευθερίας δεν μπορεί να γίνονται με ατομικές διαταγές, αλλά μόνο στο πλαίσιο γενικών νομοθετικών ρυθμίσεων που έχουν τεθεί σε εφαρμογή πριν από την κρίσιμη πράξη και μόνο με διαταγή δικαστικής αρχής (ά.7§1, 6§1Σ). Όταν, λοιπόν, η προσωποκράτηση γίνεται πραγματικότητα, δεν έχει κανένα άλλο νόημα παρά μόνο είτε την εκδίκευση εκ μέρους του δανειστή, γιατί ο οφειλέτης δεν έχει τα μέσα να τον εξοφλήσει, είτε την άσκηση πίεσης στους συγγενείς του οφειλέτη να πληρώσουν αυτοί για να αφεθεί ελεύθερος. Εντονότερα είναι τα προβλήματα στο χώρο της διοικητικής εκτέλεσης για τα χρέη προς το Δημόσιο, όπου αρκεί απλή πράξη του Διευθυντή του Δημόσιου Ταμείου, η οποία όμως δεν είναι δικαστικό ένταλμα, όπως απαιτεί το Σύνταγμα. Αντίθετα, η απειλή προσωποκράτησης στις περιπτώσεις που ο οφειλέτης δε συμμορφώνεται με την υποχρέωση να ενεργήσει μια πράξη που μόνο αυτός μπορεί να επιχειρήσει ή να παραλείψει κάποια ενέργεια ή να ανεχθεί τις ενέργειες του δανειστή, δε φαίνεται αντισυνταγματική γιατί δεν προσβάλλει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια (ά.2§1Σ). Ο οφειλέτης μπορεί να την αποφύγει αν συμμορφωθεί εκούσια με την υποχρέωση που έχει απέναντι στο δανειστή, κάτι που εξαρτάται αποκλειστικά και μόνο από τη θέλησή του. Πρόβλημα, εντούτοις, ανακύπτει όταν αντικείμενο της παροχής είναι η εκτέλεση αμειβόμενης εργασίας, αφού το Σύνταγμα (ά.22§3) απαγορεύει οποιοδήποτε έμμεσο εξαναγκασμό

---

³⁹ Μπέης Κ., Τα συνταγματικά όρια της αναγκαστικής εκτέλεσης, Δ 1982, 589

του οφειλέτη (με προσωπική κράτηση ή χρηματική ποινή) να προσφέρει την εργασία ή τις υπηρεσίες του⁴⁰.

Ε. ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΠΑΡΟΧΗΣ ΕΝΝΟΜΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

Το ά.20§1Σ δεν προβλέπει περιορισμούς του δικαιώματος. Μόνο το ίδιο το Σύνταγμα μπορεί να προβλέψει σε άλλες διατάξεις εξαιρέσεις (λ.χ. ά.91§4Σ). Αλλά και για τον κοινό νομοθέτη θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε θεμιτές δύο αποκλίσεις από την αρχή της απαγορεύσεως περιορισμών. Πρώτον, επιτρέπεται σε περιορισμένη έκταση να κρίνει το δικαστήριο στο πλαίσιο γνήσιας διακριτικής ευχέρειας όταν πρόκειται για ενδοδιαδικαστικά ρυθμιστικά μέτρα ή για ασφαλιστικά μέτρα, και δεύτερον, υπάρχουν περιπτώσεις όπου η δικαστική εξειδίκευση των αόριστων νομικών εννοιών πρέπει να γίνεται με ελεύθερη κυριαρχική κρίση του δικάζοντος δικαστή⁴¹.

Με αφετηρία αυτές τις σκέψεις, πρέπει να δούμε από κοντά το νόημα της επιφύλαξης νόμου που περιέχει το ά.20§1Σ, αλλά και την επίδραση του ά.25§3Σ (κατάχρηση δικαιώματος).

ΕΠΙΦΥΛΑΞΗ ΝΟΜΟΥ: «επιφύλαξη νόμου» είναι κάθε μορφή συνταγματικά προβλεπόμενης σύμπραξης του κοινού νομοθέτη στο πεδίο των αναγκαστικών δικαιωμάτων, η οποία μπορεί να αποβλέπει τόσο στην εισαγωγή περιορισμών σ' ένα θεμελιώδες δικαίωμα, όσο στη ρύθμιση ενός συγκεκριμένου θέματος, οπότε η έκδοση νόμου αποτελεί προϋπόθεση της συνταγματικής ρύθμισης⁴². Η αποτελεσματικότητα της έννομης προστασίας που παρέχεται από τα δικαστήρια εξαρτάται σημαντικά από την ερμηνεία της επιφύλαξης αυτής. Σήμερα, γίνεται δεκτό, ότι η επιφύλαξη αυτή διαθέτει ρυθμιστική λειτουργία και δεν είναι δυνατό να οδηγήσει στη σχετικοποίηση ή και πολύ περισσότερο στην συγκεκαλυμμένη αναίρεση του εν λόγω δικαιώματος⁴³. Οι εκτελεστικοί νόμοι στην περίπτωση του ά.20§1Σ ρυθμίζουν τις περιπτώσεις, τις προϋποθέσεις και τον εν γένει τρόπο ασκήσεως του δικαιώματος, οι δε όροι αυτοί πρέπει να είναι γενικοί, να ανάγονται σε λόγους καθαρώς γενικού συμφέροντος, ισχύοντες για όλους ώστε να μην ανατρέπεται η βάση του δικαιώματος, ούτε να προκύπτει πρόθεση τροποποιήσεώς του, η οποία βρίσκεται εκτός της αρμοδιότητας του κοινού νομοθέτη, δηλαδή να μην οδηγούν σε αναίρεσή του αμέσως ή εμμέσως, εξυπηρετώντας άλλους σκοπούς (λ.χ. δημοσιονομικούς) με αποτέλεσμα, ο εκτελεστικός νόμος του ά.20§1Σ δεν μπορεί παρά να

⁴⁰ Μπέης Κ., ό.π., υποσ.209,589

⁴¹ Μπέης Κ., ό.π., υποσ. 27,90

⁴² Δημητρόπουλος Α., ό.π., 271, υποσ.19

⁴³ Λαμπράκης, ό.π.,628

είναι δικονομικός. Οι προϋποθέσεις και διατυπώσεις που θεσπίζει ανάγονται πάντοτε στο δικονομικό και όχι στο ουσιαστικό δίκαιο. Συνεπώς, αντικείμενο της νομοθετικής ρύθμισης δεν είναι «το αν» ισχύουν τα δικαιώματα δικαστικής ακρόασης και προστασίας αλλά «το πώς» αυτά θα ασκηθούν. Ως νόμος δε καταρχήν νοείται κάθε πράξη προερχόμενη από το νομοθετικό όργανο. Ειδικά όμως για το ά.20§1Σ απαιτείται τυπικός νόμος ή εξουσιοδότηση νόμου, ψηφισμένου από την Ολομέλεια της Βουλής (ά.72§1Σ).

ΚΑΤΑΧΡΗΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ: Το ά.25§3Σ απαγορεύει την καταχρηστική άσκηση δικαιώματος. Πρόκειται για μια κατευθυντήρια γραμμή και για μια διάταξη ατελή που δε συνεπάγεται κυρώσεις. Το Σύνταγμα ανάγει σε μια ανώτερη επιταγή την απαγόρευση καταχρήσεως, καταλαμβάνει όλη την έκταση του δικαίου, όλα τα δικαιώματα γενικώς, κάθε έννομη δραστηριότητα και συμπεριφορά του πολίτη στην κοινωνία. Ανεπίτρεπτη όμως είναι η εφαρμογή της ΑΚ281 στα συνταγματικά δικαιώματα και ο συνδυασμός της με το ά.25§3 Σ, γιατί πρόκειται για ανόμοιες περιπτώσεις. Εντούτοις, περισσότερο εναρμονισμένη με το πνεύμα του Συντάγματος είναι η αντίθετη άποψη, σύμφωνα με την οποία, δεν πρόκειται για μια ατελή διάταξη (*lex imperfecta*), απλώς η κύρωση της καταχρήσεως είναι ότι η συγκεκριμένη συμπεριφορά δεν απολαμβάνει τη συνταγματική προστασία του δικαιώματος, το οποίο πια δεν μπορεί να επικαλείται ο καταχρώμενος. Υποστηρίζεται, λοιπόν, ότι το ά.25§3Σ καταλαμβάνει και το δικονομικό δίκαιο, συνεπώς και το δικονομικό δικαίωμα του ά.20§1Σ. Το πότε συντρέχει καταχρηστική άσκηση του δικαιώματος δικαστικής προστασίας και ακρόασης εξειδικεύεται νομοθετικώς με την καθιέρωση των διαδικαστικών προϋποθέσεων της δίκης: η προσφυγή στα δικαστήρια, παρά την έλλειψη μιας διαδικαστικής προϋπόθεσης συνιστά κατάχρηση του εν λόγω δικαιώματος και επιφέρει ως κύρωση το απαράδεκτο του αιτήματος δικαστικής προστασίας, εμποδίζοντας το δικαστήριο να προχωρήσει στην εξέταση της ενδεχόμενης βασιμότητάς του. Η ΑΚ 281 δεν εφαρμόζεται στο δικονομικό δίκαιο, διότι δε συμβιβάζεται με τη διάρθρωση και την πορεία της δίκης, συμβάλλει στην παρέλκυση της διαδικασίας, ευνοεί την στρεψοδικία και δημιουργεί δικονομικά αδιέξοδα, ώστε στις περιπτώσεις που δικαιολογημένα καθίσταται απαραίτητη η εφαρμογή της αρχής της καταχρήσεως δικαιώματος, υπάρχει έρεισμα στο ά.116 ΚΠολΔ⁴⁴.

ΒΑΣΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συμπερασματικά λοιπόν τα μπορούσαμε να πούμε ότι το άρθρο 20 παράγραφος 1 του Συντάγματος αποτελεί καινοτομία τόσο για τον ελληνικό όσο και για το ευρωπαϊκό χώρο, με το οποίο καθιερώνεται δικαίωμα και όχι απλά μια προγραμματική αρχή, και αποτελεί την βάση

---

⁴⁴Σοϊλεντάκης Ν., ό.π., 73

του κράτους δικαίου και του πολιτεύματός μας. Τέλος αξίζει να σημειωθεί ότι η νομολογία και η θεωρία έχουν επιδείξει ευαισθησία στην εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 20 παρ. 1 Συντ., χωρίς αυτό να σημαίνει ότι ο δυναμισμός αυτής της διάταξης έχει εξαντληθεί.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ελληνική

Η συνταγματική καθιέρωση της δικαστικής προστασίας αποτελεί τη βάση του κράτους δικαίου. Η διάταξη του ά.20§1Σ καθιερώνει θεμελιώδες δικαίωμα (υποκειμενική διάσταση) και όχι απλώς προγραμματική (κατευθυντήρια) αρχή, ενώ παράλληλα, εισάγει μια συνταγματική αρχή με δικονομικό περιεχόμενο (θεσμική διάσταση). Για να είναι πλήρης και αποτελεσματική η παρεχόμενη δικαστική προστασία, πρέπει να παρέχεται σε εύλογο χρόνο και να περιλαμβάνει τρία στάδια: διαγνωστική διαδικασία, προσωρινή προστασία, αναγκαστική εκτέλεση. Παράλληλα, η επιφύλαξη του νόμου διαθέτει ρυθμιστική λειτουργία και δεν μπορεί παρά να καθορίζει «το πώς» πρέπει να ασκείται το σχετικό δικαίωμα, σε καμία δε περίπτωση «το αν», έχει δηλαδή δικονομικό περιεχόμενο. Τέλος, τα άρθρα 6§1 και 13 ΕΣΔΑ πρέπει να αποτελούν τη βάση κατά την άσκηση του νομοθετικού και δικαιοδοτικού έργου, αφενός, γιατί υπερισχύουν κάθε αντίθετης διάταξης νόμου και συμβάλλουν στην ομοιόμορφη εφαρμογή του δικαίου στα κράτη – μέλη, αφετέρου, για να μην υπάρχει κίνδυνος καταδίκης της χώρας μας από το ΕΔΔΑ.

Αγγλική

The constitutional establishment of judicial protection is the basis of the rule of law. The provision of the art. 20 par. 1 Constitution establishes a fundamental right (subjective dimension) and not only a programming principle (guideline) while introducing at the same time a constitutional principle of procedural content (institutional dimension). In order the provided legal protection to be full and effective, it shall be provided in a reasonable time period and include three stages: diagnosis, temporary protection and compulsory enforcement. At the same time, the proviso of the law has a regulatory function and shall define “how” arelevant right shall be exercised and in no way “if” it shall be exercised, it is namely of procedural content. Lastly, the articles 6 par. 1 and 13 ECHR shall be the basis in the exercise of the legislative and jurisdicitive power since, on the one hand, they prevail over any adverse law provision and contribute to the homogenous application of the law in the member-states and, on the

other hand, this must be so, so that there is no risk for our country to be convicted by the ECHR.

Λήμματα – Terms

- Έννομη προστασία - Legal protection
- Δικαστική προστασία – Judicial protection
- Δικαίωμα ακρόασης εν ευρεία εννοία – Right of audience

Παράρτημα νομολογίας

- ΕΔΔΑ 11.1.2001, ΝοΒ 2001, 765, Υπόθεση Πλατάκου
  - ΣτΕ 497/2002 Δ 2002, 1465, Αναστολή προθεσμίας κατά τις δικαστικές διακοπές και για ιδιώτες
  - ΔΕφΑθ 1090/93 Δ 1994, 1032, Απαραίτητη η παράσταση συνηγόρου σε πειθαρχική διαδικασία
  - Επιτροπή Αναστολών ΣτΕ 718/93, ΤοΣ 1994, 480, Αντισυνταγματικότητα απαγόρευσης αναστολής εκτέλεσης εκτελεστής διοικητικής πράξης
  - ΟλΣτΕ 542/99, Δ 1999, 661, Αντισυνταγματικότητα κατάργησης εκκρεμών δικών με νόμο
  - ΜΠρΑθ 9690/78 Δ 1979, 411, Αντισυνταγματικότητα νόμων που απαγορεύουν την αναγκαστική εκτέλεση
  - ΟΛΑΠ 1224/75 ΝοΒ 1976, 188, Συνταγματική η απαγόρευση αναγκαστικής κατάσχεσης τραπεζικών καταθέσεων
  - ΟΛΑΠ 3/93 ΕλλΔνη 1993, 1459, Συνταγματική η απαγόρευση αναγκαστικής κατάσχεσης τραπεζικών καταθέσεων
  - ΕΔΔΑ 14.12.99, Διδικ 2000, 59, Υπόθεση Αντωνακόπουλος και Βορτσελά
  - ΟλΣτΕ 4340/83 ΤοΣ 1984, 371, συνταγματικά τα αμάχητα φορολογικά τεκμήρια
  - ΔΕΚ 19.6.1990, C-213/89, Συλλ 1990 I-2433, www.europa.eu/int, Υπόθεση Factortame
-
- ❖ ΕΔΔΑ, Πλατάκου: Η αναστολή των δικαστικών προθεσμιών υπέρ του Δημοσίου για διάστημα μεγαλύτερο από εκείνο που ισχύει για τους υπόλοιπους διαδίκους παραβιάζει την αρχή της ισότητας των όπλων, η οποία απορρέει από το ά.6§1ΕΣΔΑ.
  - ❖ ΣτΕ 497/2002: Η αρχή της ισότητας των διαδίκων, που συνιστά ειδική εκδήλωση της αρχής της ισότητας, επιβάλλει την ίση

μεταχείριση αυτών από τους προσδιορίζοντες τους όρους ασκήσεως του δικαιώματος παροχής δικαστικής προστασίας δικονομικούς νόμους. Επομένως, διατάξεις δικονομικών νόμων με τις οποίες αναγνωρίζεται υπέρ ενός διαδίκου προνόμιο όσον αφορά το ανωτέρω δικαίωμα, με αποτέλεσμα να τίθεται αυτός σε θέση πλεονεκτικότερη εκείνης άλλου διαδίκου, είναι ανίσχυρες, καθόσον αποκλείουν της εφαρμογής τους τον τελευταίο αυτόν διάδικο ο οποίος, συνεπώς, για λόγους ίσης μεταχειρίσεως δικαιούται να τύχει της αυτής ευνοϊκής μεταχειρίσεως. Προς αποκατάσταση της ίσης μεταχείρισης των ιδιωτών διαδίκων προς το Δημόσιο, επεκτείνεται η αναστολή προθεσμίας για την άσκηση ενδίκων μέσων υπέρ αυτών.

- ❖ ΔΕφΑθ 1090/93: Το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα κάθε διοικούμενου για προφανώς αποτελεσματική προηγούμενη ακρόασή του από την Διοίκηση περιλαμβάνει κάθε νόμιμο μέσο που συντείνει στην καλύτερη υπεράσπιση των δικαιωμάτων και συμφερόντων του. Τούτο μάλιστα επιβάλλεται πολύ περισσότερο κατά την διαδικασία ενώπιον των πειθαρχικών συμβουλίων. Συνεπώς, είναι αντισυνταγματική η διάταξη του Υπαλληλικού Κώδικα η οποία απαγορεύει παράσταση του υπαλλήλου στο πειθαρχικό συμβούλιο με δικηγόρο.
- ❖ Επιτροπή Αναστολών ΣτΕ 718/93: Το ά.20§1Σ κατοχυρώνει το δικαίωμα έννομης προστασίας, η οποία δεν περιλαμβάνει μόνο την οριστική επίλυση της ένδικης διαφοράς, δηλαδή την έκδοση οριστικής απόφασης, αλλά και την προσωρινή έννομη προστασία, τη λήψη δηλαδή του κατάλληλου μέτρου για την αποκατάσταση ανεπανόρθωτης βλάβης που κατά περίπτωση συνδέεται με την άμεση εκτέλεση της διοικητικής πράξης.
- ❖ ΟλΣτΕ 542/99: Από τα άρθρα 4§1, 20§1 και 26Σ συνάγεται ότι ο κοινός νομοθέτης δεν κωλύεται μεν κατ' αρχήν να μεταβάλει, ακόμη και με αναδρομική ισχύ, ουσιαστικές ρυθμίσεις αρκεί η επέμβασή του να μην αποτελεί ευθεία κύρωση της διοικητικής πράξης της οποίας η νομιμότητα είναι εκκρεμής ενώπιον των δικαστηρίων, να μην προσβάλλει το δεδικασμένο ή την αρχή της μη αναδρομικότητας των διατάξεων που επιβάλουν κυρώσεις, να αιτιολογείται από λόγους δημοσίου συμφέροντος, να μην προσβάλλει την αρχή της αναλογικότητας ούτε να θεσπίζει απόσβεση των απαιτήσεων για τις οποίες έχουν εκδοθεί τελεσίδικες δικαστικές αποφάσεις ούτε να καταργεί εκκρεμείς δίκες.
- ❖ ΜΠρΑθ 9690/78: Η επιφύλαξη του ά.20§1Σ υπέρ του νόμου έχει το νόημα της νομοθετικής ρύθμισης μόνο της διαδικασίας για την παροχή της έννομης προστασίας, δίχως ουσιαστικούς περιορισμούς. Αντισυνταγματικοί είναι οι περιορισμοί όχι μόνο στο χώρο της διαγνωστικής διαδικασίας, αλλά και της αναγκαστικής εκτέλεσης και των ασφαλιστικών μέτρων.
- ❖ ΟΛΑΠ 1224/75: Απαγορεύεται σε Ελληνική Τράπεζα να προβεί στην υπό του άρθρου 985ΚΠολΔ προβλεπόμενη δήλωση σε

περίπτωση κατασχέσεως εις χείρας της ως τρίτης τραπεζικής καταθέσεως, εξ' ου και έπεται ότι ούτε η παράλειψη αυτής της δήλωσης εξομοιούται προς αρνητική δήλωση κατά την παράγραφο 3 του ίδιου άρθρου. Η αναγκαστική κατάσχεση τραπεζικής κατάθεσης είναι συνεπώς ανεπίτρεπτη και ως εκ τούτου άκυρη.

- ❖ ΟΛΑΠ 3/93: Οι διατάξεις των άρθρων 1 και 2§1 του ν.δ. 1059/71 απαγορεύουν, ως μορφή παραβιάσεως του απορρήτου των χρηματικών τραπεζικών καταθέσεων, και την εκ μέρους της Τραπέζης δήλωση που προβλέπεται στο ά.985ΚΠολΔ. Έχει έτσι εμμέσως καταστεί ανεπίτρεπτη κατά τον νόμο αυτή η αναγκαστική κατάσχεση και δεν αντίκειται στο ά.20§1Σ, αφού η εξαίρεση των απαιτήσεων από χρηματικές καταθέσεις δεν καθιστά καθεαυτή αλυσιτελή ουσιαστικώς την δικαστική προστασία που παρέχεται με απόφαση καταψηφιστική για χρηματική παροχή ή με διαταγή πληρωμής. Η άποψη αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι, παρά την παρέλευση χρόνου μακρότερου των 17 ετών από την δημοσίευση της ΟΛΑΠ 1224/75 ο νομοθέτης δεν προέβη σε αυθεντική ερμηνεία αυτών των διατάξεων.
- ❖ ΕΔΔΑ, Αντωνάκόπουλος και Βορτσελά: Η εκτέλεση απόφασης οποιουδήποτε δικαστηρίου πρέπει να θεωρείται ως αναπόσπαστο μέρος της δίκης υπό την έννοια του ά.6§1ΕΣΔΑ. Η αρχή της υπεροχής του δικαίου και η έννοια της δίκαιης δίκης είναι αντίθετες προς κάθε επέμβαση της νομοθετικής εξουσίας στην απονομή της δικαιοσύνης με σκοπό να επηρεάσει την έκβαση της δίκης στην οποία το Δημόσιο συμμετέχει ως διάδικος. Μια απαίτηση είναι δυνατόν να συνιστά «αγαθό» υπό την έννοια του άρθρου 1 του πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου, υπό την προϋπόθεση ότι αποδεικνύεται επαρκώς πως είναι απαιτητή. Το κράτος και κάθε δημόσια αρχή έχουν καθήκον να συμμορφώνονται προς δικαστικές αποφάσεις εκδοθείσες σε βάρος τους.
- ❖ ΟλΣτΕ 4340/83: Ο φορολογούμενος δεν μπορεί να αμφισβητήσει το ύψος της τεκμαρτής δαπάνης, μπορεί όμως να αποδείξει ότι αυτή η δαπάνη αποτελεί ανάλωση όχι εισοδήματος αλλά άλλων χρηματικών πόρων. Το σύστημα των αμάχητων φορολογικών τεκμηρίων (ν. 820/78) υπόκειται στον έλεγχο του δικαστή από άποψη λογικής δομής των κριτηρίων και δη της συμφωνίας τους προς τα δεδομένα της κοινής πείρας. Αποτελεί λοιπόν μέθοδο εξακρίβωσης της πραγματικής φοροδοτικής ικανότητας και δεν αντίκειται στο ά.4§5Σ.
- ❖ ΔΕΚ, Factortame: Η αποτελεσματική παροχή δικαστικής προστασίας ως προς τα δικαιώματα που απορρέουν από το ευρωπαϊκό κοινοτικό δίκαιο περιλαμβάνει πρωτίστως την προσωρινή δικαστική προστασία και δη την λήψη ασφαλιστικών μέτρων.

1. ΕΔΔΑ, 11.1.2001, (Πλατάκου)

Απόφαση της 11ης Ιανουαρίου 2001

Τμήμα 2ο (Προσφυγή υπ' αρ. 38460/97)*

Υπόθεση Πλατάκου

κατά Ελλάδα

Πρόεδρος ο κ. Α. Β. ΒΑΚΑ

Δικηγόροι οι κ.κ. Ν, Φραγκάκης, Φ. Γεωργακόπουλος, σύμβουλος ΝΣΚ, η κ. Κ. Γρηγορίου, πάρεδρος ΝΣΚ

ΕΣΔΑ άρθρα 6§1, 14 και 1 του 1ου Πρ. Πρωτοκόλλου.- Ευθύνη Δημοσίου για αμέλεια διχαστικών επιμελητών.- Η αναστολή των δικαστικών προθεσμιών υπέρ του Δημοσίου για διάστημα μεγαλύτερο από εκείνο που ισχύει για τους υπόλοιπους διαδίκους παραβιάζει την αρχή της ισότητας των όπλων.- Αποκατάσταση ζημίας που υπέστη η προσφεύγουσα από την, υπολειπόμενη της πραγματικής, τιμή του απαλλοτριωθέντος ακινήτου που δεν τελεί σε δίκαιη ισορροπία με την αξία του.- Επιδίκαση και ηθικής βλάβης.

(Αποσπάσματα): Επί των γεγονότων

I. Τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης

Στις 18 Δεκεμβρίου 1990, με την με αριθμό 108562/1990 κοινή απόφαση των Υπουργών Πολιτισμού και Οικονομικών, το Ελληνικό Δημόσιο προχώρησε στη διαδικασία αναγκαστικής απαλλοτριώσεως ενός οικοπέδου συνολικού εμβαδού 162,64 τ.μ., το οποίο κατά πλήρη κυριότητα ανήκε στην προσφεύγουσα, μαζί με το τριώροφο κτίσμα που βρισκόταν στο εν λόγω οικόπεδο, με σκοπό να στεγάσουν σε αυτό το μουσείο της Σπάρτης.

Στις 30 Απριλίου 1993, με την με αριθμό 37/1993 απόφαση του, το Πρωτοδικείο Σπάρτης προσδιόρισε προσωρινά το ποσό της αποζημιώσεως σε 30.000.000 δραχμές. Κατά τη διαδικασία στο ακροατήριο το Ελληνικό Δημόσιο είχε υποστηρίξει ότι το κτίριο ήταν σε πολύ άσχημη κατάσταση και είχε χαρακτηριστεί ερείπιο. Η προσφεύγουσα είχε ζητήσει το ποσό των 120.000.000 δρχ.

10. Στις 16 Ιουνίου 1993, η προσφεύγουσα προσέφυγε ενώπιον του Εφετείου Ναυπλίου προκειμένου να προσδιοριστεί οριστικά το ποσό της αποζημιώσεως. Υπεστήριξε, εκ νέου, ότι η πραγματική αξία του ακινήτου της ανέρχεται στο ποσό των 120.000.000 δρχ. Η αίτηση της κατατέθηκε στη γραμματεία του δικαστηρίου στις 4 Οκτωβρίου 1993. Η συζήτηση ορίστηκε για τις 15 Δεκεμβρίου 1993.

Στις 8 Οκτωβρίου 1993, ο Δικαστικός Επιμελητής Αθηνών Σ.Ι., πήρε εντολή από τον πληρεξούσιο Δικηγόρο της προσφεύγουσας να κοινοποιήσει την παραπάνω αίτηση στους αντιδίκους, τόσο στο Ελληνικό Δημόσιο όσο και στο Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων προς γνώση τους και για τις νόμιμες συνέπειες. Για το σκοπό αυτό η προθεσμία ήταν έξι μήνες από την ημέρα της δημοσίευσης της απόφασης του Πρωτοδικείου Σπάρτης και συγκεκριμένα μέχρι τις 31 Οκτωβρίου 1993. Εν τούτοις, ο Δικαστικός Επιμελητής έκανε λάθος και νομίζοντας ότι πρόκειται για έφεση που πρέπει να επιδοθεί τουλάχιστον τριάντα μέρες πριν από τη δικάσιμο, κοινοποίησε την αίτηση της προσφεύγουσας στις 12 Νοεμβρίου 1993.

Εν τω μεταξύ, οι αντίδικοι της προσφεύγουσας προσέφυγαν κατά τον ίδιο τρόπο ενώπιον του Εφετείου του Ναυπλίου ζητώντας τον οριστικό προσδιορισμό του ύψους της αποζημίωσης. Η αίτηση τους με ημερομηνία 30 Αυγούστου 1993, κατατέθηκε στη γραμματεία του Δικαστηρίου στις 9 Σεπτεμβρίου 1993 και κοινοποιήθηκε στην προσφεύγουσα στις 4 Μαρτίου 1994. Η δικάσιμος είχε οριστεί για τις 6 Απριλίου 1994.

Στις 15 Δεκεμβρίου 1993, οι αντίδικοι της προσφεύγουσας παρουσιάστηκαν ενώπιον του Εφετείου και ζήτησαν την αναβολή της εκδίκασης της αίτησης της προσφεύγουσας προκειμένου να συνεκδικαστεί με τη δική τους, η οποία είχε προσδιοριστεί για τις 6 Απριλίου 1994.

Στις 29 Ιουνίου 1994, με τη με αριθμό 357/1994 απόφαση του, το Εφετείο απέρριψε ως απαράδεκτες και τις δυο αιτήσεις λόγω εκπρόθεσμης υποβολής τους. Παρόλα αυτά, ως προς το αίτημα του Ελληνικού Δημοσίου, το Δικαστήριο δέχθηκε ότι η προθεσμία των έξι μηνών είχε ανασταλεί κατά τη διάρκεια των δικαστικών διακοπών, και συγκεκριμένα από την 1η Ιουλίου 1993 ως και τις 15 Σεπτεμβρίου 1993.

Στις 18 Ιουλίου 1994, η προσφεύγουσα προσέφυγε ενώπιον του Εφετείου Ναυπλίου με αίτημα την επαναφορά των πραγμάτων στην πρότερα κατάσταση. Συγκεκριμένα, ισχυρίστηκε ότι το λάθος του Δικαστικού Επιμελητή, το οποίο αποτέλεσε και την αιτία της απόρριψης ως εκπρόθεσμης και συνεπώς απαράδεκτης αιτήσεως της, συνιστά λόγο ανωτέρας βίας για τον οποίο εκείνη καμία ευθύνη δε φέρει.

Στις 21 Ιουλίου 1994, η προσφεύγουσα προσέφυγε ενώπιον του Αρείου Πάγου, ζητώντας την επαναφορά των πραγμάτων στην πρότερα κατάσταση μαζί με την ακύρωση της με αριθμό 357/1993 αποφάσεως του Εφετείου. Σημείωσε, μάλιστα, ότι το λάθος του δικαστικού επιμελητή, ο οποίος πίστεψε ότι πρόκειται για αγωγή, είχε πρόδηλο αντίκτυπο στις προθεσμίες και τις κοινοποιήσεις, καθώς είχε θεωρηθεί ότι το κοινοποιηθέν δικόγραφο έρχονταν σε αντίθεση με την με αριθμό 37/1993 απόφαση του Πρωτοδικείου Σπάρτης.

Άλλωστε, στις 29 Ιουλίου 1994, η προσφεύγουσα ζήτησε από το Πρωτοδικείο Σπάρτης την αναψηλάφηση της με αριθμό 37/1993 αποφάσεως του. Προς υποστήριξη της αιτήσεως της επικαλέστηκε την ύπαρξη ενός εγγράφου του Υπουργείου Πολιτισμού με ημερομηνία 24 Φεβρουαρίου 1993, από το οποίο προκύπτει ότι το κτίριο ήταν σε πολύ καλή κατάσταση. Η προσφεύγουσα ισχυρίστηκε ότι οι αντίδικοι τελούσαν εν γνώσει του συγκεκριμένου εγγράφου πριν από τη συζήτηση στο ακροατήριο, κάτι το οποίο απέκρυσαν από το δικαστήριο. Με τη με αριθμό 191/1994 απόφαση της 30ής Δεκεμβρίου 1994, η αίτηση αναψηλάφησης απορρίφθηκε ως απαράδεκτη με το αιτιολογικό ότι οι αποφάσεις των δικαστηρίων που αφορούν στον προσωρινό προσδιορισμό της αποζημίωσης δεν υπόκεινται σε κανένα ένδικο μέσο. Στις 2 Φεβρουαρίου 1995, η προσφεύγουσα εφεσίβαλε την απόφαση 191/1994, η οποία και αυτή απερρίφθη από το Εφετείο

Ναυπλίου στις 14 Ιουλίου 1995 (απόφαση 490/1995). Η προσφεύγουσα δεν προχώρησε σε αναίρεση της τελευταίας αποφάσεως.

Στις 16 Νοεμβρίου 1995, το Εφετείο του Ναυπλίου ανέβαλε την εκδίκαση της αιτήσεως περί επαναφοράς των πραγμάτων στην πρότερα κατάσταση, μέχρι να αποφανθεί ο Άρειος Πάγος επί της αναιρέσεως της προσφεύγουσας.

Στις 14 Φεβρουαρίου 1996, η προσφεύγουσα κατέθεσε τις προτάσεις της ενώπιον του Ακυρωτικού. Προσήγαγε, μάλιστα, μια ένορκη βεβαίωση με ημερομηνία 3 Οκτωβρίου 1995, με την οποία ο Δικαστικός Επιμελητής ομολόγησε ότι έκανε λάθος σε σχέση με τη φύση της πράξης που του ανατέθηκε να κοινοποιήσει. Η προσφεύγουσα σημείωσε επί πλέον ότι ο νόμος που εφαρμόστηκε από το Εφετείο σύμφωνα με τον οποίο όλες οι δικονομικές προθεσμίες αναστέλλονται για χάρη του Δημοσίου καθ' όλη τη διάρκεια των δικαστικών διακοπών, συνιστά προσβολή της αρχής της ισότητας των όπλων. Ισχυρίστηκε ότι εάν μπορούσε να επωφεληθεί αυτής της αναστολής, η προσφυγή της δεν θα είχε χαρακτηριστεί ως εκπρόθεσμη κατά τα οριζόμενα στο νόμο. Λαμβανομένου υπ' όψη του γεγονότος αυτού, η προσφεύγουσα επικαλέστηκε τα άρθρα 6 §1 και 14 της Σύμβασης.

Στη με ημερομηνία 18 Ιουνίου 1996 και με αριθμό 929/1996 απόφασή του, ο Άρειος Πάγος αποφάνθηκε ότι το αίτημα της επαναφοράς των πραγμάτων στην πρότερα κατάσταση έπρεπε να απορριφθεί ως απαράδεκτο, καθώς η προσφεύγουσα δεν έκανε αναφορά σε συγκεκριμένα αποδεικτικά μέσα, τα οποία θα μπορούσαν να στηρίξουν τους ισχυρισμούς της σχετικά με την εσφαλμένη εκτίμηση του Δικαστικού Επιμελητή Σ.Ι. Εξ άλλου, ο Άρειος Πάγος απεφάνθη ότι αφού η αντίστοιχη αίτηση των αντιδίκων της προσφεύγουσας απορρίφθηκε ως απαράδεκτη λόγω εκπρόθεσμης υποβολής της, η προσφεύγουσα δεν υπέστη οποιαδήποτε βλάβη από την εφαρμογή των διατάξεων του νόμου που αφορούν τη συγκεκριμένη αναστολή της προθεσμίας κατά τη διάρκεια των δικαστικών διακοπών. Ο Άρειος Πάγος, κατόπιν τούτου, απέρριψε την αίτηση αναιρέσεως της προσφεύγουσας. Ωστόσο, καμία αναφορά δεν έγινε στο διατακτικό της αποφάσεως για το αίτημα της επαναφοράς των πραγμάτων στην πρότερα κατάσταση, αίτημα που είχε σωρευθεί με την αναίρεση της.

Έπειτα από την απόρριψη της αναιρέσεως της, η προσφεύγουσα επανήλθε στην υπόθεση που είχε εισαχθεί ενώπιον του Εφετείου του Ναυπλίου στις 18 Ιουλίου 1994. Η ακροαματική διαδικασία ορίστηκε για τις 4 Δεκεμβρίου 1996.

Στις 6 Φεβρουαρίου 1997, με τη με αριθμό 94/1997 απόφαση του, το Εφετείο απέρριψε την αίτηση της προσφεύγουσας που αφορούσε την επαναφορά των πραγμάτων στην πρότερα κατάσταση, με το αιτιολογικό ότι αντίστοιχη αίτηση είχε ήδη απορριφθεί επί της ουσίας από τον Άρειο Πάγο με τη με αριθμό 929/1996 απόφαση του. Η προσφεύγουσα δεν προχώρησε σε αναίρεση αυτής της απόφασης.

// Το εσωτερικό εφαρμοστέο δίκαιο [...]

Νομικό Μέρος

/ Ως προς τις προδικαστικές ενστάσεις της Κυβέρνησης

Η Κυβέρνηση υπεστήριξε εκ νέου τις προδικαστικές ενστάσεις, στις οποίες είχε ήδη αναφερθεί με τις έγγραφες προτάσεις της επί του παραδεκτού της με ημερομηνία 6 Ιουλίου 1998 προσφυγής.

Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι έχει ήδη απορρίψει τις εν λόγω ενστάσεις με την απόφαση του επί του παραδεκτού της προσφυγής στις 25 Μαΐου 1999. Έκρινε άσκοπο να προχωρήσει σε μια εκ νέου εξέταση του ζητήματος. Κατέληξε, λοιπόν, στην απόρριψη των εν λόγω ενστάσεων.

2. Ως προς τον ισχυρισμό παραβίασης του άρθρου 6 §1 της Σύμβασης

31. Η προσφεύγουσα ισχυρίζεται για τριπλή παραβίαση των δικαιωμάτων της σε δίκαιη δίκη. Επικαλείται το άρθρο 6 §1 της Σύμβασης, το οποίο έχει ως κάτωθι: «Κάθε φυσικό πρόσωπο έχει δικαίωμα όπως η υπόθεση του εκδικαστεί δίκαια (...) από δικαστήριο (...) το οποίο θα αποφασίσει (...) επί των αμφισβητήσεων επί των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του αστικής φύσεως (...)».

Ειδικότερα, η προσφεύγουσα διαμαρτύρεται, κατ' αρχάς, για το ότι η αίτηση της που αφορούσε στον οριστικό προσδιορισμό της αποζημίωσης απερρίφθη από το Εφετείο του Ναυπλίου ως απαράδεκτη λόγω εκπρόθεσμης κατάθεσης της. Σημειώνει εν προκειμένω ότι αναγκάστηκε να υποστεί τις συνέπειες ενός λάθους που έγινε από όργανο του Κράτους κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του ως βοηθητικού οργάνου της δικαιοσύνης.

Εξ άλλου, η προσφεύγουσα αναφέρει ότι κανένα δικαστήριο δεν εξέτασε κατ' ουσία τους ισχυρισμούς που αφορούσαν στο συγκεκριμένο λάθος. Πράγματι, έστω κι αν ο Άρειος Πάγος περιορίστηκε να απορρίψει την αίτηση αναιρέσεως κατά της προαναφερθείσας αποφάσεως του Εφετείου, χωρίς να κάνει καμία αναφορά στο διατακτικό της αποφάσεως για την αίτηση «επαναφοράς των πραγμάτων στην προηγούμενη κατάσταση» που είχε σωρευθεί με την αίτηση αναίρεσης, το Εφετείο του Ναυπλίου θεώρησε στη συνέχεια ότι η συγκεκριμένη αίτηση είχε ήδη απορριφθεί από τον Άρειο Πάγο και δεν προχώρησε στην εξέταση της ουσιαστικής βασιμότητας των αιτιάσεων της.

Η προσφεύγουσα παραπονείται, τέλος, ότι η διάταξη που εφαρμόστηκε από το Εφετείο του Ναυπλίου, σύμφωνα με την οποία όλες οι δικονομικές προθεσμίες αναστέλλονται χάριν του Δημοσίου καθ' όλη τη διάρκεια των δικαστικών διακοπών, συνιστά ειδικότερα προσβολή της αρχής της ισότητας των όπλων. Υποστηρίζει ότι εάν μπορούσε να κάνει χρήση αυτής της αναστολής, η αίτηση της που αφορούσε στον οριστικό προσδιορισμό της αποζημίωσης δεν θα είχε θεωρηθεί ότι κατατέθηκε εκτός των δικονομικών προθεσμιών που προβλέπει ο νόμος.

Α. Ως προς την απόρριψη της προσφυγής της προκειμένου να επιτύχει τον οριστικό προσδιορισμό της αποζημίωσης

32. Η Κυβέρνηση βεβαιώνει ότι το συγκεκριμένο παράπονο στερείται βασιμότητας. Παράλληλα, υπογραμμίζει ότι οι δικαστικοί επιμελητές δεν είναι δημόσιοι λειτουργοί. Είναι ελεύθεροι επαγγελματίες, το ίδιο όπως οι δικηγόροι ή οι αρχιτέκτονες. Κατά

συνέπεια, δεν εκπροσωπούν το Κράτος, το οποίο δεν θα μπορούσε να ενέχεται για τις πράξεις ή παραλείψεις τους κατά την ενάσκηση των καθηκόντων τους.

Η Κυβέρνηση, μάλιστα, υπογραμμίζει ότι κατά τη διαδικασία στα πολιτικά δικαστήρια, οι πράξεις ενεργούνται με πρωτοβουλία και επιμέλεια των διαδίκων. Συνεπώς, ανήκε αποκλειστικά στην προσφεύγουσα η επίβλεψη του δικαστικού επιμελητή που είχε εμπιστευτεί προκειμένου να διενεργήσει τις κοινοποιήσεις των διαδικαστικών πράξεων μέσα στις προβλεπόμενες από το νόμο δικονομικές προθεσμίες. Άρα, σύμφωνα με την Κυβέρνηση, δεν προκύπτει από τη δικογραφία ότι η προσφεύγουσα απέδειξε τη δέουσα επιμέλεια.

33. Η προσφεύγουσα απαντά ότι ο δικαστικός επιμελητής δεν είναι ένας ταχυδρόμος που εξασφαλίζει απλώς τη διανομή των διαδικαστικών πράξεων, αλλά πρόκειται για δημόσιο λειτουργό ο οποίος χρησιμοποιεί τη σφραγίδα του Κράτους, ενεργεί στο όνομα του Ελληνικού Λαού και φοράει περιβραχιόνιο με το εθνόσημο της Ελληνικής Δημοκρατίας, και ο οποίος, κατά την ενάσκηση των καθηκόντων του μπορεί να ζητήσει τη συνδρομή των αστυνομικών οργάνων. Σε αυτόν εναπόκειται λοιπόν, να ενεργεί τις κοινοποιήσεις που του έχουν παραγγελθεί σαν όργανο του Κράτους με όλη την απαιτούμενη επιμέλεια. Η προσφεύγουσα σημειώνει ειδικότερα ότι είχε δώσει εντολή στον Σ.Ι. 23 ημέρες πριν την εκπνοή της προθεσμίας, κάτι το οποίο του άφηνε ικανό χρόνο προκειμένου να προβεί στην κοινοποίηση της πράξεως μέσα στις προβλεπόμενες από το νόμο προθεσμίες. Κατόπιν τούτου, δεν είχε κανένα λόγο να σκέφτεται ότι η επίδικη αίτηση θα μπορούσε να είχε κοινοποιηθεί εκπρόθεσμα.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 6§1 εγγυάται στον καθένα το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο το οποίο θα αποφανθεί επί των αμφισβητήσεων πάνω στα αστικής φύσεως δικαιώματα και υποχρεώσεις του. Αυτό το «δικαίωμα σε δικαστήριο», του οποίου μια όψη είναι και το δικαίωμα πρόσβασης, μπορεί να το επικαλεστεί καθένας που έχει σπουδαίο λόγο να θεωρεί παράνομη κάθε επέμβαση στην άσκηση των αστικής φύσεως δικαιωμάτων του και να διαμαρτύρεται ότι δεν είχε την ευκαιρία να θέσει παρόμοια αμφισβήτηση ενώπιον δικαστηρίου που θα ανταποκρίνεται στις εγγυήσεις του άρθρου 6§1 (βλέπε ειδικά την απόφαση Golder κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 21.02.1975, σειρά Α-18, σ. 18§36).

Από την άλλη πλευρά, προκύπτει από τη νομολογία του Δικαστηρίου ότι το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο δεν είναι απόλυτο και υπόκειται σε εγγενείς περιορισμούς, κυρίως όσον αφορά το παραδεκτό του δικογράφου, διότι απαιτεί από την ίδια τη φύση του ως δικαίωμα, ρύθμιση από το Κράτος, το οποίο απολαμβάνει, ως προς τη ρύθμιση αυτή, περιθώριο εκτίμησης. Εν τούτοις, αυτοί οι περιορισμοί δεν πρέπει να παρεμποδίζουν την πρόσβαση με τρόπο που το εν λόγω δικαίωμα στην εκδίκαση της υπόθεσης να προσβάλλεται στην ουσία του. Επί πλέον, οι περιορισμοί που εφαρμόστηκαν δεν συνάδουν με το άρθρο 6 §1 παρά μόνο αν στοχεύουν σε νόμιμο σκοπό

και υφίσταται εύλογη σχέση αναλογικότητας μεταξύ των μέσων και του επιδιωκόμενου σκοπού (βλ. μεταξύ των άλλων, την απόφαση *Levages Prestations Services* κατά Γαλλίας, 23.10. 1996, *Recueil 1996-V* σ. 1543, §40).

36. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η ενδιαφερόμενη επικαλείται ότι ένα λάθος το οποίο δεν μπορεί να καταλογιστεί σε αυτή, της στερεί το δικαίωμα να συζητηθεί η αίτηση της, που αφορά στον οριστικό προσδιορισμό της αποζημιώσεως από αναγκαστική απαλλοτρίωση, κάτι το οποίο υπόκειται στη δικαιοδοσία των Ελληνικών Δικαστηρίων.

Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι δεν έχει αποστολή να υποκαθιστά τα εθνικά δικαστήρια. Κατά πρώτο λόγο εναπόκειται στις Εθνικές Αρχές και ιδιαίτερα στα δικαστήρια όλων των βαθμίδων να ερμηνεύσουν το εσωτερικό δίκαιο (βλ. την απόφαση *Edificaciones March Gallego S.A.* κατά Ισπανίας, 19.02.1998, 1998-1, σ. 290, §33). Τούτο είναι ιδιαιτέρως αληθές όταν αφορά την ερμηνεία από τα δικαστήρια των δικονομικών κανόνων αυτών που ρυθμίζουν τον τύπο και τη διαδικασία που απαιτείται για να εκδικαστεί μια προσφυγή (βλ. απόφαση *Perez de Rada Cavanilles* κατά Ισπανίας, 28.10.1998, 1998-VIII, σ. 3255, §43). Η δικαιοδοσία του Δικαστηρίου περιορίζεται μέχρι την επιβεβαίωση της εναρμόνισης των αποτελεσμάτων της ερμηνείας με τις αρχές της Σύμβασης.

Αλλωστε, το Δικαστήριο επαναδιαπιστώνει ότι το άρθρο 6 της Σύμβασης δεν υποχρεώνει τα Συμβαλλόμενα Κράτη να θεσμοθετήσουν Εφετεία ή Ακυρωτικά Δικαστήρια. Ωστόσο, ένα Κράτος που δια θέτει τέτοια δικαστήρια έχει την υποχρέωση να επιλαμβάνεται ώστε οι θεμελιώδεις εγγυήσεις του άρθρου 6 να γίνονται σεβαστές από τα συγκεκριμένα δικαστήρια (βλ. μεταξύ των άλλων, την απόφαση *Delcourt* κατά Βελγίου, 17.01.1970, σειρά A-11, σ. 14§25).

39. Επ' ευκαιρία, το Δικαστήριο σημειώνει ότι η απόφαση επί του απαραδέκτου που εκδόθηκε από το Εφετείο με αριθμό 357/1994 τιμώρησε την προσφεύγουσα για λάθος που διαπράχθηκε στην κοινοποίηση του δικογράφου της. Άρα, το Δικαστήριο εκτιμά ότι η προσφεύγουσα δεν θα έπρεπε να θεωρηθεί υπεύθυνη του προλεχθέντος λάθους. Μάλιστα, το Δικαστήριο θεωρεί ότι, αφ' ης στιγμής το εσωτερικό δίκαιο αναθέτει την κοινοποίηση των δικαστικών εγγράφων στους Δικαστικούς Επιμελητές, η τήρηση των προθεσμιών των κοινοποιήσεων αυτών βρίσκεται κυρίως στην ευθύνη των δικαστικών επιμελητών. Το Δικαστήριο δεν θα μπορούσε να παραδεχθεί ότι οι τελευταίοι κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, δεν ενεργούν ως κρατικά όργανα.

Β. Ως προς την απόρριψη της προσφυγής της προσφεύγουσας που περιέχει την επαναφορά των πραγμάτων στην προηγούμενη κατάσταση

Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι τα δικαστήρια που επιλήφθηκαν της υπόθεσης δεν παρέλειψαν να εξετάσουν την προσφυγή της προσφεύγουσας με την οποία ζητούσε την επαναφορά των πραγμάτων στην προηγούμενη κατάσταση.

Η προσφεύγουσα ισχυρίζεται ότι στερήθηκε της δυνατότητας να εξεταστεί από τα δικαστήρια η συγκεκριμένη αίτηση.

Το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι ούτε το Εφετείο του Ναυπλίου, ούτε ο Άρειος Πάγος εξέτασαν την ουσιαστική βασιμότητα της αίτησης της προσφεύγουσας με την οποία ήθελε να πετύχει την επαναφορά των πραγμάτων στην προηγούμενη κατάσταση και στη συνέχεια δεν προχώρησαν στη διαδικασία για τον οριστικό προσδιορισμό της οριστικής αποζημίωσης της αναγκαστικής απαλλοτριώσης.

43. Το Δικαστήριο εκτιμά ειδικότερα ότι ο Άρειος Πάγος θεώρησε ότι η επίδικη αίτηση ήταν απαράδεκτη με το αιτιολογικό ότι η προσφεύγουσα δεν ανέφερε στην αίτηση αναιρέσεως τα αποδεικτικά μέσα που στήριζαν τους ισχυρισμούς της για το υποτιθέμενο λάθος που έγινε από το δικαστικό επιμελητή. Όμως, το Δικαστήριο σημειώνει ότι η προσφεύγουσα είχε επαρκώς αναπτύξει στο δικόγραφο της ότι το λάθος του δικαστικού επιμελητή προέκυπτε προδήλως από τους ίδιους τους όρους των εκθέσεων κοινοποίησης, όπου αναφερόταν ότι η αίτηση που επιδόθηκε στρεφόταν κατά της με αριθμό 37/1993 απόφασης του Πρωτοδικείου (βλέπε παραπάνω §16). Επί πλέον, το Δικαστήριο επιβεβαιώνει ότι, μέσα στις προτάσεις της ενώπιον του Αρείου Πάγου, η προσφεύγουσα επικαλέστηκε μια ένορκη βεβαίωση, με την οποία ο δικαστικός επιμελητής παραδεχόταν το λάθος του. Επίσης επιχειρηματολόγησε εκτεταμένα πάνω στο συγκεκριμένο ζήτημα (βλέπε παραπάνω §19). Ακόμα κι αν υποθεθεί ότι η προσφεύγουσα δεν τήρησε από αμέλεια τις προθεσμίες που προβλέπει ο Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας προκειμένου να εξεταστεί το αίτημα για επαναφορά των πραγμάτων στην πρότερα κατάσταση, το Δικαστήριο δε θα μπορούσε να παραδεχθεί ότι μια τόσο άκαμπτη τυπολατρία είναι ικανή να ακυρώσει τη συνέχεια της διαδικασίας ενώπιον του Αρείου Πάγου.

44. Όσον αφορά το Εφετείο, ούτε και αυτό προχώρησε στην εξέταση του προαναφερθέντος αιτήματος, διότι θεώρησε ότι το συγκεκριμένο αίτημα είχε ήδη απορριφθεί από τον Άρειο Πάγο, παρά το γεγονός ότι ο τελευταίος δεν είχε κάνει καμία σχετική αναφορά στο διατακτικό της αποφάσεως του. Κατόπιν τούτου το Δικαστήριο δε μπορεί παρά να διαπιστώσει το αδιέξοδο στο οποίο είχε περιέλθει η προσφεύγουσα. Παρότι εισήγαγε την αίτηση της ενώπιον δύο διαφορετικών δικαστηρίων ζητώντας την εκδίκαση της, δεν είδε κανένα από αυτά να αποφαίνεται επί της ουσίας της.

Γ. Ως προς την αναστολή των δικονομικών προθεσμιών υπέρ του Δημοσίου κατά τη διάρκεια των δικαστικών διακοπών

45. Η Κυβέρνηση παρατηρεί ότι το Δημόσιο εκπροσωπήθηκε ενώπιον της δικαιοσύνης από ένα κρατικό όργανο. Πρόκειται για το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους, το προσωπικό του οποίου υποχρεωτικά παίρνει την άδεια του κατά τη διάρκεια των δικαστικών διακοπών. Έτσι, κατά τη διάρκεια των δικαστικών διακοπών, το Δημόσιο λειτουργεί με περιορισμένο προσωπικό. Αντίθετα, τα άτομα και οι εκπρόσωποι τους μπορούν να ρυθμίσουν ελεύθερα τις διακοπές τους και να προασπίσουν επιτυχώς τα συμφέροντα τους ακόμα και μέσα σε αυτή την περίοδο. Είναι, λοιπόν, φυσικό το Δημόσιο να επωφελείται

της αναστολής των δικονομικών προθεσμιών κατά τη διάρκεια των δικαστικών διακοπών.

Η προσφεύγουσα απαντά ότι το γεγονός ότι το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους είναι κρατικό όργανο, εγγυάται ακριβώς τη συνέχεια των υπηρεσιών ακόμα και κατά τη διάρκεια των δικαστικών διακοπών. Υπογραμμίζει ότι, όπως οι εκπρόσωποι της Κυβέρνησης, έτσι και τα φυσικά πρόσωπα και οι δικηγόροι τους παίρνουν την άδεια τους κατά το καλοκαίρι.

Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η αρχή της ισότητας των όπλων συνιστά έννοια ευρύτερη από αυτή της δίκαιης δίκης. Συνεπάγεται την υποχρέωση να δίδεται σε κάθε διάδικο μέρος η εύλογη δυνατότητα να αξιολογηθούν τα επιχειρήματα του υπό συνθήκες που δεν το θέτουν σε μειονεκτική θέση με τρόπο αισθητό σε σχέση και με το αντίδικο μέρος (βλ. την απόφαση Dom- bo Beheer B.V. κατά Ολλανδίας, 27.10. 1993, σειρά A-274, σ. 19, §33). Στην προκειμένη περίπτωση, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι εάν η προσφεύγουσα μπορούσε επίσης να κάνει χρήση αυτής της αναστολής της προθεσμίας, η αίτηση της που αφορούσε στον οριστικό προσδιορισμό της αποζημίωσης δεν θα είχε θεωρηθεί ως εκπρόθεσμη σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο νόμο. Θεωρεί, λοιπόν, ότι η προσφεύγουσα αντιμετωπίστηκε κατά τρόπο καθαρά μειονεκτικό σε σχέση με το Δημόσιο.

Δ. Συμπέρασμα

49. Υπό το πρίσμα των διαπιστώσεων που προηγήθηκαν (υπό Α- Γ), το Δικαστήριο εκτιμά ότι η προσφεύγουσα εμποδίστηκε δυσανάλογα στην άσκηση του δικαιώματός της να προσφεύγει ενώπιον δικαστηρίου και ότι, κατά συνέπεια, σημειώθηκε ουσιαστική προσβολή του δικαιώματός πρόσβασης σε δικαστήριο. Επί πλέον, το Δικαστήριο εκτιμά ότι υπήρξε προσβολή της αρχής της ισότητας των όπλων. Συνεπώς, υπήρξε προσβολή του άρθρου 6§1 της Σύμβασης.

3. Ως προς την προτεινόμενη παραβίαση του άρθρου 6§1 σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της Σύμβασης

50. Η προσφεύγουσα παραπονείται ότι εξ αιτίας της αναστολής όλων των δικονομικών προθεσμιών για χάρη του Δημοσίου κατά τη διάρκεια των δικαστικών διακοπών, έχει υποστεί, στα πλαίσια χρήσης του δικαιώματός της για δίκαιη δίκη, το οποίο εγγυάται το άρθρο 6§1 της Σύμβασης, δυσμενή διάκριση αντίθετη με το άρθρο 14 της Σύμβασης, το οποίο έχει ως εξής:

«Η χρήση των αναγνωρισμένων δικαιωμάτων και ελευθεριών μέσα στην (...) σύμβαση πρέπει να εξασφαλιστεί άσχετα από κάθε διάκριση φύλου, φυλής, χρώματος, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προελεύσεως, συμμετοχής σε εθνική μειονότητα, παρουσίας, γεννήσεως ή άλλης καταστάσεως».

51. Όντας σύμφωνο με τις διαπιστώσεις όπως αυτές περιγράφονται παραπάνω στην §49, το Δικαστήριο εκτιμά ότι δεν είναι απαραίτητο να κρίνει για το εν λόγω παράπονο.

4. Ως προς την προτεινόμενη παραβίαση του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1

52. Η προσφεύγουσα αναφέρει ότι έχει παραβιαστεί το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1, το οποίο έχει ως εξής:
«Κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο δικαιούται σεβασμού της περιουσίας του. Κανένας δε δύναται να στερήσει στην ιδιοκτησία αυτού παρά μόνο για λόγους δημοσίας ωφέλειας και με όρους που προ βλέπονται από το νόμο και τις γενικές αρχές του διεθνούς δικαίου».

53. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι, λαμβανομένου υπόψη του περιθωρίου εκτίμησης που το συγκεκριμένο άρθρο αφήνει στις εθνικές αρχές, η αποζημίωση που ορίστηκε από τα εσωτερικά δικαστήρια ήταν ανάλογη σε σχέση με την αξία των απαλλοτριωθέντων αγαθών.

54. Η προσφεύγουσα διαμαρτύρεται ότι στερήθηκε της ιδιοκτησίας της χωρίς για το σκοπό αυτό να λάβει μια πλήρη και δίκαιη αποζημίωση. Σημειώνει ότι η αποζημίωση που έλαβε ανταποκρίνεται μόνο στο ένα τέταρτο της πραγματικής αξίας της ιδιοκτησίας της.

55. Το Δικαστήριο θυμίζει ότι το μέτρο επέμβασης στο δικαίωμα του σεβασμού της ιδιοκτησίας πρέπει να εξισορροπεί κατά τρόπο δίκαιο την εξυπηρέτηση του γενικού συμφέροντος και την επιτακτική ανάγκη για προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του Ανθρώπου (βλέπε μεταξύ άλλων την απόφαση Sporrong και Lonngroth κατά Σουηδίας, 23.09.1982, σειρά A-52, σ. 26, §69). Με σκοπό να εκτιμηθεί, εάν το επίδικο μέτρο σέβεται τη δίκαιη εξισορρόπηση που απαιτείται και, ειδικά, εάν επεβλήθη ή όχι στην προσφεύγουσα ένα δυσανάλογο μέτρο, πρέπει να ληφθούν υπόψη όλες οι παράμετροι που προβλέπονται από το εσωτερικό δίκαιο προκειμένου να προσδιοριστεί η αποζημίωση. Σ' αυτή την περίπτωση, χωρίς την καταβολή ενός λογικού ποσού σε σχέση με την αξία της περιουσίας, η στέρηση της ιδιοκτησίας συνιστά κανονικά μια υπερβολική προσβολή, που δεν θα μπορούσε να δικαιολογηθεί με βάση τα αναφερόμενα στο άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 (βλ. και απόφαση Ιερές Μονές κατά Ελλάδα, 9.12.1994, σειρά A-301-A, σ. 35, §71). Επ' ευκαιρία, το Δικαστήριο σημειώνει ότι για να προσδιοριστεί η αποζημίωση της απαλλοτρίωσης στα τριάντα εκατομμύρια δραχμές, το Ελληνικό Δημόσιο είχε ισχυριστεί ενώπιον των εσωτερικών δικαστηρίων ότι το κτίριο βρισκόταν σε πολύ άσχημη κατάσταση και ότι ήταν «ερείπιο». Ωστόσο, ενώπιον του Δικαστηρίου, η προσφεύγουσα προσκόμισε μία έκθεση εμπειρογνώμονα του Υπουργείου Πολιτισμού, με ημερομηνία 24 Φεβρουαρίου 1993, η οποία χαρακτήριζε το ακίνητο της σαν «τυπικό παράδειγμα αστικής αρχιτεκτονικής των αρχών του αιώνα» και βεβαίωνε ότι ήταν σε πολύ καλή κατάσταση. Ταυτόχρονα επικαλέστηκε έκθεση εμπειρογνώμονα με ημερομηνία 2 Απριλίου 1993 που εκτιμά την αξία της ιδιοκτησίας της (οικόπεδο και κτίσμα) στα 117.088.000 δραχμές. Η προσφεύγουσα προσκομίζει επίσης βεβαίωση του Δήμου Σπάρτης, ο οποίος, το 1990, είχε αποφασίσει να αγοράσει αυτό το ακίνητο προκειμένου να στεγάσει ένα μέρος των υπηρεσιών του Δήμου. Ο Δήμαρχος σημειώνει ότι «το εν λόγω κτίριο επιλέχθηκε, παρά την υψηλή αγοραστική του αξία, λόγω της δεσπόζουσας θέσης του, του αρχιτεκτονικού του ενδιαφέροντος και της ιδιαίτερης αισθητικής του». Η αγορά αυτή ποτέ δεν έγινε, καθώς λίγο καιρό αργότερα αποφασίσθηκε η επίδικη απαλλοτρίωση. Η

προσφεύγουσα προσκόμισε, τέλος, νέα έκθεση εμπειρογνώμονα με ημερομηνία 25 Ιουνίου 1999, ενόρκως βεβαιωμένη ενώπιον του ειρηνοδίκη Σπάρτης, η οποία εκτιμά την σημερινή αξία της περιουσίας στα 147.522.400 δραχμές.

Ενόψει αυτών των στοιχείων, το Δικαστήριο εκτιμά ότι η προσφεύγουσα επαρκώς απέδειξε ότι το ποσό της αποζημίωσης, στο ύψος που προσδιορίστηκε από τα εσωτερικά δικαστήρια, δεν τελούσε σε εύλογη αναλογία με την αξία της περιουσίας της.

Συνεπώς, υπήρξε παραβίαση του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου Αριθ. 1

5. Ως προς την εφαρμογή του άρθρου 41 της Σύμβασης

58. Σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 41 της Σύμβασης,

«Εάν το Δικαστήριο κρίνει ότι υπήρξε παραβίαση των υποχρεώσεων που απορρέουν από τη Σύμβαση και τα Πρωτοκολλά της, και το εσωτερικό δίκαιο του συμβαλλομένου μέρους δεν επιτρέπει ατελώς την επανόρθωση των συνεπειών μιας τέτοιας παραβίασης, το Δικαστήριο χορηγεί, αν απαιτείται, στο αδικηθέν μέρος δίκαιη ικανοποίηση».

Α. Αποζημίωση

59. Η προσφεύγουσα διεκδικεί για υλική αποζημίωση τη διαφορά ανάμεσα στο ποσό το οποίο είχε ζητήσει ενώπιον των δικαστηρίων ως αποζημίωση για την αναγκαστική απαλλοτρίωση από το Δημόσιο (120.000.000 δρχ.) και το ποσό που της καταβλήθηκε από το Δημόσιο (30.000.000 δρχ.) και συγκεκριμένα το ποσό των 90.000.000 δραχμών («κυρίως διαφορά»). Ζητά επί πλέον το ποσό που θα είχε καρπωθεί ως τόκους εάν είχε επενδύσει την κυρίως διαφορά σε ομόλογα του Δημοσίου: αυτό το ποσό θα ανερχόταν στα 79.203.627 δρχ. για μια επένδυση από τις 30 Απριλίου 1993 (ημερομηνία που εκδόθηκε η απόφαση του Πρωτοδικείου Σπάρτης) και στα 57.925.150 δρχ. για μια επένδυση από τις 29 Ιουνίου 1994 (ημερομηνία που εκδόθηκε η απόφαση του Εφετείου του Ναυπλίου). Επικουρικά, η προσφεύγουσα διεκδικεί την απόδοση της περιουσίας της. Επιθυμεί να λάβει επίσης, σε περίπτωση απόδοσης της ιδιοκτησίας της, το ποσό που θα είχε καρπωθεί εάν είχε ενοικιάσει το σπίτι της και στη συνέχεια είχε επενδύσει τα μισθώματα σε ομόλογα του Δημοσίου, και συγκεκριμένα το συνολικό ποσό των 65.066.900 δρχ.

Η προσφεύγουσα ζητά τέλος το ποσό των 10.000.000 δρχ. ως ηθική βλάβη.

Η Κυβέρνηση, η οποία αρνείται την καλή κατάσταση του απαλλοτριωθέντος κτίσματος, εκτιμά ως υπερβολικές τις αξιώσεις της προσφεύγουσας. Προσκομίζει έγγραφο της Εφορίας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων με ημερομηνία 29 Οκτωβρίου 1999, το οποίο πιστοποιεί ότι η επισκευή της οροφής του κτιρίου θα κόστισε 13.500.000 δρχ. και εκτιμά ότι το συνολικό κόστος της ανακαίνισης και της αναμόρφωσης του σε μουσείο θα ανέλθει σε 250.000.000 δρχ.

Το Δικαστήριο δεν πρόκειται να κάνει υποθέσεις για τα οφέλη που η προσφεύγουσα θα είχε επενδύοντας το ποσό που είχε ζητήσει από τα εθνικά δικαστήρια. Ωστόσο, λαμβανομένων υπόψη και των διαπιστώσεων της §57 και των προσκομισθέντων εγγράφων της προσφεύγουσας που εκτιμούν την αξία της περιουσίας της (βλέπε

παραπάνω §9, σημείωση 1), εκτιμά πως είναι ορθό να δοθεί στην προσφεύγουσα όλο το ποσό (120. 000.000 δρχ.) αφαιρουμένου του ποσού που έχει ήδη καταβληθεί έπειτα από την απόφαση του Πρωτοδικείου Σπάρτης (30. 000.000 δρχ.) και συγκεκριμένα το ποσό των 90.000.000 ως υλική αποζημίωση.

Ως προς την ηθική βλάβη, μπορεί εύλογα να θεωρηθεί ότι ο άδικος χαρακτήρας της διαδικασίας και η απουσία μιας ανάλογης αποζημιώσεως για την απαλλοτρίωση της περιουσίας της, δημιούργησαν στην προσφεύγουσα άγχος και ένταση. Κατά δίκαιη κρίση, όπως επιβάλλει το άρθρο 41 της Σύμβασης, το Δικαστήριο της επιδικάζει εκ του γεγονότος αυτού το ποσό των 3.000.000 δρχ.

2. ΣΤΕ Αριθμός 497/2002 (Αναστολή προθεσμίας κατά τις δικαστικές διακοπές και για ιδιώτες)

ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ Γ΄

Συνεδρίασε δημόσια στο ακροατήριο του στις 31 Μαΐου 2001, με την εξής σύνθεση : Γ. Δεληγιάννης, Αντιπρόεδρος, Πρόεδρος του Γ' Τμήματος, Π. Πικραμμένος, Δ. Μπριόλας, Σύμβουλοι, Μ. Γκορτζολίδου, Γ. Τσιμέκας, Πάρεδροι. Γραμματέας η Δ. Μουζάκη, Γραμματέας του Γ' Τμήματος.

Για να δικάσει την από 1 Νοεμβρίου 1999 αίτηση :

των.: ..... το οποίο παρέστη με τον δικηγόρο Γεώργιο Λιβανό (Α.Μ. 7900) που τον διόρισε με πρακτικό του το Δ.Σ. του Νοσοκομείου, ...οι οποίοι παρέστησαν με τον ίδιο ως άνω δικηγόρο Γεώργιο Λιβανό (Α.Μ. 7900), που τον διόρισαν με πληρεξούσια,

κατά του ..... ο οποίος παρέστη με την Χρυσαφούλα Αυγερινού, Πάρεδρο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους.

Με την αίτηση αυτή οι αιτούντες επιδιώκουν να ακυρωθούν : 1) η υπ' αριθμ. Δ1α/οικ. 14685/29.6.1999 απόφαση του Υπουργού Υγείας και Πρόνοιας (τ.ν.π.δ.δ. 108/7.7.1999) και 2) το υπ' αριθμ. Δ1α/1672/7.9.1999 έγγραφο της Γενικής Γραμματέως του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας.

Η εκδίκαση άρχισε με την ανάγνωση της εκθέσεως του Εισηγητή, Συμβούλου, Π. Πικραμμένου.

Κατόπιν το δικαστήριο άκουσε τον πληρεξούσιο των αιτούντων που παρέστησαν, ο οποίος ανέπτυξε και προφορικά τους προβαλλόμενους λόγους ακυρώσεως και ζήτησε να γίνει δεκτή η αίτηση και την αντιπρόσωπο του Υπουργού, η οποία ζήτησε την απόρριψη της.

Μετά τη δημόσια συνεδρίαση το δικαστήριο συνήλθε σε διάσκεψη σε αίθουσα του δικαστηρίου, κ α ι

Αφού μελέτησε τα σχετικά έγγραφα Σκέφθηκε κατά τον Νόμο

1. Επειδή, για την άσκηση της υπό κρίση αιτήσεως έχουν καταβληθεί τα νόμιμα τέλη και το παράβολο (διπλότυπο υπ' αριθμ. 9734307 του 1999 και ειδικό έντυπο παραβόλου του Δημοσίου υπ' αριθμ. Α. 1030871/1999).

2. Επειδή, με την αίτηση αυτή ζητείται από το νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου με την επωνυμία Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Αττικής (Ψ.Ν.Α.) «ΔΡΟΜΟΚΑΪΤΕΙΟ» καθώς και από τους λοιπούς αιτούντες που είναι μέλη του Διοικητικού του Συμβουλίου η ακύρωση των ακολούθων πράξεων: α) της υπ' αριθμ. Δ1α/οικ. 14685/29.6.1999 αποφάσεως του Υπουργού Υγείας και Πρόνοιας (τ.ν.π.δ.δ. 108/7.7.1999), με την οποία συμπληρώθηκε το Διοικητικό Συμβούλιο του πιο πάνω Νοσοκομείου με διορισμό ως τακτικού μέλους της νομαρχιακής συμβούλου Αικατερίνης Αυγερινού ως εκπροσώπου της Νομαρχιακής Αυτοδιοικήσεως, με αναπληρωτή της τον Κωνσταντίνο Κουζή και β) του υπ' αριθμ. Δ1α/1672/7.9.1999 εγγράφου της Γενικής Γραμματέως του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας, με το οποίο, σε απάντηση αιτήματος της Προέδρου του Διοικητικού Συμβουλίου του προαναφερθέντος Νοσοκομείου να ανακληθεί η πιο πάνω απόφαση περί διορισμού στο Διοικητικό Συμβούλιο εκπροσώπου της Νομαρχιακής Αυτοδιοικήσεως, γνωρίζεται στο Νοσοκομείο ότι η μνημονευθείσα απόφαση έχει εκδοθεί κατ' εφαρμογή του άρθρου 28 του ν. 2646/1998 και είναι νόμιμη.

3. Επειδή, με δήλωση στο ακροατήριο του δικηγόρου που έχει ασκήσει την κρινόμενη αίτηση παραιτήθηκαν από το δικόγραφο της, από τους αιτούντες, η Στυλιανή Μονογυιού - Φράγκου και ο Αναστάσιος Τριπολίτης. Κατόπιν αυτού η δίκη πρέπει να κηρυχθεί κατηρημένη ως προς τους ανωτέρω, η δε αίτηση πρέπει να εξετασθεί ως προς τους λοιπούς αιτούντες (άρθρο 30 π.δ/τος 18/1989 Α 8).

4. Επειδή, η δεύτερη προσβαλλόμενη πράξη, με την οποία γνωρίζεται στο Νοσοκομείο «ΔΡΟΜΟΚΑΪΤΕΙΟ» ότι ο διορισμός ως τακτικού μέλους του Διοικητικού του Συμβουλίου της Αικατερίνης Αυγερινού, ως εκπροσώπου της Νομαρχιακής Αυτοδιοικήσεως είναι νόμιμος, έχει, ενόψει του περιεχομένου της, πληροφοριακό χαρακτήρα και συνεπώς στερείται εκτελεστότητας και προσβάλλεται απαραδέκτως με την κρινόμενη αίτηση.

5. Επειδή, με την από 13.2.1880 δημόσια διαθήκη και την από 8/20.2.1880 ιδιόγραφη διαθήκη του Ζωρζή Δρομοκαΐτου ή Πάφιλα συστήθηκε στην Αθήνα φιλανθρωπικό ίδρυμα με την επωνυμία «Θεραπευτήριο Ζωρζή και Ταρσής Δρομοκαΐτου ή Πάφιλα». Η σύσταση του ιδρύματος αυτού εγκρίθηκε με το β.δ. της 16.4.1882 (ΦΕΚ 82), με το οποίο επικυρώθηκε και το καταστατικό του. Μετά τον Α.Ν. 2039/1939 ο οργανισμός του ιδρύματος αυτού, που καταρτίσθηκε από το διοικητικό συμβούλιο του, εγκρίθηκε με το β.δ. της 5.7.1947 (ΦΕΚ 133). Στο άρθρο 4 παρ. 1 του Οργανισμού αυτού ορίζεται ότι η διοίκηση του ιδρύματος το οποίο αποτελεί ν.π.ι.δ. (άρθρο 1) και η

διαχείριση της περιουσίας του ανήκει σε πενταμελές διοικητικό συμβούλιο το οποίο συγκροτείται και ανανεώνεται σύμφωνα με τις διατάξεις της διαθήκης και του από 3.4.1882 καταστατικού του. Εξάλλου, στην παράγραφο 10 του καταστατικού αυτού ορίζεται ότι αν αποθάνει, παραιτηθεί ή για οποιοδήποτε λόγο κωλύεται διαρκώς κάποιος από τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου να εκπληρώσει τα καθήκοντα του τα υπόλοιπα μέλη προβαίνουν σε αντικατάσταση του και γνωστοποιούν την εκλογή στον Υπουργό Εσωτερικών. Τέλος, με το π.δ. 33/1986 (ά.12), το οποίο εκδόθηκε βάσει των διατάξεων του άρθρου 6 παρ. 4 του ν. 1397/1983 και ενόψει της 1425/5.4.1985 αποφάσεως του διοικητικού συμβουλίου του ιδρύματος, αυτό υπήχθη στις διατάξεις του ν.δ. 2592/1953 και έχει αναχθεί σε νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου.

6. Επειδή, μετά ταύτα, εκδόθηκε ο ν. 2646/1998 (Α 236). Με την παρ. 15 του άρθρου 28 του νόμου αυτού αντικαταστάθηκε η παρ. 8 του άρθρου 15 του ν. 2519/1997 (Α 165) ως ακολούθως : «Το Διοικητικό Συμβούλιο των Νοσοκομείων που έχουν συσταθεί με πράξη εν ζωή ή διάταξη τελευταίας βούλησης συγκροτούνται από τα πρόσωπα που ρητά ορίζονται στην ιδρυτική πράξη . . . καθώς και από έναν εκπρόσωπο της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης. Σε κάθε περίπτωση στο Διοικητικό Συμβούλιο των Νοσοκομείων αυτών μετέχει ακόμη ένας εκπρόσωπος των γιατρών και των άλλων επιστημόνων της Ιατρικής Υπηρεσίας του Νοσοκομείου και ένας εκπρόσωπος των άλλων εργαζομένων της Νοσηλευτικής Διοικητικής και Τεχνικής Υπηρεσίας που εκλέγονται αντίστοιχα από αυτούς . . .». Κατ' εφαρμογή της τελευταίας αυτής διατάξεως εκδόθηκε η προσβαλλόμενη από 29.6.1999 (υπ' αριθμ. Δ1α/οικ. 14685) απόφαση του Υπουργού Υγείας και Πρόνοιας (τ.ν.π.δ.δ. 108/7.7.1999) με την οποία συμπληρώθηκε το Διοικητικό Συμβούλιο του Νοσοκομείου «ΔΡΟΜΟΚΑΪΤΕΙΟ» με το διορισμό ως τακτικού μέλους της νομαρχιακής συμβούλου Αικατερίνης Αυγερινού ως εκπροσώπου της Νομαρχιακής Αυτοδιοικήσεως, με αναπληρωτή της τον Κωνσταντίνο Καψή.

7. Επειδή, με έννομο συμφέρον ζητείται η ακύρωση της προσβαλλόμενης αποφάσεως από το αιτούν Νοσοκομείο, εφόσον, κατά τα προαναφερθέντα, με την πράξη αυτή καθορίζεται η σύνθεση του Διοικητικού του Συμβουλίου κατά τρόπο διαφορετικό από αυτόν που προβλέπεται από τις μνημονευθείσες διατάξεις της ιδρυτικής του πράξεως και του καταστατικού του, επί τη βάσει των οποίων οργανώθηκε και λειτούργησε επί σειρά ετών (Πρβλ. Σ.Ε. 5088/1997, 3183/1987, 2152/1979). Περαιτέρω, με έννομο συμφέρον ασκείται η αίτηση και από τους λοιπούς αιτούντες, μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου του Νοσοκομείου σύμφωνα με τις διατάξεις της ιδρυτικής του πράξεως και του καταστατικού του, ενόψει του ευλόγου ενδιαφέροντος τους για την νομιμότητα της συγκροτήσεως και της συνθέσεως του οργάνου που διοικεί το Νοσοκομείο (Πρβλ. Σ.Ε. 1718/1990, 3861/1988). Δεδομένου δε ότι με την αίτηση προβάλλονται λόγοι στηριζόμενοι στην αυτή πραγματική και νομική βάση παραδεκτώς ομοδικούν οι τελευταίοι με το αιτούν Νοσοκομείο (Πρβλ. Σ.Ε. 5088/1997).

8. Επειδή, στη μεν παρ. 1 του άρθρου 4 του Συντάγματος ορίζεται ότι: «Οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου», στη δε παρ. 1 του άρθρου 20 αυτού ότι : «Καθένας έχει δικαίωμα στην παροχή έννομης προστασίας από τα δικαστήρια και μπορεί να αναπτύξει σ' αυτά τις απόψεις του για τα δικαιώματα ή συμφέροντα του όπως νόμος ορίζει...». Εξάλλου, στο άρθρο 6 της κυρωθείσης με το άρθρο πρώτο του ν.δ/τος 53/1974 (Α 256) διεθνούς συμβάσεως της Ρώμης» ... δια την προάσπισιν των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών . . . ορίζεται ότι : «1. Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα όπως η υπόθεσίς του δικασθή δικαίως, δημοσία και εντός λογικής προθεσμίας υπό ανεξαρτήτου και αμερόληπτου δικαστηρίου, το οποίον θα αποφασίσει είτε επί των αμφισβητήσεων επί των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του αστικής φύσεως, είτε επί του βάσιμου πάσης εναντίον του κατηγορίας ποινικής φύσεως . . .» Και ναι μεν, όπως έχει ήδη εκτεθεί σε προηγούμενη σκέψη (υπ' αριθμ. 5), το αιτούν ίδρυμα που έχει ως σκοπό την νοσηλεία και περίθαλψη των υπό ψυχικών νοσημάτων πασχόντων, έχει αναχθεί προφανώς για λόγους εξυπηρετήσεως του δημοσίου συμφέροντος, σε ν.π.δ.δ. και έχει υπαχθεί στις διατάξεις του ν.δ. 2592/1953 (βλ. π.δ/γμα 33/1986-Α 12), προέρχεται όμως από μετατροπή Ιδρύματος που είχε συσταθεί από την ιδιωτική βούληση με διαθήκη και το οποίο, ως εκ τούτου, προστατεύεται από τις διατάξεις του άρθρου 109 του Συντάγματος (και 121 του Αστικού Κώδικα) σε ό,τι αφορά στην απαγόρευση μεταβολής των όρων που έχουν τεθεί με την διαθήκη σχετικά με την διοίκηση του. Επομένως η κρατική παρέμβαση στην συγκρότηση του διοικητικού του συμβουλίου, το οποίο τόσο κατά την συστατική του Ιδρύματος διαθήκη όσο και το οικείο καταστατικό διοικεί το ίδρυμα αυτό και διαχειρίζεται την ιδιωτική περιουσία που έχει καταλειφθεί για την εξυπηρέτηση του σκοπού του, ασκεί επιρροή στην άσκηση δικαιωμάτων αστικής φύσεως κατά την έννοια του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ στο μέτρο που αφορά στη λήψη αποφάσεων σχετικών με την διαχείριση της παραπάνω περιουσίας. Κατ' ακολουθίαν η μνημονευθείσα ανωτέρω διάταξη του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ έχει εφαρμογή στην προκείμενη περίπτωση (Πρβλ. απόφαση της 24.10.1979, Winterwerp κατά Ολλανδίας Α 33).

9. Επειδή, κατά την έννοια των διατάξεων που έχουν παρατεθεί πιο πάνω η αρχή της ισότητας των διαδίκων, που συνιστά ειδική εκδήλωση της αρχής της ισότητας επιβάλλει την ίση μεταχείριση αυτών από τους προσδιορίζοντες τους όρους ασκήσεως του δικαιώματος παροχής δικαστικής προστασίας δικονομικούς νόμους. Επομένως, διατάξεις δικονομικών νόμων με τις οποίες αναγνωρίζεται υπέρ ενός διαδίκου πρόνομο όσον αφορά το ανωτέρω δικαίωμα, με αποτέλεσμα να τίθεται αυτός σε θέση πλεονεκτικότερη εκείνης άλλου διαδίκου, είναι ανίσχυρες καθόσον αποκλείουν της εφαρμογής τους τον τελευταίο αυτόν διάδικο ο οποίος, συνεπώς, για λόγους ίσης μεταχειρίσεως δικαιούται να τύχει της αυτής ευνοϊκής μεταχειρίσεως (βλ. Σ.Ε. 2606/2001).

10. Επειδή, με το άρθρο 11 του Κώδικα περί δικών του Δημοσίου (Κ.Δ. από 26.6 - 10.7.1944, Α 139) προβλέπεται ότι σε όλες τις δίκες του

Δημοσίου καμμία δεν τρέχει προθεσμία εις βάρος του κατά τη διάρκεια των δικαστικών διακοπών, οι οποίες, κατά την παρ. 2 του άρθρου 11 του Ν. 1756/1988 «Κώδικας Οργανισμού Δικαστηρίων και κατάστασης δικαστικών λειτουργιών» (Α 35), αρχίζουν την 1η Ιουλίου και λήγουν την 15^η Σεπτεμβρίου. Με την παρ. 4 του άρθρου 22 του Ν. 1868/1989 (Α 230) ορίστηκε ότι η ανωτέρω διάταξη του άρθρου 11 του από 26.6-10.7.1944 Κ.Δ/τος, ισχύουσα αρχικώς μόνο για τις πολιτικές δίκες και όχι για τα ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας ασκούμενα ένδικα μέσα και βοηθήματα (ΣτΕ Ολομ. 3508/1979), εφαρμόζεται και στις υποθέσεις δικαιοδοσίας του Συμβουλίου της Επικρατείας. Πριν την ανωτέρω επέκταση της, η προαναφερόμενη διάταξη του άρθρου 11 του από 26.6-10.7.1944 Κ.Δ/τος είχε ήδη επεκταθεί: α) ως προς τους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοικήσεως και στις δίκες ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας με το άρθρο 75 του Ν. 1416/1984 (Α 18) και β) ως προς το Ι.Κ.Α. με το άρθρο 5 του Ν. 3210/1955 (Α 115), περαιτέρω επεκταθείσα και στους λοιπούς οργανισμούς αρμοδιότητας του Υπουργείου Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων με την παρ. 9 του άρθρου 21 του Ν. 1902/199 (Α 138), ενώ με την νεότερη διάταξη της παρ. 4 του άρθρου 28 του Ν. 2579/1998 (Α 31) το ανωτέρω ειδικό νομικό καθεστώς αναστολής των προθεσμιών για την άσκηση ενδίκων μέσων και βοηθημάτων από το Δημόσιο και τα ανωτέρω νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου επεκτάθηκε σε όλα τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου. Τέλος, με την παρ. Ια του άρθρου 4 του Ν. 2479/1997 (Α 67) ορίζεται ότι «Οι προθεσμίες για την άσκηση των ενδίκων βοηθημάτων και μέσων ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας αναστέλλονται για το χρονικό διάστημα από της 1ης έως 31^{ης} Αυγούστου. Δεν θίγεται η ισχύουσα νομοθεσία που αφορά τις προθεσμίες του Δημοσίου και των οργανισμών τοπικής αυτοδιοικήσεως». Στην προκείμενη περίπτωση, εφόσον η προσβαλλόμενη υπουργική απόφαση με την οποία συμπληρώθηκε το Διοικητικό Συμβούλιο του Νοσοκομείου «ΔΡΟΜΟΚΑΪΤΕΙΟ» δημοσιεύθηκε στο τεύχος ν.π.δ.δ της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως της 7.7.1999 (υπ' αριθμ. 108), η προθεσμία για την προσβολή της ανεστάλη, σύμφωνα με τις πιο πάνω διατάξεις, κατά τη διάρκεια των δικαστικών διακοπών και άρχισε να τρέχει στις 16.9.1999. Επομένως, κατά το μέρος που ασκείται από το αιτούν νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου με την επωνυμία Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Αττικής «ΔΡΟΜΟΚΑΪΤΕΙΟ» η κρινόμενη αίτηση, κατατεθείσα στην Γραμματεία του Συμβουλίου της Επικρατείας στις 5.11.1999, έχει ασκηθεί εμπροθέσμως.

11. Επειδή, περαιτέρω, γεννάται το ζήτημα εάν η υπό κρίση αίτηση ασκείται εμπροθέσμως από τους λοιπούς αιτούντες ιδιώτες διαδίκους, δεδομένου ότι, όπως έχει ήδη αναφερθεί, με τις ανωτέρω διατάξεις της παρ. 4 του άρθρου 22 του Ν. 1868/1989 και της παρ. Ια του άρθρου 4 του Ν. 2479/1997 εισάγεται υπέρ του Δημοσίου προνόμιο έναντι των ιδιωτών διαδίκων όσον αφορά στην διάρκεια της αναστολής των εις βάρος τους προθεσμιών, κατά τις δικαστικές διακοπές, στις δίκες ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, εφ' όσον για μεν το πρώτο η

αναστολή διαρκεί, δυνάμει της πρώτης των ανωτέρω διατάξεων, καθόλη τη διάρκεια των δικαστικών διακοπών, δηλαδή από 1ης.7. έως 15ης.9. ενώ για τους δεύτερους διαρκεί, δυνάμει της δεύτερης των αυτών διατάξεων, μόνο από 1ης έως 31ης.8.

12. Επειδή το Τμήμα φέρεται προς την γνώμη ότι οι ανωτέρω ρυθμίσεις, δια των οποίων διαφοροποιείται εις βάρος του ιδιώτου διαδίκου η προθεσμία ασκήσεως ενδίκου μέσου μεταξύ του Δημοσίου και των ιδιωτών διαδίκων είναι, κατά τα αναφερόμενα στην ένατη σκέψη, ανίσχυρες ως αντικείμενες στην αρχή της δικονομικής ισότητας των διαδίκων όπως αυτή συνάγεται από τις παρατεθείσες ανωτέρω διατάξεις του Συντάγματος και της ΕΣΔΑ. Ειδικότερα, η μεν πρώτη είναι ανίσχυρη, κατά το μέρος που αποκλείει από την εφαρμογή της τους ιδιώτες διαδίκους, οι οποίοι επομένως δικαιούνται για λόγους ίσης μεταχειρίσεως προς το Δημόσιο να τύχουν, όπως και αυτό, της αυτής μεταχειρίσεως, δηλαδή της αναστολής προθεσμιών για την άσκηση ενδίκων μέσων, καθ' όλη τη διάρκεια των δικαστικών διακοπών, η δε δεύτερη διότι περιορίζει για τους ιδιώτες διαδίκους στο χρονικό διάστημα από 1ης έως 31ης.8. την προς αποκατάσταση της ίσης μεταχειρίσεως τους προς το Δημόσιο προαναφερόμενη επέκταση της αναστολής, καθ' όλη τη διάρκεια των δικαστικών διακοπών (πρβλ. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, υπόθεση Πλατάκου κατά Ελλάδας, απόφαση της 11.1.2001, contra ΣτΕ Ολομ. 1386/1994, Ολομ. 2156/1998, Ολομ. 3433/1998).

13. Επειδή, στην προκείμενη περίπτωση, η προσβαλλόμενη απόφαση δημοσιεύθηκε, όπως έχει ήδη εκτεθεί πιο πάνω, στις 7.7.1999 (τ.ν.π.δ.δ. 108), η δε κρινόμενη αίτηση ασκήθηκε στις 5.11.1999. Συνεπώς, ενόψει της ανωτέρω γνώμης που επικράτησε στο Τμήμα, προς αποκατάσταση της ίσης μεταχειρίσεως των μνημονευθέντων ιδιωτών αιτούντων προς το Δημόσιο, ισχύει και γι' αυτούς η αναστολή των προθεσμιών, καθ' όλη την διάρκεια των δικαστικών διακοπών, οπότε η κρινόμενη αίτηση έχει ασκηθεί εμπροθέσμως και ως προς αυτούς την 51η ημέρα από την λήξη αυτών (16.9.1999), δεδομένου ότι η προθεσμία προς άσκηση της δεν είχε καν αρχίσει να τρέχει, αφού η δημοσίευση της προσβαλλόμενης αποφάσεως έγινε κατά την διάρκεια των δικαστικών διακοπών. Εάν όμως ήθελε τυχόν γίνει δεκτή η άποψη ότι οι ανωτέρω αναφερόμενες διατάξεις είναι ισχυρές, τότε η κρινόμενη αίτηση θα ήταν εκπρόθεσμη ως προς τους προαναφερθέντες διαδίκους, διότι, αφαιρουμένου μόνο του χρονικού διαστήματος από 1ης έως 31.8.1999, αυτή ασκήθηκε την 90η ημέρα από την δημοσίευση της προσβαλλόμενης αποφάσεως. Ενόψει όμως της γενικότερης σημασίας του ζητήματος αυτού και της αντίθετης προς την άποψη που επικράτησε στο Τμήμα προγενέστερης νομολογίας της Ολομελείας το ζήτημα αυτό πρέπει να παραπεμφθεί στην Ολομέλεια του Δικαστηρίου προς επίλυση (Πρβλ. Σ.Ε. 2606/2001).

14. Επειδή, κατά το άρθρο 109 του Συντάγματος, δεν επιτρέπεται η μεταβολή του περιεχομένου ή των όρων διαθήκης, κωδικέλλου ή δωρεάς, ως προς τις διατάξεις τους υπέρ του Δημοσίου ή υπέρ κοινωφελούς σκοπού (παρ. 1). Κατ' εξαίρεση επιτρέπεται η

επωφελέστερη αξιοποίηση ή διάθεση για τον ίδιο ή άλλο κοινωφελή σκοπό εκείνου που καταλείφθηκε ή δωρήθηκε, στην περιοχή που καθόρισε ο δωρητής ή ο διαθέτης ή στην ευρύτερη της περιφέρεια, όταν βεβαιωθεί με δικαστική απόφαση ότι η θέληση του διαθέτη ή του δωρητή δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί για οποιοδήποτε λόγο, καθόλου ή κατά το μεγαλύτερο μέρος του περιεχομένου της, καθώς και αν μπορεί να ικανοποιηθεί πληρέστερα με την μεταβολή της εκμετάλλευσης, όπως νόμος ορίζει (παρ. 2). Κατά την έννοια των πιο πάνω διατάξεων που έχουν υπαγορευθεί από λόγους υπέρτερου κοινωνικού συμφέροντος, απαγορεύεται η αλλοίωση, με διοικητική ή και νομοθετική ακόμα πράξη, των όρων της διαθήκης που αναφέρονται στον τρόπο διοικήσεως και διαχειρίσεως της υπέρ του δημοσίου ή κοινωφελούς σκοπού καταβληθείσης περιουσίας, όπως και στον τρόπο εκλογής των διοικητών και διαχειριστών της (βλ. Σ.Ε. 4/1991, 819, 1718, 2697/1990, 1615/1989 κ.ά.), γιατί οι όροι αυτοί αποτελούν, μετά του κοινωφελούς σκοπού, ουσιώδες μέρος της βουλήσεως του διαθέτου της περιουσίας υπέρ του σκοπού αυτού και συνεπώς εμπίπτουν στην συνταγματική προστασία, διασφαλιζόμενοι από τις επεμβάσεις της νομοθετικής εξουσίας (βλ. Σ.Ε. 4/1991, 400/1986).

15. Επειδή, στην προκείμενη περίπτωση με το καταστατικό και τον οργανισμό του Ιδρύματος «ΔΡΟΜΟΚΑΪΤΕΙΟ» προβλέφθηκε ρητά τη ύπαρξη διοικητικού συμβουλίου που θα διοικεί το ίδρυμα και θα διαχειρίζεται την περιουσία του, αποτελούμενου από ορισμένο αριθμό μελών (τέσσερις αρχικά και πέντε ακολούθως) και καθορίσθηκε αποκλειστικά ο τρόπος αναδείξεως τους (βλ. το άρθρο 4 παρ. 1 του Οργανισμού στο οποίο ρητά ορίζεται ότι η διοίκηση του Ιδρύματος και η διαχείριση της περιουσίας του ανήκει σε πενταμελές Διοικητικό Συμβούλιο συγκροτούμενο και ανανεούμενο κατά τις διατάξεις της διαθήκης και του συνταχθέντος από τους εκτελεστές από 3 Απριλίου 1882 καταστατικού του Ιδρύματος). Εφόσον, λοιπόν, ρυθμίσθηκε πλήρως από τον διαθέτη το θέμα του αριθμού των μελών και του τρόπου συγκροτήσεως του Διοικητικού Συμβουλίου του Ιδρύματος δεν είναι συνταγματικά επιτρεπτή νομοθετική πρόβλεψη περί προσθήκης στο εν λόγω Διοικητικό Συμβούλιο και άλλων προσώπων, ξένων προς την βούληση του διαθέτη, η οποία δεν δικαιολογείται από αποχρώντες λόγους δημοσίου συμφέροντος, ούτε υπαγορεύεται από λειτουργικούς λόγους. Κατά συνέπεια, η διάταξη του εδ. β' της παρ. 8 του άρθρου 15 του ν. 2519/1997 (Α 65), όπως το εδάφιο αυτό αντικαταστάθηκε με την παρ. 15 του άρθρου 28 του ν. 2646/1998 (Α 236), κατά το μέρος που προβλέπει την συμμετοχή ενός εκπροσώπου της Νομαρχιακής Αυτοδιοικήσεως στο Διοικητικό Συμβούλιο των νοσοκομείων που έχουν συσταθεί με διαθήκη ή δωρεά, κατά το μέρος δηλαδή που προβλέπει την συμμετοχή προσώπων τα οποία, ενόψει των αρμοδιοτήτων που έχουν ανατεθεί στην Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση και της εποπτείας που αυτή ασκεί στα εν λόγω νοσηλευτικά ιδρύματα, ουδένα δεσμό έχουν με την διοίκηση και λειτουργία των προαναφερθέντων νοσοκομείων (βλ. π.χ. τις σχετικές διατάξεις των νόμων 2519/1997, 2647/1998) αντίκειται στο πιο πάνω άρθρο 109 του

Συντάγματος, γιατί με τον τρόπο αυτό αλλοιώνονται οι όροι της ιδρυτικής πράξεως που αναφέρονται στον τρόπο εκλογής των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου του Ιδρύματος αυτού (Πρβλ. Σ.Ε. 4/1991, 1718, 2697/1990, 3861, 3183/1997, 1310/1983). Για τον λόγο δε αυτόν, βασίμως προβαλλόμενο με την υπό κρίση αίτηση, πρέπει αυτή να γίνει δεκτή και ν' ακυρωθεί η προσβαλλόμενη από 29.6.1999 απόφαση του Υπουργού Υγείας και Πρόνοιας με την οποία συμπληρώθηκε το Διοικητικό Συμβούλιο του Ψυχιατρικού Νοσοκομείου «ΔΡΟΜΟΚΑΪΤΕΙΟ» με τον διορισμό σ' αυτό ενός εκπροσώπου της Νομαρχιακής Αυτοδιοικήσεως με τον αναπληρωτή του. Ενόψει όμως της γενικότερης σημασίας του ζητήματος το Τμήμα κρίνει ότι και το ζήτημα αυτό πρέπει να παραπεμφθεί στην Ολομέλεια του Δικαστηρίου προς επίλυση.

ΔΙΑ ΤΑΥΤΑ

Καταργεί την δίκη ως προς τους αιτούντες.....

Απέχει ν' αποφανθεί κατά τα λοιπά και παραπέμπει τα αναφερόμενα στο σκεπτικό της αποφάσεως ζητήματα στην Ολομέλεια του Δικαστηρίου προς επίλυση.

Ορίζει εισηγητή ενώπιον αυτής τον Σύμβουλο Π. Πικραμμένο. Η διάσκεψη έγινε στην Αθήνα στις 26 Ιουνίου 2001 Ο Πρόεδρος του Γ' Τμήματος Η Γραμματέας του Γ' Τμήματος Γ. Δεληγιάννης Δ. Μουζάκη και η απόφαση δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση της 21ης Φεβρουαρίου 2002.

Ο Πρόεδρος του Γ' Τμήματος Η Γραμματέας του Γ' Τμήματος Γ. Σταυρόπουλος Δ. Μουζάκη

3. Διοικ. Εφετείο Αθηνών 1090/1993 (Παράσταση συνηγόρου σε πειθαρχικές διαδικασίες - Αντισυνταγματική η αντίθετη διάταξη)

Πρόεδρος: Δημ. Μπαρδούτσος.

Εισηγητής: Αριστ. - Γεώρ. Βώρος, Εφέτης.

Δικηγόροι: Νικ. Αντωνόπουλος, Ιωάν. Ευαγγελόπουλος.

Επειδή με την αίτηση αυτή ο αιτών, υπάλληλος του ΙΚΑ του κλάδου ΠΕ με βαθμό Β', ζητά παραδεκτώσ ν' ακυρωθεί η 100/Συνεδρ. 14η/18.6.1991 απόφαση του Α' Υπηρεσιακού Συμβουλίου Υπαλλήλων ΙΚΑ (θέμα 4ο), με την οποία απορρίφθηκε η από 10.10.88 έφεση του (ενδικοφανής προσφυγή) κατά της 61/16.9.88 απόφασης του Διευθυντή του Τοπικού Υποκαταστήματος ΙΚΑ Αιγάλεω, με την οποία επεβλήθη σ' αυτόν η πειθαρχική ποινή του προστίμου ίσου με το 1/6 των μηνιαίων αποδοχών του για βραδεία προσέλευση, πρόωρη αποχώρηση και αυθαίρετη απουσία από την υπηρεσία του.

Επειδή, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 237 παρ. 5 του Υπαλληλικού Κώδικα (π.δ. 611/1977) απαγορεύεται η παράταση ή συμπαράσταση πληρεξουσίου ενώπιον του πειθαρχικού συμβουλίου

κατά την εκδίκαση πειθαρχικής υπόθεσης. Εξάλλου, το άρθρο 39 του ν.δ. 3026/1954, όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 14 του ν. 1366/1983 (ΦΕΚ 81 Α'), ορίζει ότι: "1. Έργο του δικηγόρου είναι να αντιπροσωπεύει και υπερασπίζει τον εντολέα του ενώπιον κάθε δικαστηρίου και ενώπιον κάθε αρχής και επιτροπής ειδικής δικαιοδοσίας, καθώς και των πειθαρχικών συμβουλίων, ενεργώντας ελεύθερα και ανεμπόδιστα κάθε αναγκαία πράξη γι' αυτό, καθώς και να παρέχει στον εντολέα του νομικές συμβουλές και γνωμοδοτήσεις. Η άσκηση του έργου αυτού ανήκει αποκλειστικά στο δικηγόρο. Επίσης είναι αποκλειστικό έργο του δικηγόρου η νομική επιμέλεια φορολογικών, δασμολογικών και διοικητικών γενικά υποθέσεων, καθώς και η κατάθεση σημάτων και διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας. 2. Κατ' εξαίρεση επιτρέπεται η αυτοπρόσωπη παράσταση του ενδιαφερομένου και η επιμέλεια των υποθέσεων του χωρίς δικηγόρο ενώπιον διοικητικών αρχών, εκτός αν ορίζει διαφορετικά ο νόμος. 3. ...". Κατά την έννοια της τελευταίας αυτής διάταξης, παρέχεται στους ενδιαφερομένους η ευχέρεια να παρίστανται με δικηγόρο ενώπιον των διαφόρων πειθαρχικών συμβουλίων, εφόσον όμως οι ειδικές διατάξεις που ρυθμίζουν την οργάνωση και τη λειτουργία των συμβουλίων αυτών δεν το απαγορεύουν ρητά. Επομένως η παραπάνω ρητή ειδική διάταξη του άρθρου 237 παρ. 5 του Υπαλληλικού Κώδικα, που απαγορεύει την παράσταση των υπαλλήλων με πληρεξούσιο δικηγόρο στα πειθαρχικά συμβούλια, εξακολουθεί να ισχύει και μετά τη νεότερη γενική διάταξη του άρθρου 14 του ν. 1366/1983, η οποία αναφέρεται συνολικά στο έργο των δικηγόρων και δεν καταργεί ρητά τυχόν αντίθετες διατάξεις (ΣτΕ 4261/1987).

Επειδή, το συνταγματικά κατοχυρωμένο (άρθρο 20 παρ. 2 του Σ.) δικαίωμα κάθε διοικούμενου για προφανώς αποτελεσματική προηγούμενη ακρόαση του από τη διοίκηση, περιλαμβάνει κάθε νόμιμο μέσο που συντείνει στην καλλίτερη υπεράσπιση των δικαιωμάτων και συμφερόντων του. Έτσι, η υπεράσπιση του πολίτη ενώπιον των διοικητικών αρχών πρέπει να μπορεί να φθάσει στα ακραία όρια της αποτελεσματικότητας της, για το σκοπό δε αυτό προβλέπεται από το νόμο ειδική κατηγορία επιστημόνων, αυτή των δικηγόρων, που είναι επιφορτισμένοι με το έργο αυτό. Ο δικηγόρος, ως νομικός, θα δια φωτίσει κατά πάσα πιθανότητα πληρέστερα τη διοίκηση και θα συμβάλλει στην ορθή διερεύνηση της υποθέσεως και στην απονομή ουσιαστικής δικαιοσύνης. Τούτο μάλιστα επιβάλλεται πολύ περισσότερο κατά τη διαδικασία ενώπιον των πειθαρχικών συμβουλίων του άρθρου 221 του Υπαλληλικού Κώδικα, αφενός μεν, λόγω του πολύπλοκου των εξεταζομένων από αυτά υποθέσεων και της αδυναμίας, ελλείψει ειδικών γνώσεων του εγκαλούμενου, να αντιμετωπίσει τα νομικά και ουσιαστικά ζητήματα που ανακύπτουν και αφετέρου λόγω της φύσεως των επιβαλλόμενων κατά το άρθρο 207 του Υ.Κ. πειθαρχικών ποινών (έγγραφο επίπληξη, πρόστιμο μέχρι αποδοχών τριών μηνών, δυσμενής μετάθεση, διακοπή του δικαιώματος προς προαγωγή από ενός μέχρι πέντε ετών, υποβιβασμός, οριστική παύση), που προσάπτουν μομφή η οποία προσβάλλει την προσωπικότητα του.

Επομένως, το συνταγματικό δικαίωμα της προηγούμενης ακρόασης του εγκαλούμενου υπαλλήλου περιλαμβάνει και το δικαίωμα παράστασης ή συμπαράστασης του με δικηγόρο ενώπιον των παραπάνω πειθαρχικών συμβουλίων, η δε διάταξη του άρθρου 237 παρ. 5 του Υ.Κ., που απαγορεύει τούτο ρητώς, είναι ανίσχυρη, ως αντικείμενη στην πιο πάνω συνταγματική διάταξη. Εξάλλου, το δικαίωμα αυτό της νόμιμης υπεράσπισης από δικηγόρο, βρίσκει έρεισμα και στις νεότερες τάσεις που επικρατούν σχετικά με την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων, οι οποίες εκφράζονται στο άρθρο 6 παρ. 3 της Συμβάσεως της Ρώμης, η οποία κυρώθηκε με το ν.δ. 53/1974 και αποτελεί, σύμφωνα με το άρθρο 28 του Συντάγματος, αναπόσπαστο μέρος του Ελληνικού Εσωτερικού Δικαίου (πρβλ. τις συναφείς Δ.Ε.Α. 1952/91, 41/90 και τις συναφείς αλλά αντίθετες ΣτΕ 2235/65 και 3054/70).

Επειδή, σύμφωνα με όσα έγιναν ερμηνευτικώς δεκτά στην προηγούμενη σκέψη, το αίτημα του εγκαλουμένου και ήδη αιτούντος να παραστεί με δικηγόρο ενώπιον του Α' Υπηρεσιακού Συμβουλίου Υπαλλήλων ΙΚΑ κατά τη συζήτηση σ' αυτό της αναφερόμενης στην πρώτη σκέψη της απόφασης αυτής πειθαρχικής υποθέσεως του βρίσκει έρεισμα απευθείας στην πιο πάνω διάταξη του άρθρου 20 παρ. 2 του Σ. και είναι νόμιμο. Επομένως, η ρητή απόρριψη του αιτήματος αυτού εκ μέρους του Συμβουλίου, που είχε ως συνέπεια να στερηθεί ο αιτών από το νόμιμο αυτό δικαίωμα του, αποτελεί παράβαση ουσιώδους τύπου της διαδικασίας και για το λόγο αυτόν, που βάσιμα προβάλλεται, πρέπει ν' ακυρωθεί η προσβαλλόμενη απόφαση, κατ' αποδοχή της κρινόμενης αίτησης.

4. Επιτροπή Αναστολών ΣτΕ 718/1993 (Αντισυνταγματική η απαγόρευση αναστολής εκτέλεσης)

Πρόεδρος: ΒΑΣ. ΜΠΟΤΟΠΟΥΛΟΣ Εισηγητής: Π. Ν. ΦΛΩΡΟΣ

Επειδή, με την αίτηση ζητείται να ανασταλεί η εκτέλεση της 18344/9/2163/26.8.1993 πράξης της Διευθύντριας της Διεύθυνσης Εποπτείας ΜΜΕ της Γεν. Γράμμα. Τύπου και Πληροφοριών του Υπ. Προεδρίας. Με την πράξη αυτή, που εκδόθηκε με εντολή Υπουργού, διατάχθηκε η διακοπή λειτουργίας ιδιωτικών τηλεοπτικών σταθμών που λειτουργούσαν χωρίς άδεια. Η αναστολή ζητείται κατά το μέρος που η πράξη αυτή αφορά τη διακοπή λειτουργίας του ιδιωτικού τηλεοπτικού σταθμού της αιτούσης εταιρίας. Κατά της πιο πάνω πράξης η αιτούσα έχει ασκήσει και αίτηση ακυρώσεως για την οποία ορίστηκε δικάσιμος η 10.12.1993.

Επειδή, από τον συνδυασμό του άρθρου 20 παρ. 1 του Συν/τος, που κατοχυρώνει το δικαίωμα της έννομης προστασίας από τα δικαστήρια, και του άρθρου 95 του Συντάγματος, που κατοχυρώνει το ένδικο μέσο της αίτησης ακυρώσεως, συνάγεται ότι ο κοινός νομοθέτης υποχρεούται να εξασφαλίζει την αξίωση για παροχή έννομης

προστασίας έναντι των εκτελεστών πράξεων των διοικητικών αρχών. Η προστασία δε αυτή, κατά την έννοια των πιο πάνω διατάξεων, δεν είναι μόνο η οριστική επίλυση της ένδικης διαφοράς, δηλαδή η έκδοση οριστικής απόφασης, αλλά κι η προσωρινή έννομη προστασία, η λήψη δηλαδή το κατάλληλου μέτρου για να αποσοβηθεί η ανεπανόρθωτη βλάβη που κατά περίπτωση συνδέεται με την άμεση εκτέλεση της διοικητικής πράξης, ήτοι να αποσοβηθεί η ματαίωση του σκοπού για τον οποίο παρέχεται το ένδικο μέσο της αίτησης ακυρώσεως.

Επειδή εξάλλου στο άρθρο 52 παρ. 2 του π.δ. 18/1989 (φ.8 Α) ορίζεται ότι «Επιτροπή που συγκροτείται κάθε φορά από τον Πρόεδρο του Συμβουλίου ή του αρμοδίου Τμήματος και απαρτίζεται από τον ίδιο ή το νόμιμο αναπληρωτή του, τον εισηγητή που έχει ορισθεί για την υπόθεση και ένα Σύμβουλο, μπορεί μετά από αίτηση εκείνου που άσκησε αίτηση ακυρώσεως, να αναστείλει την εκτέλεση της προσβαλλόμενης πράξης, με αιτιολογημένη απόφαση η οποία εκδίδεται εν συμβουλίων". Εξάλλου, όπως γίνεται παγίως δεκτό, η αναστολή εκτέλεσης της προσβαλλόμενης εκτελεστής διοικητικής πράξης, που προβλέπεται από την παραπάνω διάταξη, χορηγείται όταν από την άμεση εκτέλεση της πράξης αυτής επέρχεται στον αιτούντα βλάβη που δεν μπορεί να επανορθωθεί η μπορεί να επανορθωθεί δύσκολα, αν ευδοκιμήσει η αίτηση ακυρώσεως. Το σύστημα αυτό προσωρινής προστασίας, που αποσκοπεί στην διασφάλιση της αποτελεσματικότητας της έννομης προστασίας που παρέχεται με την άσκηση της αίτησης ακυρώσεως, θεσπίζεται, σύμφωνα με όσα αναπτύσσονται στην προηγούμενη σκέψη, κατ' επιταγή των άρθρων 20 παρ. 1 και 95 Συν/τος και κατοχυρώνεται από τις συνταγματικές αυτές διατάξεις. Ενόψει αυτών, η διάταξη του τελευταίου εδαφίου του άρθρου 16Α του ν. 1730/1987 (φ. 135 Α), που προστέθηκε με το άρθρο 27 του ν. 1941/1991 (φ. 41Α), η οποία προβλέπει, μεταξύ άλλων, ότι οι πράξεις της Διοίκησης με τις οποίες λαμβάνονται μέτρα που αφορούν τις άδειες ίδρυσης, εγκατάστασης

και λειτουργίας ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών σταθμών, όπως είναι και η προσβαλλόμενη πράξη, με την οποία αποφασίστηκε η διακοπή λειτουργίας του τηλεοπτικού σταθμού της αιτούσης, δεν υπόκεινται για οποιοδήποτε λόγο σε αναστολή εκτέλεσης από διοικητική η δικαστική αρχή, παραβιάζει, κατά το μέρος που αφορά την από μέρους του δικαστηρίου προστασία του πολίτη δια της αναστολής εκτελέσεως, συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα και είναι συνεπώς ανίσχυρη και ανεφάρμοστη.

Επειδή, με την απόφαση της οποίας ζητείται η αναστολή εκτέλεσης διατάσσεται η διακοπή λειτουργίας, μεταξύ άλλων, και του τηλεοπτικού σταθμού της αιτούσης εταιρίας. Η Επιτροπή ενόψει του περιεχομένου της πιο πάνω πράξης, αφού έλαβε υπόψη τα στοιχεία του φακέλου που απέστειλε η Διοίκηση καθώς και τα στοιχεία που προσκόμισε η αιτούσα (βλ. δύο τεχνικές αναφορές από 20.2.1993 και 22.9.1993, αντίστοιχα, των μηχανικών Χ.Κ. και Ν.Κ. προς το διοικητικό συμβούλιο της αιτούσης εταιρίας), πιθανολογεί ότι ο ιδιωτικός τηλεοπτικός σταθμός της λειτούργησε, εκπέμποντας

δοκιμαστικά, χωρίς άδεια λειτουργίας, εν γνώσει και με την πλήρη ανοχή της Διοίκησης (βλ. τα 59098/24.2.1992 έγγραφο του Υπ. Μεταφ. και Επικοινωνιών και 71725/30.4.1993 έγγραφο του Δ/ντή της Διεύθυνσης Τεχνικής και Ελέγχου Επικοινωνιών της Γεν. Επικοινωνιών του Υπ. Μεταφορών και Επικοινωνιών) κατά τους τελευταίους μήνες του έτους 1991 έως και τον Ιανουάριο του 1992, ακολούθως δε, ύστερα και από θετική γνωμοδότηση του Εθν. Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης για τη χορήγηση άδειας λειτουργίας, από τον Ιανουάριο του έτους 1993 έως την έκδοση της προσβαλλόμενης πράξης. Επίσης, από τις παραπάνω τεχνικές εκθέσεις πιθανολογείται ότι η αιτούσα εταιρία πραγματοποίησε κατά τα έτη 1992 και 1993 εξαιρετικά υψηλές επενδύσεις για εγκαταστάσεις, ηλεκτρονικό εξοπλισμό και λειτουργικές δαπάνες του τηλεοπτικού σταθμού της. Με τα δεδομένα αυτά η Επιτροπή, εκτιμώντας ιδιαιτέρως και το γεγονός ότι τυχόν διακοπή της λειτουργίας τηλεοπτικού σταθμού κατά τη διάρκεια της τρέχουσας προεκλογικής περιόδου θα παρεμπόδιζε την επιβαλλόμενη κατά την περίοδο αυτή ελεύθερη διακίνηση των πολιτικών απόψεων και ιδεών, κρίνει ότι η πραγματική κατάσταση που δημιουργήθηκε με την ανοχή μάλιστα και ευθύνης της Διοίκησης, πρέπει να προστατευθεί κατά το άρθρο 52 του π.δ. 18/1989 και ότι η διακοπή λειτουργίας του τηλεοπτικού σταθμού της αιτούσης θα της προκαλέσει βλάβη δυσχερώς επανορθώσιμη, ανά γίνει δεκτή η αίτηση ακυρώσεως. Για το λόγο αυτόν, πρέπει να γίνει δεκτή η κρινόμενη αίτηση και να ανασταλεί η εκτέλεση της προσβαλλόμενης πράξης μέχρι να δημοσιευθεί η απόφαση του Συμβ. Επικρατείας επί της αιτήσεως ακυρώσεως.

5. ΟλΣτΕ 542/1999 (Αντισυνταγματική η κατάργηση εκκρεμών δικών)

Εισηγήτρια: Α. Τσαμπάση

1. Επειδή, δια την άσκησιν της υπό κρίσιν αιτήσεως κατεβλήθησαν τα κατά νόμον τέλη και το παράβολον, ζητείται δε δι' αυτής η αναίρεσις της υπ' αριθ. 3011/1992 αποφάσεως του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών, απορριπτικής εφέσεως της αναιρεσειούσης Δημοσίας Επιχειρήσεως Ηλεκτρισμού κατά της υπ αριθ. 3038/1991 αποφάσεως του Διοικητικού Πρωτοδικείου Αθηνών. Δια της πρωτοδικαστικής αποφάσεως είχε γίνει δεκτή προσφυγή των αναιρεσιβλήτων συνταξιούχων της ως άνω επιχειρήσεως, επί θέματος αναφερομένου εις αναπροσαρμογήν των συντάξεων των.

2. Επειδή η αίτησις εισάγεται εις την Ολομέλειαν, δυνάμει της υπ' αριθ. 4510/1996 παραπεμπτικής αποφάσεως του Α' Τμήματος, λόγω σπουδαιότητας, βάσει του άρθρου 14 παρ. 2 του κωδ. διατάγματος 18/1989, προς επίλυσιν του ζητήματος αν αντίκειται στα άρθρα 24 και 26 του Συντάγματος η διάταξη του άρθρου 7 παρ. 3 του ν. 2217/1994, κατά το μέρος που δι' αυτής εισάγονται αναδρομικοί ουσιαστικοί ρυθμίσεις εφαρμοστέοι και επί δικών εκκρεμών ενώπιον του

Αναιρετικού, προβλεπομένης και της παραγραφής σχετικών αξιώσεων καθώς και της καταργήσεως συναφών δικών.

3. Επειδή, μετά την άσκησιν της υπό κρίσιν αιτήσεως αναιρέσεως, εδημοσιεύθη ο ν. 2217/1994 (φ. 83), δια του άρθρου 7 παρ. 3 του οποίου ωρίσθη ότι το κατά τον χρόνον ισχύος του πρώτου εδαφίου του άρθρου 11 του ν. 4491/1966 μισθολογικόν κλιμάκιον της ΔΕΗ εις το οποίον προσήγγιζεν ο βασικός μισθός του συνταξιούχου κατά την αποχώρησίν του εκ της υπηρεσίας, εις ουδεμίαν περίπτωσιν δύναται να είναι ανώτερον του κατά τον αυτόν χρόνον ισχύοντος καταληκτικού μισθολογικού κλιμακίου της κατηγορίας του Κανονισμού Καταστάσεως Προσωπικού της ΔΕΗ, εις την οποίαν ανήκει ο αντίστοιχος εν ενεργεία μισθωτός της ΔΕΗ με τα αυτά τυπικά προσόντα ή τας αντιστοιχούς επαγγελματικός αδείας, υπό την επιφύλαξιν ότι, πάντως, προκειμένου περί των συνταξιούχων των προερχομένων έκτης πρώην Η. Ε.Α.Π.-Ε.Η.Ε., το ποσοστόν αναπροσαρμογής ή προσαυξήσεως των συντάξεων δεν δύναται και να υπολείπεται του ποσοστού αναπροσαρμογής ή προσαυξήσεως του βασικού μισθού εν ενεργεία μισθωτού της αυτής κατηγορίας με τα αυτά προσόντα. Δια του αυτού άρθρου, η ισχύς του οποίου ήρχισε από 1.9.1985, ωρίσθη ότι, από της δημοσιεύσεως του νόμου, παραγράφονται αι εκ των διατάξεων του άρθρου 11 εδ. α' του ν. 4491/ 1966 αναφύεσαι εκατέρωθεν απαιτήσεις της ΔΕΗ και συνταξιούχων της εφόσον δεν έχουν αναγνωρισθή δι' αμετακλήτων δικαστικών αποφάσεων και ότι καταργούνται αι σχετικοί με τας απαιτήσεις αυτάς δίκαι. Κατά την έννοιαν των διατάξεων τούτων, εισάγονται δι' αυτών ουσιαστικοί ρυθμίσεις, δια των οποίων τροποποιείται, αναδρομικώς (από 1.9.1985), το προβλεπόμενον υπό του πρώτου εδαφίου του άρθρου 11 του ν. 4491/1966 σύστημα αναπροσαρμογής των καταβαλλομένων συντάξεων, το οποίον σύστημα ίσχυε, κατά τα προεκτεθέντα, μέχρι 31.12.1990. Ειδικώτερον, δυνάμει των ως άνω νεωτέρων διατάξεων του άρθρου 7 παρ. 3 του ν. 2217/1994, αι συντάξεις των συνταξιούχων της ΔΕΗ, οι οποίοι, ως μισθωτοί, δεν ήσαν εντεταγμένοι εις μισθολογικά κλιμάκια, αναπροσαρμόζονται μεν, ως και πρότερον, κατά το ποσοστόν αναπροσαρμογής του μισθολογικού κλιμακίου, εις το οποίον προσήγγιζε ο βασικός των μισθός κατά την ημερομηνίαν συνταξιοδοτήσεως των, το μισθολογικόν όμως τούτο κλιμάκιο δεν δύναται να είναι ανώτερον του κατά τον αυτόν χρόνον ισχύοντος καταληκτικού μισθολογικού κλιμακίου της κατηγορίας του Κανονισμού Καταστάσεως Προσωπικού ΔΕΗ εις την οποία ανήκει ο αντίστοιχος εν ενεργεία μισθωτός με τα αυτά τυπικά προσόντα ή τας αντιστοιχούς επαγγελματικός αδείας. Και εις την περίπτωσιν πάντως ταύτην, αι εν λόγω διατάξεις προνοούν ώστε το ποσοστόν αναπροσαρμογής ή προσαυξήσεως των συντάξεων των συνταξιούχων, οι οποίοι προέρχονται εκ της πρώην Η.Ε.Α.Π. - Ε.Η.Ε., να μην είναι μικρότερον του ποσοστού αναπροσαρμογής ή προσαυξήσεως του βασικού μισθού εν ενεργεία μισθωτού της αυτής κατηγορίας με τα αυτά τυπικά προσόντα ή τας αντιστοιχούς επαγγελματικός αδείας. Πέραν όμως των αναδρομικών τούτων ουσιαστικών ρυθμίσεων, δια των αυτών

διατάξεων θεσπίζεται παραγραφή των εκ της εφαρμογής του προμνησθέντος πρώτου εδαφίου του άρθρου 11 του ν. 4491/1966 απορρεουσών εκατέρωθεν απαιτήσεων (ΔΕΗ και συνταξιούχων της), οι οποίες δεν έχουν αναγνωρισθεί δι' αμετακλήτων δικαστικών αποφάσεων, περαιτέρω δε προβλέπεται και κατάργησις των εκκρεμών δικών, οι οποίες αφορούν εις τοιαύτας απαιτήσεις.

4. Επειδή εκ των άρθρων 4 παρ. 1, 20 παρ. 1 και 26 του Συντάγματος, δια των οποίων καθιερώνονται, αντιστοίχως, αι αρχαί της ισότητας, το δικαίωμα παροχής ενδίκου προστασίας υπό δικαστηρίων και η αρχή της διακρίσεως των λειτουργιών συνάγεται ότι ο κοινός νομοθέτης δεν κωλύεται μεν, κατ' αρχήν, να μεταβολή, ακόμη και μετ' αναδρομικής δυνάμεως, κείμενος ουσιαστικός ρυθμίσεις του νόμου, αρκεί η επέμβασίς του να μην αποτελεί ευθεία κύρωση της διοικητικής πράξεως της οποίας η νομιμότης είναι εκκρεμής ενώπιον των δικαστηρίων, να μην προσβάλλει το δεδικασμένο ή την αρχή της μη αναδρομικότητας των διατάξεων που επιβάλλουν κυρώσεις, να αιτιολογείται από λόγους δημοσίου συμφέροντος και να μην προσβάλλει την αρχή της αναλογικότητας. Ο νομοθέτης δεν δύναται, εν πάση περιπτώσει, ενόψει των συνταγματικών ρυθμίσεων, επ' ευκαιρία τοιούτων αναδρομικών ουσιαστικών ρυθμίσεων, να θεσπίζει απόσβεσιν των εκ των ρυθμίσεων αυτών απορρεουσών απαιτήσεων δια τας οποίας έχουν εκδοθή τελεσιδικοί αποφάσεις δικαστηρίων ή υπάρχουν εκκρεμείς δίκαι ενώπιον του Αναιρετικού, ούτε δύναται να προέρχεται εις κατάργησιν των εκκρεμών αυτών δικών, διότι άλλως θα αφαιρείτο η διαφορά από το δικαστήριον ενώπιον του οποίου είναι εκκρεμής, κατά παράβασιν ούτω του άρθρου 26 του Συντάγματος, θα παρεβιάζετο δε επίσης, συντρεχούσης περιπτώσεως, και η αρχή της τελεσιδικίας των δικαστικών αποφάσεων και η αρχή της ισότητος των όπλων που διαθέτουν οι διάδικοι και θα ευνοείτο ο ένας από αυτούς, συνήθως ο φορέυς της δημόσιας εξουσίας. Κατ' ακολουθίαν τούτων, το προαναφερθέν άρθρον 7 παρ. 3 του ν. 2217/1994 καθ' ό μέρος αφορά εις αξιώσεις γεγεννημένας εκ της εφαρμογής της ουσιαστικής ρυθμίσεως του πρώτου εδαφίου του άρθρου 11 του ν. 4491/1966, και αναγνωρισθείσας δικαστικώς δυνάμει τελεσιδίκων αποφάσεων, αντίκειται εις τας προδιαληφθείσας συνταγματικούς διατάξεις, τοσούτω μάλλον καθόσον εκ των προπαρασκευαστικών εργασιών θεσπίσεως της εν λόγω διατάξεως (του άρθρου 7 παρ. 3 του ν. 2217/1994) συνάγεται ότι προέχων σκοπός της θεσπίσεως αυτής ήτο η επέμβασίς του νομοθέτου εις τας εκκρεμείς ενώπιον των δικαστηρίων δίκας περί αναπροσαρμογής των συντάξεων των, εκ της πρώην Η.Ε.Α.Π. - Ε.Η.Ε. προερχομένων, συνταξιούχων της ΔΕΗ. Εξ άλλου, η ανωτέρω ρύθμισις αντίκειται και εις την διάταξιν του άρθρου 6 παρ. 1 της (κυρωθείσης δια του ν.δ/τος 53/1974, φ/ 259 και εχούσης υπερτέραν έναντι των κοινών νόμων ισχύν κατ' άρθρον 28 παρ. 1 του Συντάγματος) Συμβάσεως της Ρώμης, κατά την έννοιαν της οποίας δεν επιτρέπεται η δια νόμου κατάργησις εκκρεμών δικών, εις τας οποίας μετέχει και πρόσωπον το οποίον εμφανίζεται να ασκεί δημοσίαν εξουσίαν. Ενόψει τούτων, η εν λόγω διάταξις, καθ' ό μέρος δια της αναδρομικής

εφαρμογής των ουσιαστικών της ρυθμίσεων και επί τελεσιδίκως αναγνωρισθεισών απαιτήσεων συνεπάγεται απόσβεσιν των απαιτήσεων αυτών και κατάργησιν της δίκης, είναι ανίσχυρος, μη δυναμένη να τύχη εν προκειμένω εφαρμογής. Αν και κατά την γνώμη των Συμβούλων Φ. Στεργιοπούλου, Κ. Μενουδάκου και Γ. Ανεμογιάννη, είναι μεν αληθές ότι η κατάργησις των δικών και η παραγραφή των απαιτήσεων αντίκειται ευθέως εις τα άρθρα 26 και 4 παρ. 1 του Συντάγματος, εκτός όμως από τας περιπτώσεις όπου το Σύνταγμα απαγορεύει την αναδρομή (αρθρ. 7 παρ. 1) ή επιτρέπει περιορισμένην μόνον αναδρομήν (αρθρ. 78 παρ. 2), είναι κατ' αρχήν επιτρεπτή η θέσπισις κανόνων δικαίου με αναδρομικήν ισχύν, εις την περίπτωσιν δε αυτήν η αναδρομική ισχύς μπορεί να καταλαμβάνει και δίκας ενώπιον του Αναιρετικού Δικαστηρίου αν αυτή είναι η βούλησις του νομοθέτου, όπως εν προκειμένω προκύπτει από το όλον περιεχόμενον της παρ. 3 του άρθρου 7 του ν. 2217/1994, οπότε το δικαστήριον τούτο πρέπει να κρίνη τας ενώπιον του εκκρεμείς υποθέσεις βάσει του νέου κανόνος δικαίου.

5. Επειδή, επιλυθέντος του κατά τα ανωτέρω ζητήματος, η υπόθεσις παραπέμπεται προς κρίσιν εις το Α' Τμήμα.

[Η προπαρατιθέμενη απόφαση της Ολομέλειας του ΣτΕ έχει ιστορική, πράγματι, σημασία, με την έννοια της κατά πλειοψηφία αποδοχής της άποψης εκείνης που θεωρεί απαγορευμένη την παρέμβαση του νομοθέτη σε εκκρεμείς, ενώπιον ιδίως των Αναιρετικών Δικαστηρίων δίκες, με στόχο, τον περιορισμό της παρεχόμενης δικαστικής προστασίας και, κατά μείζονα λόγο, την ανατροπή του περιεχομένου τελεσιδίκων αποφάσεων ή την αποτροπή αναμενόμενης αναιρετικής δικαίωσης, ιδίως, των διοικουμένων ως διαδίκων.

Η ως άνω σπουδαία όσο και σαφής στροφή της νομολογίας (βλ. Στ Ε 1986/1994, σε Αρμ ΜΗ' (1994)1097-1098) θα πρέπει να συνεκτιμηθεί με την πρόσφατη απόφαση του Ευρ. Δικαστ. Δικ. Ανθρ. της 22.10.1997 στην υπόθεση Παπαγεωργίου κατά Ελληνικής Δημοκρατίας (97/1996/716/ 913), βλ. σε Ε.Δ.Κ.Α. Μ'(1998)307-313].

6. ΜΠρΑθ 9690/1978 (Αντισυνταγματική η απαγόρευση αναγκαστικής εκτέλεσης)

(Δ. Κανελλόπουλος)

Επειδή εν § 8 του άρθρου 27 του ν. 423/1976 «περί γυμναστηρίων και ρυθμίσεως θεμάτων αφορώντων εις τον εξωσχολικόν αθλητισμόν», ως η παράγραφος αυτή προσετέθη δια της § ιδ' του άρθρ. 3 του ν. 665/1977 «περί τροποποίησης και συμπληρώσεως της περί εξωσχολικού αθλητισμού και γυμναστηρίων νομοθεσίας και λοιπών συναφών διατάξεων ορίζεται ότι, απαιτήσεις παντός είδους κατά της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού και των υπ' αυτής επιχορηγούμενων, ελεγχόμενων ή εποπτευομένων νομικών προσώπων ή οργανισμών δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, μηχανικών ή εργολάβων και γενικώς

παντός φυσικού ή νομικού προσώπου, εκ καταρτισθεισών από 21 Απριλίου 1967 μέχρι 23ης Ιουλίου 1974 συμβάσεων συντάξεως μελέτης, προσχεδίων, κτιριολογικών προγραμμάτων και γενικώς εξ οιασδήποτε συμβάσεως έργου, δημοσίου ή ιδιωτικού ή εκ συμβάσεως προμηθείας, αίτινες δεν έχουν παραγραφή κατά τας κειμένας διατάξεις, παραγράφονται αυτοδικαίως από της δημοσιεύσεως του παρόντος. Η παραγραφή αυτή επέρχεται εφ' όσον μέχρι της 23 Ιουλίου 1977 δεν εκκρεμεί α) ένστασις ή αίτησις θεραπείας, εμπροθέσμως και νομίμως ασκηθείσαι, ή β) έγκρισις υποβληθέντων μέχρι της δημοσιεύσεως του παρόντος νομοτύπως συγκριτικών πινάκων, πρωτοκόλλων παραλαβής και λογαριασμών πληρωμής, ή γ) προσφυγή ενώπιον των αρμοδίων δικαστηρίων. Δια τα εν τη παρούση παραγράφω αναφερόμενα νομικά πρόσωπα και οργανισμούς, ως και τας κατ' αυτών απαιτήσεις, εφαρμόζονται από της δημοσιεύσεως του παρόντος αναλόγως αι διατάξεις του άρθρου 8 του ν. 2097/1952 και αι τοιαύται της § 1 του άρθρου 909 ΚΠολΔ μη εφαρμοζομένων των περί ασφαλιστικών μέτρων διατάξεων του Κώδικος τούτου. Εξ άλλου δια του μνησθέντος άρθρ. 8 του ν. 2097/1952 ορίζεται ότι, κατά του δημοσίου δεν συγχωρείται εκτέλεσις δικαστικών αποφάσεων επιδικαζουσών χρηματικής οφειλίας ή δικαστικήν δαπάνην εις βάρος αυτού και εν γένει παντός εκτελεστικού δικαιογράφου αναγνωριστικού τοιούτων οφειλών, και ότι επί των ως άνω οφειλών του δημοσίου δεν συγχωρείται επίδοσις επιταγής προς πληρωμήν τούτων, πάσα δε τοιαύτη γενομένη και μη πληρωθείσα μέχρι της ισχύος του παρόντος ή τυχόν γενησομένη ουδόλως υποχρεοί το δημόσιον, ενώ εξ ετέρου δια της ειρημένης § 1 του άρθρου 909 ΚΠολΔ ορίζεται ότι προσωρινή εκτέλεσις δεν δύναται να διαταχθή κατά του δημοσίου, των δήμων και των κοινοτήτων. Δια της υπό κρίσιν υπ' αύξ. αριθμόν καταθέσεως 4273/12.5.1978 ανακοπής, διώκεται υπό του ανακόπτοντος, αποτελούντος, κατά τα εν αυτή εκτιθέμενα, αθλητικόν σωματείον ιδιωτικού δικαίου, επιχορηγούμενον και ελεγχόμενον υπό της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού, ή κύρωσις της υπό του καθ' ου ενεργήσαντος ως υποκατάστατου των διπλωματούχων αρχιτεκτόνων μηχανικών Ι.Ρ. και Σ.Σ. και των πολιτικών μηχανικών Α.Κ. και Δ.Μ., επιβληθείσης, δυνάμει του από 6.5.1978 κατασχετηρίου εγγράφου, κατασχέσεως μέχρι του ποσού των 23.069.995 δρχ. εις χείρας του εν Αθήναις εδρεύοντος σωματείου υπό την επωνυμίαν Ε.Π.Ο., ως τρίτου, άτε τούτου τυγχάνοντος οφειλέτου του, εις βάρος του οποίου επεβλήθη η προσβαλλομένη κατάσχεσις, ανακόπτοντος. Ως λόγους δε ακυρότητας αυτής το ανακόπτον προβάλλει, α) ότι η, δι' ην η επεβλήθη η κατάσχεσις απαίτησις των υπό του καθ' ου Τ.Ε.Ε. υποκαθιστάμενων ως άνω αρχιτεκτόνων και πολιτικών μηχανικών αποτελεί αμοιβήν των δια τας υπ' αυτών εκπονηθείσας μελέτας, προμελέτας, σχέδια κτιριολογικών έργων κλπ., αφορώσας την ανέγερσιν εν Αγίω Ιωάννη Ρέντη Αττικής του σταδίου αυτού (ανακόπτοντος), αίτινες όμως κατηρτίσθησαν βάσει συμβάσεων συναφθεισών κατά το από 21.4.1967 έως 23.7.1974 χρονικόν διάστημα, δι' ον λόγον η ρηθείσα απαίτησις, συμφώνως προς την εν αρχή της παρούσης διαληφθείσαν διάταξιν, ήδη

αυτοδικαίως υπέκυψεν εις παραγραφήν, β) ότι, άλλως, δεν συγχωρείται κατ' αυτού επίδοσις επιταγής προς πληρωμήν και αναγκαστική εκτέλεσις, συμφώνως προ της προεκτεθείσαν § 8 του άρθρ. 27 του ν. 75/1975, αφού τούτο, αποτελεί κατά τα προειρημένα, νομικόν πρόσωπον ιδιωτικού δικαίου ελεγχόμενον και επιχορηγούμενον υπό της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού και γ) ότι, άλλως το καθ' ου, δυνάμει του από 25.2.1978 κατασχετηρίου εγγράφου του, κατέσχε την 3.3.1978 εις χείραν του αυτού τρίτου (Ε.Π.Ο.) το αυτό ποσόν, δια την αυτήν αιτίαν και δυνάμει του αυτού τίτλου, ου ένεκα η επιβληθείσα δια του άνω από 6.5.1978 κατασχετηρίου εγγράφου δευτέρα κατάσχεσις είναι άκυρος. Ούτως έχουσα η ένδικος ανακοπή, αρμοδίως καθ' ύλην και κατά τρόπον εισάγεται προς συζήτησιν ενώπιον του δικαστηρίου τούτου (άρθρ. 933 § § 1 και 2 ΚΠολΔ (βλ. Μπρίνια, Αναγκ. εκτέλεσις ΙΙΙ § 471), εμπροθέσμως δε ασκηθείσα, ερευνητέα περαιτέρω αποβαίνει, κατά το νόμω και ουσία βάσιμον των λόγων αυτής.

Επειδή, αληθώς, κατά την προπαρατεθείσαν διάταξιν του εδ. 1 της § 8 του άρθρ. 27 του ν. 423/1976, αι υπ' αυτής διαλαμβανόμενοι απαιτήσεις κατά των υπό της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού επιχορηγουμένων, ελεγχομένων ή εποπτευομένων νομικών προσώπων ή οργανισμών δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, παραγράφονται αυτοδικαίως, υπό τας υπ' αυτής καθοριζόμενας προϋποθέσεις ως αύται εξετέθησαν ανωτέρω, από της δημοσιεύσεως του ρηθέντος νόμου. Πλην όμως, και ανεξαρτήτως του αν η μνησθείσα διάταξις τυγχάνει σύμφωνος η ου προς το θεσπίζον την ισότητα των Ελλήνων πολιτών άρθρ. 4 του ισχύοντος Συντάγματος του 1975, η ανωτέρω παραγραφή επέρχεται μόνον εφ' όσον μέχρι της 23 Ιουλίου 1977 δεν εκκρεμεί, μεταξύ των άλλων, κατά τα εν αρχή της παρούσης εκτεθέντα, προσφυγή ενώπιον των αρμοδίων δικαστηρίων. Εν προκειμένω, ως προκύπτει εκ των υπό του καθ' ου προσκομιζομένων εν κεκυρωμένω αντιγράφω υπ' αριθ. 229/1976 και 2020/1977 αποφάσεων, αντιστοίχως, του μονομελούς πρωτοδικείου Αθηνών και του εφετείου Αθηνών και του από 6.5.1978 κατασχετηρίου, αλλά και ως εκατέρωθεν συνομολογείται, η απαίτησις των υπό του καθ' ου υποκαθισταμένων ως άνω προσώπων, προς ικανοποίησιν της οποίας επεβλήθη η προσβαλλομένη κατάσχεσις, ανεγνωρίσθη δια της προμνησθείσης υπ' αριθ. 2020/1977 αποφάσεως του εφετείου Αθηνών, δι' ης τούτο, μετά εξαφάνισιν της πρώτης των άνω αποφάσεων, υπεχρέωσε το ανακόπτον όπως καταβάλη εις το καθ' ου το ποσόν των 15.598.476 δρχ. εντόκως από της επιδόσεως της αγωγής μέχρις εξοφλήσεως, ως και δρχ. 100.000 δια δικαστικά έξοδα αυτού. Ως δείκνυται δε εκ της ρηθείσης εφετειακής αποφάσεως, ήτις εξεθόδη επί της από 17.12.1974 υπ' αύξ. αριθμόν καταθέσεως 895/1974 αγωγής του καθ' ου, αύτη εδημοσιεύθη την 30 Μαρτίου 1977, ήτοι προ της 23 Ιουλίου 1977, ήτις απετέλει, κατά τα προεκτεθέντα, την ημερομηνίαν μέχρι της οποίας έδει να έχει γίνη η προσφυγή ενώπιον των αρμοδίων δικαστηρίων, ίνα μη η ειρημένη απαίτησις υποπέση εις την αυτοδικαίαν παραγραφήν. Δηλαδή, ου μόνον το καθ' ου είχε προσφύγει δια την επιδίκασιν της δι' ην η προσβαλλομένη κατάσχεσις απαιτήσεως εις το αρμόδιον πολιτικόν δικαστήριον προ της 23 Ιουλίου

1977, αλλά και τελεσιδικώς είχε αναγνωρισθή αυτή προ της εν λόγω ημερομηνίας. Επομένως, κατά παραδοχήν της νόμου τε και κατ' ουσία βασίμου περί τούτου ενστάσεως του καθ' ου, ο περί παραγραφής της δι' ην η πληττομένη κατάσχεσις ως άνω λόγος της ενδίκου ανακοπής, δέον ν' απορριφθή ως νόμω αβάσιμος.

Επειδή, κατά την § 1 του άρθρου 20 του ισχύοντος Συντάγματος του 1975, «έκαστος δικαιούται εις παροχήν εννόμου προστασίας υπό των δικαστηρίων και δύναται να αναπτύξη ενώπιον τούτων τας απόψεις του περί των δικαιωμάτων ή συμφερόντων του, ως νόμος ορίζει». Η διάταξις αυτή θεωρείται ως ανήκουσα εις την ανωτάτην βαθμίδα των συνταγματικών διατάξεων και ως θεμελιούσα, μετά των λοιπών δικονομικών συνταγματικών διατάξεων, ενιαίαν κατηγορίαν «δικονομικών συνταγματικών δικαιωμάτων και αρχών». Δια της διατάξεως ταύτης αναγνωρίζεται υπέρ «εκάστου», ήτοι υπέρ παντός προσώπου, εξουσία, φύσεως δημοσίου δικαίου, όπως αιτήσηται παρά της πολιτείας ένδικον προστασίαν δια των δικαιοδοτικών αυτής οργάνων (Μητσόπουλου, Πολ. Δικονομία, τεύχ. α' σελ. 15 επ. . Κοντιάδου, Το δικαίωμα προς παροχήν εννόμου προστασίας υπό δικαστηρίου, ΕΕΝ 36, 392 επ. και ίδια σελ. 401). Γίνεται δε δεκτόν, ότι ο κοινός νομοθέτης δεν δικαιούται να υποβάλη το ανωτέρω δικαίωμα εις ουσιαστικόν περιορισμόν ως προς την ύπαρξιν ή άσκησιν αυτού, έστω και αν τω έχει παρασχεθή υπό του Συντάγματος σχετική εξουσιοδότησις προς τούτο. Τοιαύτη εξουσιοδότησις δεν επιτρέπεται να έχη άλλην έννοιαν, παρά το ότι δίδεται η εξουσία εις τον εξωσυνταγματικόν νομοθέτην να ρυθμίζη δια νόμου τον τρόπον της εφαρμογής του περιεχομένου της συνταγματικής διατάξεως, αφού δεν είναι εις την φύσιν του θεμελιώδους νόμου (Συντάγματος) ν' ασχολήται με λεπτομέρειας, εφαρμογής των συνταγματικών θεσμών. Μόνον περιορισμοί ή αλλοιώσεις με δευτερεύουσαν σημασίαν, οι οποίοι δεν θα έθιγον την ουσίαν του δικαιώματος και δεν περιέκοπτον την προστασίαν της ως άνω συνταγματικής διατάξεως, θα ήτο δυνατόν να γίνουν δεκτοί (Μπέη, Ο άκυρος περιορισμός του δικαιώματος ακροάσεως, Δ 6, 2-6, Γ. Οικονομόπουλος, Δ 9, 91 επ. και ίδια σελ. 94 επ. ΕφΑθ 3212/1977 Δ 8, 81). Εν όψει των ανωτέρω, η φράσις «ως νόμος ορίζει», εις το τέλος της § 1 του άρθρ. 20 του Συντάγματος πρόδηλον τυγχάνει ότι αναφέρεται εις το διαδικαστικόν μέρος και δεν θίγει, ούτε δύναται να αποτελέση βάσιν καταργήσεως ή περιορισμού του δικαιώματος. Υπό την αντίθετον εκδοχήν, ο συνταγματικός νομοθέτης θα ενεφανίζετο ότι υποπίπτει εις αντινομίαν, εφ' όσον από το εν μέρος θα εξύψουν εις συνταγματικήν αρχήν το ανωτέρω δικαίωμα, αφ' ετέρου όμως θα έδιδε εις τον απλούν νομοθέτην την εκτός μέτρου δύναμιν να καταργή ή περιορίζη κατά βούλησιν το δικαίωμα τούτο (Γ. Οικονομόπουλος, ε.ά. σελ. 83, Μπέης, Παρατηρήσεις υπό την ΜΠρΑθ 10815/1976 Δ 8, 75-77, ΕφΑθ 3212/1977 έ.ά.). Ετέρωθεν η έννομος προστασία παρέχεται υπό τρεις μορφάς, ήτοι εκείνην της αυθεντικής διαγνώσεως των εννόμων συνεπειών, εκείνην της αναγκαστικής πραγματώσεως των και εκείνην της λήψεως ασφαλιστικών μέτρων μέχρι της διαγνώσεως των (Μπέη,

Πολ. Δικον. τεύχ. α', σελ. 16, Ράμμος, Στοιχεία, τομ. α' έκπ. β' § 25). Και εξηνέχθη μεν η γνώση, ότι η έννομος προστασία υπό την μορφήν της αναγκαστικής εκτελέσεως δεν εξασφαλίζεται υπό της ρηθείσης συνταγματικής διατάξεως (Μπέη ενθ' αν. σελ. 16). Κατ' αρχάς ρητέον, ότι το προμνησθέν άρθρον 20 ουδεμίαν τοιαύτην διάκρισιν ποιείται δοθέντος και του ότι η παροχή εννόμου προστασίας υπό την μορφήν αναγκαστικής εκτελέσεως τίθεται εν ίση μοίρα προς τας δύο άλλα μορφάς (Ράμμος, Στοιχεία, σελ. 62, πρβλ. Μητσόπουλον, ενθ' αν. σελ. 37 επ.). Πέραν τούτου, εφ' όσον η «παροχή εννόμου προστασίας» αποτελεί δικονομικόν δικαίωμα συνταγματικώς κατοχυρούμενον, ίνα επιτευχθή ο σκοπός της ανωτέρω διατάξεως πρέπει η έννομος προστασία να είναι γενική, έγκαιρος, αποτελεσματική και πλήρης. Τούτου ένεκα, η έννομος προστασία την οποίαν υποχρεούται να παρέχουν τα δικαστήρια, δεν περιορίζεται μόνον εις την διάγνωσιν και απονομήν της δικαιοσύνης επί της ουσίας της υποθέσεως, αλλά περιλαμβάνει και πάσαν άλλην μορφήν υπό την οποίαν είναι δυνατόν να παρασχεθή υπ' αυτών τοιαύτη προστασία. Αλλ' ως εμνήσθη και η αναγκαστική εκτέλεσις αποτελεί μίαν εκ των μορφών της παροχής εννόμου προστασίας, την οποίαν υποχρεούται να απονέμη η πολιτεία δια των προς τούτο αρμοδίων οργάνων της. Εκ τούτων παρέπεται, κατά λογικήν ακολουθίαν, ότι δια του άρθρ. 20 του Συντάγματος προστατεύεται και εκείνος, όστις ζητεί παροχήν εννόμου προστασίας υπό την μορφήν της αναγκαστικής εκτελέσεως (Μητσόπουλος ενθ' ανωτ. σελ. 78 επ., Γ. Οικονομόπουλος ενθ' αν. σελ. 93 επ. Κοντιάδης, ενθ' αν. σελ. 405, Μπρίνιας, ΝοΒ 21, 1051 επ. και ίδια σελ. 1056. Ι. Ψωμάς, Το δικαίωμα της ετεροδικίας, Δ 3, 625 και ίδια σελ. 629 αριθ.). Εν αντιθέτω περίπτωσει, δεν θα εξησφαλιζέτο πλήρως η υπό της πολιτείας, δια των δικαιοδοτικών αυτής οργάνων, παρεχομένη έννομος προστασία, αφού μόνον η αναγκαστική εκτέλεσις αποτελεί την πλέον δραστηκήν και αποτελεσματικήν μορφήν εννόμου προστασίας άνευ της οποίας αι δύο άλλαι μορφαί χωλαίνουν αισθητώς και θα ήσαν χωρίς αξίαν, εάν η επιτάσσουσα ωρισμένην συμπεριφοράν του ηττηθέντος διαδίκου δικαστική απόφασις, δεν ηδύνατο να εκτελεσθή, εν μη εκουσία συμμορφώσει τούτου (Μπρίνιας, Αναγκ. Εκτέλεσις τομ. α' εκδ. β' σελ. 12, ο αυτός, ΝοΒ 21, 1056, ένθα και άλλαι παραπομπαι). Κατά συνέπειαν, οιαδήποτε διάταξις της κοινής νομοθεσίας, αποκλείουσα την αναγκαστικήν εκτέλεσιν, προσβάλλει την αξίωσιν ην έκαστος έχει έναντι της πολιτείας προς παροχήν εννόμου προστασίας, και ως εκ τούτου αντίκειται εις το άρθρ. 20 του Συντάγματος (βλ. Μητσόπουλον, ενθ' αν, σελ. 79, Μπρίνιας, ΝοΒ 21, 1056). Εν όψει των ανωτέρω η προπαρατεθείσα εν αρχή της παρούσης διάταξις του εδ. 3 της § 8 του άρθρ. 27 του ν. 423/1976 (ως τούτο συνεπληρώθη κατά τα προεκτεθέντα), καθ' ο μέρος ορίζεται δι' αυτής, ότι δια τα υπό της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού επιχορηγούμενα, ελεγχόμενα ή εποπτευόμενα νομικά πρόσωπα και οργανισμούς ιδιωτικού δικαίου ως και τας κατ' αυτών απαιτήσεις εφαρμόζονται από τις δημοσιεύσεως του νόμου αυτού αναλόγως αι προδιαληφθείσαι διατάξεις, του άρθρ. 8 του ν. 2097/1952, ως και αι τοιαύται της § 1 του άρθρ. 909 ΚΠολΔ με

αναγκαίαν συνέπειαν να μη συγχωρείται παντάπασι, κατά των άνω προσώπων και οργανισμών, η αναγκαστική εκτέλεσις των δικαστικών αποφάσεων, είναι αντισυνταγματική και ως εκ τούτου άκυρος, ως αντιστρατευομένη ευθέως εις το άρθρον 20 του Συντάγματος, αφού δι' αυτής στερούνται ωρισμενα πρόσωπα όπως ζητήσουν παρά της Πολιτείας παροχήν εννόμου προστασίας υπό την μορφήν της αναγκαστικής εκτελέσεως. Και ναι μεν δια του προμνησθέντος άρθρ. 8 του ν. 2097/1952 απαγορεύεται η εκτέλεσις δικαστικών αποφάσεων κατά του Δημοσίου. Πέραν όμως του ότι και η εν λόγω διάταξις σφόδρα έχει επικριθή, θεωρούμενη και αυτή αντισυνταγματική (βλ. μεταξύ άλλων Ράμμου, Στοιχεία, τομ. β' εκδ. δ' σελ. 126, Μητσόπουλον, ενθ' αν, σελ. 79), εν πάση περιπτώσει, δια την απαγόρευσιν της εκτελέσεως κατά του δημοσίου, υπάρχουν ωρισμένοι σοβαράι (πάντως ουχί ακαταμάχητοι) δικαιολογίαι, όπως, ότι το δημόσιον, κατά πλάσμα του νόμου, τυγχάνει φερέγγυον, ότι τούτο δεν δυστροπεί εις την εκουσίαν εκπλήρωσιν των υποχρεώσεών του, και ότι η αναγκαστική εκτέλεσις κατά του δημοσίου, ενεργουμένη παρά των οργάνων της εκτελέσεως, άτινα είναι κρατικά όργανα, ενέχει αντίφασιν. Εν προκειμένω όμως ουδόλως είναι λογικόν, από απόψεως του επιτρεπτού της εκτελέσεως, να εξομοιώνονται προς το δημόσιον τα ως άνω νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου τυγχάνοντα διάφορα αθλητικά σωματεία μετά ή άνευ ποδοσφαιρικού τμήματος, δέον τυγχάνει, τουτέστιν αθλητικόν ποδοσφαιρικόν σωματείον διατηρούν και άλλα τμήματα αθλοπαιδιών, ως εκ του προσκομιζομένου καταστατικού του προκύπτει, και το ανακόπτον σωματείον υπό την επωνυμίαν "Ο σύνδεσμος φιλάθλων Πειραιώς" καθόσον ως προς αυτό ουδαμόθεν προκύπτει ότι συντρέχει τις των προεκτεθεισών ως άνω δικαιολογιών ίνα αποκλεισθή κατ' αυτών η αναγκαστική εκτέλεσις των δικαστικών αποφάσεων. Ανεξαρτήτως των ανωτέρω, η προμνησθείσα διάταξις του εδ. 3 της § 8 του άρθρ. 27 του ν. 423/1978, κατά το πορρηθέν περιεχόμενον της, ευθέως έρχεται εις αντίθεσιν και προς την υπό του άρθρ. 4 του ισχύοντος Συντάγματος του 1975 καθιερουμένην ισότητα των Ελλήνων ενώπιον του νόμου, καθόσον η απαγόρευσις της εκτελέσεως κατά των άνω νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου, υπό ουδεμίας ανάγκης προστασίας του κοινωνικού ή δημοσίου συμφέροντος υπαγορεύεται, ερχομένη εις οξείαν αντίθεσιν προς το κοινόν περί δικαίου αίσθημα (βλ. γνωμοδότησιν επί άλλης περιπτώσεως Αρ. Μάνεση – Α. Μανιτάκη, Αρμ. 32, 546 ένθα και πλούσια νομολογία. ΟΛΑΠ 484/1975 ΝοΒ 23, 932), ως καθιστώσα σχεδόν αδύνατον την είσπραξιν της νομίμου και δικαστικώς αναγνωρισθείσης αμοιβής εξ εκτελεσθέντος έργου ωρισμένης κατηγορίας επαγγελματιών, αν μη ωρισμένων μόνον επαγγελματιών. Κατ' ακολουθίαν, νομίμως επεβλήθη η προσβαλλομένη κατάσχεσις υπό του καθ' ου κατά του ανακόπτοντος, καίτοι τούτο αποτελεί, ως εκατέρωθεν συνομολογείται και ως προκύπτει εκ του προσκομιζομένου καταστατικού αυτού, νομικόν μεν πρόσωπον επιχορηγούμενον και εποπτευόμενον υπό της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού, αλλά τοιούτο ιδιωτικού δικαίου, και ο τα αντίθετα υποστηρίζων δεύτερος των ως άνω λόγων της ενδίκου

ανακοπής (πρώτος και δεύτερος των εν τω δικογράφων της ανακοπής τοιούτοι) απορριπτέος τυγχάνει ως αβάσιμος, κατά παραδοχήν της βασίμου περί τούτου ενστάσεως του καθ' ου η ανακοπή.

Επειδή δια της προσβαλλομένης κατασχέσεως, ως προκύπτει εκ του από 6.5.1978 κατασχετηρίου εγγράφου, επιδοθέντος εις το ανακόπτον την 10.5.1978, καθ' ά τούτο συνομολογεί δια της ανακοπής του, κατεσχέθη υπό του καθ' ου εις χείρας του εν Αθήναις εδρεύοντος σωματείου υπό την επωνυμίαν Ε.Π.Ο. ως τρίτου, παν ποσόν όπερ εδικαιούτο λαμβάνειν το ανακόπτον παρά του σωματείου Α.Ε.Κ.-Ο., όστις θα ελάμβανε χώραν δια το κύπελον Ελλάδος την 17.3.1978 εις το εν Ν. Φιλαδελφεία γήπεδον της πρώτης. Επομένως, δια του ρηθέντος κατασχετηρίου, κατεσχέθη ποσόν διάφορον του κατασχεθέντος υπό του καθ' ου την 3.3.1978 εις βάρος του ανακόπτοντος και εις χείρας του ιδίου ως άνω τρίτου, δυνάμει του από 25.2.1978 κατασχετηρίου εγγράφου του, καθ' όσον το κατασχεθέν την 3.3.1978 ποσόν προήρχετο εξ άλλου αγώνος και ουχί εκείνου όστις θα ετελείτο, κατά τα ανωτέρω, την 17.5.1978. Συνεπώς και ο τρίτος των άνω λόγων της ενδίκου ανακοπής (τέταρτος εν τω δικογράφω ταύτης), δέον ν' απορριφθή ως αβάσιμος, δοθέντος ότι ως συνάγεται εκ των § 1 του άρθρ. 951 ΚΠολΔ, ο δικαιούμενος εις αναγκαστικήν εκτέλεσιν δύναται να προβή εις την κατάσχεσιν οιουδήποτε περιουσιακού αντικειμένου ή και πολλών συγχρόνως, υπό τον περιορισμόν βεβαίως της δευτέρας παραγράφου του άρτι μνησθέντος άρθρου και των αρχών της καλής πίστεως και των χρηστών συναλλαγματικών ηθών (Μπρίνιας, ένθ' ανωτ. τόμος β § 255 ΑΠ 282/1968 ΝοΒ 16, 816), όντινα περιορισμόν όμως ουδόλως επικαλείται το ανακόπτον. Άλλωστε, και εν παραβάσει της διατάξεως της ρηθείσης παραγράφου, οριζούσης ότι η κατάσχεσις δεν επιτρέπεται να εκτείνεται πλέον ή όσον απαιτείται δια την ικανοποίησιν της απαιτήσεως και την κάλυψιν των εξόδων της εκτελέσεως, δεν καθίσταται άκυρος ή κατάσχεσις, αλλά ο καθ' ου η εκτέλεσις δικαιούται όπως δι' ανακοπής ζητήσει παρά του δικαστηρίου τον περιορισμόν της κατασχέσεως (Πρακτικά αναθ. επιτρ. σελ. 436. Μπρίνιας, ενθ' αν. τόμος β' § 257. ΑΠ 282/1968 ενθ' αν.).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βαρβιτσιώτης Δημήτριος: Η εσπευσμένη προβολή ισχυρισμών στην πολιτική δίκη ως καταχρηστική άσκηση της αξίωσης προς παροχή έννομης προστασίας και δικαστικής ακρόασης, Δ 1984, 465 επ.

Γεραρής Χρίστος: Η προσωρινή προστασία στα δημόσια έργα, τις προμήθειες και τις υπηρεσίες (ν. 2522/97), εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1999.

Γέροντας Απ.: «Ελλείμματα» δικαστικής προστασίας, Διδικ 1996, 545 επ.

Γέσιου – Φαλτσή Πελαγία: - Η επίδοση δικογράφων στην αλλοδαπή υπό το φως του άρθρου 20Σ και των διεθνών συμβάσεων, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1989.

- Ο εξαναγκασμός της απόδειξης ως επακόλουθο του δικαιώματος απόδειξης, Δ 1987, 112 επ.

- Παρέμβαση, Δ 1982, 609 επ.

Δαγτόγλου Π.Δ.: Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα Β' τόμος, δεύτερη αναθεωρημένη έκδοση, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2005.

Δημητρόπουλος Ανδρέας: - Συνταγματικά δικαιώματα, ειδικό μέρος, παραδόσεις συνταγματικού δικαίου, Τομ. ΙΙΙ Ημ. Β', Αθήνα 2005.

- Συνταγματικά δικαιώματα, γενικό μέρος, σύστημα συνταγματικού δικαίου, Τομ. Γ' Ημ. Ι, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2005.

Διονυσάτος Γεράσιμος: - Το άρθρο 20§1 του Συντάγματος 1975 και η προβληματική της υποχρεωτικής καθιέρωσης των ενδίκων μέσων, ΕλλΔνη 1988, 461 επ.

Ευστρατίου Παύλος: - Το δικαίωμα δικαστικής προστασίας σε διοικητικές διαδικασίες και άρθρο 6§1 της ΕΣΔΑ, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1996.

- Η εφαρμογή του άρθρου 6§1 ΕΣΔΑ στις δίκες κοινωνικής ασφάλειας, ΕΔΚΑ 1992, 215 επ., 285 επ.

Καπράλος Βασίλειος: Το απαράδεκτον της αιτήσεως ακυρώσεως ενώπιον του ΣτΕ λόγω προβλεπόμενης διοικητικής (ενδικοφανούς) προσφυγής- αντιθέσεις προς το Σύνταγμα, ΝοΒ 1977, 791 επ.

Κεραμέας Κων/νος: Νομοθετική απαγόρευση οποιασδήποτε προσφυγής και αγωγής ακυρώσεως διαιτητικής αποφάσεως, ΕλλΔνη 1989, 261 επ. 119

Κουσουλής Στέλιος: Συνταγματικές διαστάσεις της διαιτησίας, ΝοΒ 1994, 753 επ.

Κρουσταλάκης Ευάγγελος: - Συνταγματικό δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας και παράσταση με δικηγόρο, ΕλλΔνη 1988, 898 επ.

- Το δικαίωμα προσφυγής στη δικαιοσύνη (δικαίωμα για χρηστή δίκη) κατά το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, ΕλλΔνη 1986, 601 επ.

Κυπραίου Β.: Το δικαίωμα δικαστικής ακρόασης και προστασίας είναι υποκειμενικό δικαίωμα ή απλή κατευθυντήρια γραμμή; Δ 1980, 712 επ.

Λαζαράτος Πάνος: - Καθ' ύλην αρμοδιότητα και «δημοσίευση» στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, προς μια σύμφωνη με το άρθρο 20§1Σ ερμηνεία του άρθρου 7 ν. 301/76, Δ 1994, 57 επ.

- Αντισυνταγματικότητα νομοθετικής διατάξεως με την οποία απαγορεύεται η παράσταση δικηγόρου στην διοικητική διαδικασία, σχόλιο στην ΔΕφΑθ 1090/93, Δ 1994, 606 επ.

Λαμπράκης Κώστας: Η δικαστική προστασία και το άρθρο 20§1Σ 1975, ΕλλΔνη 1986, 616 επ.

Λιγωμένου Άννα: Η αρχή του κράτους δικαίου, ΔιΔικ 1993 50 επ.

Μακρής Δημήτρης: Η συνταγματικότητα των ασφαλιστικών μέτρων – η

φύση και τα αποτελέσματα της απόφασης για ασφαλιστικά μέτρα, Δ 1979, 708 επ.

Μανιτάκης Αντ.: Η διπλή νομική φύση του δικαιώματος παροχής δικαστικής προστασίας, Δ 1982, 631 επ.

Μαρινάκης Πάρις: Το πρόβλημα του επιτρεπτού της αναγκαστικής εκτέλεσης εναντίον του Δημοσίου, των Ο.Τ.Α., των ν.π.δ.δ. και των δημοσίων επιχειρήσεων, Δ 1981, 733 επ.

Μελισσηνός Γεράσιμος: - Η συνταγματική κατοχύρωση της αρχής της διαθέσεως από το άρθρο 20Σ, Δ 1982, 639 επ.

Μιχαλόπουλος Νικόλαος: - Αντισυνταγματικότητα της διοικητικής εκτέλεσης προτού ακουστεί ο οφειλέτης, παρατηρήσεις στις ΜΠρΑθ 8976 και 6915/79, Δ 1979, 516 επ.

- Το θέμα της αντισυνταγματικότητας των τεκμηρίων ν. 820/78 και τα πολιτικά δικαστήρια, παρατηρήσεις στην ΜΠρΘεσ 1903/80, Δ 1981, 61 επ.

Μπέης Κ.: - Παρέμβαση, Δ 1982, 642 επ.

- Τα συνταγματικά θεμέλια της δικαστικής προστασίας, αφιέρωμα εις Γεώργιον Ιω. Οικονομόπουλον, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1981.

- Τα συνταγματικά όρια της αναγκαστικής εκτέλεσης, Δ 1982, 581 επ.

- Ερμηνεία του άρθρου 20§1Σ, ερμηνεία του Συντάγματος Ι, Κασιμάτης/Μαυριάς, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2003.

- Αντισυνταγματικός περιορισμός στο δικαίωμα παροχής δικαστικής προστασίας για φορολογικούς σκοπούς, ενημερωτικό σημείωμα στην ΕφΛαρ 137/77, Δ 1977, 225 επ.

- Τα αμάχητα φορολογικά τεκμήρια είναι αντισυνταγματικά, Δ 1978, 761 επ.

- Αντισυνταγματικότητα νόμων που απαγορεύουν την αναγκαστική εκτέλεση, παρατηρήσεις στην ΜΠρΑθ 9690/78, Δ 1979, 411 επ.

- Αντισυνταγματικότητα της εξάρτησης της αναστολής της διοικητικής εκτέλεσης από την προηγούμενη προκαταβολή της εκτελούμενης αξίωσης, παρατηρήσεις στην ΜΠρΑθ 174/80, Δ 1980, 415 επ.

- Το πρόβλημα της εναρμόνισης με το Σύνταγμα των υποχρεωτικών εξώδικων διαδικασιών για την παροχή έννομης προστασίας, Δ 1990, 660 επ.

- Συνταγματικότητα αμάχητων τεκμηρίων, παρατηρήσεις στην πλειοψ. ΑΠ 672 και 673/89, Δ 1990, 668 επ.

- Τα συνταγματικά θεμέλια της δικαστικής προστασίας, παρατηρήσεις στην ΟΛΑΠ 3/93, Δ 1994, 502 επ.

- Εξουσία διαθέσεως του συνταγματικώς κατοχυρωμένου δικαιώματος στην απόδειξη, Δ 1994, 809 επ.

Οικονομόπουλος Γεώργιος: - Έννοια και έκταση του συνταγματικού δικαιώματος δικαστικής ακρόασης και προστασίας, Δ 1979, 6 επ.

- Αντισυνταγματικότητα άρθρου 2§1 α.ν. 63/67, για την προκαταβολή του 20% του αμφισβητούμενου φόρου, ως προϋπόθεσης προσφυγής στα φορολογικά δικαστήρια, παρατηρήσεις στην πλειοψ. ΕφΑθ 3212/77, Δ 1978, 87 επ.

- Έννοια και έκταση του συνταγματικού δικαιώματος δικαστικής ακρόασης και προστασίας, παρατηρήσεις στην πλειοψ. ΟΛΑΠ 199/78, Δ 1979, 6 επ.

Παναγόπουλος Κώστας: Η δικονομική αξίωση παροχής δικαστικής προστασίας στις διαφορές και υποθέσεις ιδιωτικού δικαίου, το άρθρο 20§1Σ και το δικαίωμα λήψης ασφαλιστικών μέτρων, Δ 1982, 145 επ.

Παπαδημητρίου Γιώργος: Η συνταγματική καθιέρωση της δικαστικής προστασίας, Δ 1982, 594 επ.

Παπαχατζής Γεώργιος: Η σύγχρονη νομοθεσία παρέχει πλήρη έννομη προστασία τόσο για διοικητικές όσο και για ιδιωτικές διαφορές ΝοΒ 1990, 1 επ.

Παραράς Πέτρος: Σύνταγμα και Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2001.

Παυλόπουλος Προκόπης: Η συνταγματική κατοχύρωση της αιτήσεως ακυρώσεως, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1982.

Περράκης Στέλιος: Ορισμένα ζητήματα εφαρμογής του δικαιώματος στη χρηστή απονομή της δικαιοσύνης (άρθρο 6§1ΕΣΔΑ) υπό το φως της πρόσφατης νομολογίας των οργάνων της ΕΣΔΑ, ΕλλΔνη 1989, 722 επ.

Πετρόγλου Αντ.: Η παροχή εννόμου προστασίας ως κοινωνικό δικαίωμα, ΕΔΚΑ 1987, 577 επ.

Πετρόγλου Ιωαν.: Εφαρμογή του άρθρου 6§1 της ΕΣΔΑ και επί των διοικητικών υποθέσεων, ΕΔΚΑ 1992, 613 επ.

Ρέμελης Κων/νος: Η προσωρινή δικαστική προστασία στις διοικητικές διαφορές, Δ 2003, 805 επ.

Σαρμάς Ιωάννης: Η συνταγματική και διοικητική νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, Εξελικτική μελέτη των μεγάλων θεμάτων, Β΄ έκδοση, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1994.

Σιούτη Γλυκερία: Διοικητικό δίκαιο (συλλογικό έργο), εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2004.

Σοϊλεντάκης Νικόλαος: Το δικαίωμα δικαστικής προστασίας στην διοικητική δικονομία, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1993.

Σπηλιωτόπουλος Επαμ.: - Εγχειρίδιο διοικητικού δικαίου Ι, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2002.

- Εγχειρίδιο διοικητικού δικαίου ΙΙ, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2002.

Σταμάτης Γεώργιος: Ο εύλογος χρόνος εκδικάσεως των εκκρεμών υποθέσεων από τα δικαστήρια για τον οποίο ομιλεί το άρθρο 6§1 ΕΣΔΑ, ΕΔΔΔ 1985, 305 επ.

Σταμάτης Κων/νος: Η έννοια της δικαστικής προστασίας του άρθρου 20Σ 1975 και οι προϋποθέσεις της εφαρμογής της, Δ 1982, 658 επ.

Τατσόπουλος Αντώνιος: Διοικητική εκτέλεση και άρθρο 20Σ 1975/1986, ΕπιστΕπετΑρμ 1990, 83 επ.

Χρυσόγονος Κώστας: Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2002.

Ψωμάς Ιωάν. - Το συνταγματικό δικαίωμα της παροχής έννομης προστασίας και η εφαρμογή του από την νομολογία και την θεωρία, Δ 1982, 561 επ.